

T.C.

HARRAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

TEFSİR BİLİM DALI

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

HİŞÂM B. AMMÂR'IN HAYATI VE

RİVÂYET ÖZELLİKLERİ

TURGUT KARATAŞ

DANIŞMAN

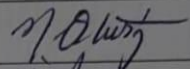
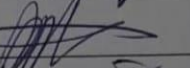
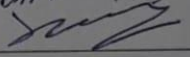
DOÇ. DR. MAHMUT ÖZTÜRK

ŞANLIURFA-2019

T. C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Enstitünüz Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı 125201005 numaralı Turgut Karataş'ın hazırladığı "Hişâm b. Ammâr'ın Hayatı ve Rivâyet Özellikleri" konulu **yüksek lisans** tezi ile ilgili tez savunması, 14/06/ 2019 tarihinde, saat 10:00'da yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABUL (başarılı) olduğuna oybirliği/oy çokluğu ile karar verilmiştir.

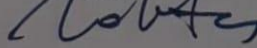
14/06/ 2019

Sınav Jürisi	Unvan, Adı Soyadı	Kanaati	İmzası
Danışman	Doç. Dr. Mahmut ÖZTÜRK	Kabul	
Üye	Prof. Dr. Atilla YARGICI	Kabul	
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Hacı ÖNEN	Kabul	

Bu tezin Temel İslam Bilimleri Tefsir Anabilim Dalında Yapıldığını ve Enstitümüz Kurallarına Göre Düzenlendiğini Onaylarım.

08/07/2019

Prof. Dr. Şevket İKİTEN
Müdür

Not: a) Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan alıntıların, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

b) Tez, HÜBAK'tan Bilimsel Araştırma Projesi mali destek Almıştır Almamıştır.

HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ORJİNALLİK RAPORU VE BEYAN BELGESİ

ORJİNALLİK RAPORU

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ

Adı-Soyadı	Turgut Karataş
Öğrenci Numarası	125201005
Enstitü Anabilim Dalı	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Programı	Temel İslam Bilimleri
Başlık (Türkçe)	Hişâm b. Ammâr'ın Hayatı ve Rivâyet Özellikleri

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Yukarıda başlığı belirtilen Hişâm b. Ammâr'ın Hayatı ve Rivâyet Özellikleri çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 131 sayfalık kısmına ilişkin, 20/03/2019... tarihinde şahsım/ danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, benzerlik oranı % 15 'tür.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
- 2- Kaynakça hariç
- 3- Alıntılar hariç/dâhil
- 4- 6 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Yukarıda bilgileri verilen tezli/tezsiz lisansüstü programlarda seminer, dönem projesi, tez vb Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu tarafından kabul edilen lisansüstü orijinallik raporu alınması uygulama esasları ile belirlenen azami benzerlik oranlarını aşmadığını ve bütün bilgilerin akademik kurallara uygun olarak toplanıp sunulduğunu, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı, blok şeklinde alıntılar yapmadığımı ve tüm alıntıların bilimsel atf kuralları çerçevesinde kaynağı gösterdiğimi, Yükseköğretim kurulu bilimsel araştırma ve yayın etiği yönergesi ile Harran Üniversitesi bilimsel araştırma ve yayın etiği yönergesinin 8. maddesinde yer alan etik ihlallerden herhangi birisinin yer almadığını, etik ihlal tespiti halinde, Enstitü yönetim kurulunca, diplomamın iptal edilmesini kabul ediyorum.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

15/05/2019
Turgut KARATAŞ

Yukarıda yer alan raporun ve beyanın doğruluğunu onaylım. 15/05./2019

Doç. Dr. Mahmut ÖZTÜRK

ÖZET

HİŞÂM b. AMMÂR'IN HAYATI VE

RİVÂYET ÖZELLİKLERİ

KARATAŞ Turgut

Yüksek Lisans Tezi

Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı

Doç. Dr. Mahmut ÖZTÜRK

Haziran, 2019, 132 sayfa

İnsanlığı karanlıktan aydınlığa, delaletten hidâyete ulaştırma gayesi ile Allah'ın (c.c) Hz. Peygamber'e (s.a.v.) vahyettiği Kur'ân-ı Kerîm, mûcizevî bir kelam olup temel İslam ilimlerinin ana kaynağını oluşturmaktadır. Bu kelam, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) zamanından günümüze, kıraat ihtilaflarını ifade eden “kıraat-i seb‘a” ve “kıraat-i aşere” gibi tasnifler dâhilinde yazılı ve şifahi olarak silsile yoluyla nesilden nesile aktarılmıştır.

Bu çalışma, “kıraat-i seb‘a” tasnifi içinde yer alan İbn Âmir ve Âsım kıraatlerinin râvîleri Hişâm ile Hafs'ın rivayetini konu edinmektedir. Bir giriş ve iki bölümden oluşan bu çalışmamızda, giriş bölümünde kıraat ilmi ile ilgili genel bilgiler verilmiştir. Birinci bölümde Hişâm b. Ammâr'ın hayatı, ilmi kişiliği, kıraat ilmindeki yeri, hadis ilmiyle alakası, cerh ve ta'dîl noktasındaki durumu, hocaları ve talebeleri hakkında bilgiler verilmiştir.

İkinci bölümde ise, Hişâm rivâyetinin genel kaideleri ve ferşü'l-hurûf bölümü ele alınmış ve örneklerle açıklanmıştır. Bunun yanı sıra, günümüzde en yaygın okuma şekli olan Hafs rivâyeti ile Hişâm rivâyeti arasındaki kıraat ihtilafları, sûre ismi ve âyet numaraları birlikte verilerek karşılaştırmalı tablolar halinde gösterilmiştir.

Anahtar kelimeler: Hişâm b. Ammâr, İbn Âmir, Hafs, Kur'ân-ı Kerîm, kıraat, rivâyet, râvî, kurrâ.

ABSTRACT

THE LIFE OF HISHAM b. AMMAR AND HIS NARRATIVE CHARACTERISTICS

KARATAŞ, Turgut

Master's Thesis

Department of Basic Islamic Studies

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Mahmut ÖZTÜRK

June, 2019, 132 Pages

Constituting the principal source of Islamic studies, the Holy Qur'an is a miraculous speech revealed to the Prophecy Muhamed (saws) by God (swt) that seeks to bring humanity out of darkness and into light and from error to guidance. From Prophet Mohammed's (PBUH) time up to now, through various pedigrees, this book is passed down in both written and oral forms classified as "kıraat-i seb'a" (seven recitations) and "kıraat-i aşere" (ten recitations) that reveal variance in recitation styles.

This study is about Hisham and Hafs's narration, narrators of Ibn Amir and Asim recitations which are included in "kıraat-i seb'a" classification. The study has an introduction and two chapters. In the introduction part, general information about recitation studies is presented. In the first chapter, Hisham b. Ammar's life, his scholarly personality, his place in recitation studies, his interest in hadith studies, his position between refusal and acceptance, and his teachers and students are examined.

In the second chapter, the general rules pertaining to Hisham's narrations and to fershu'l-hurûf are discussed and interpreted using textual example. In addition, recitation differences between Hafs and Hisham, which are currently the most common recitation styles, are illustrated by giving specific chapter and verse numbers from Quran and comparing them in tables.

Keywords: Hisham b. Ammar, Ibn Amir, Hafs, Holy Quran, recitation, narration, narrator, reciter.

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	HATA! YER İŞARETİ TANIMLANMAMIŞ.
ORİJİNALLİK RAPORU.....	HATA! YER İŞARETİ TANIMLANMAMIŞ.
ÖZET.....	IV
ABSTRACT	V
İÇİNDEKİLER	VI
KISALTMALAR	IX
ÖNSÖZ.....	X
GİRİŞ	1
1. ARAŞTIRMANIN KONUSU.....	1
2. ARAŞTIRMANIN AMAÇ VE ÖNEMİ.....	1
3. ARAŞTIRMANIN KAPSAM VE METODU	2
4. KIRAAT İLMİNİN TANIMI.....	2
5. KIRAAT İLMİNİN KONUSU	3
6. KIRAAT İLMİNİN FAYDASI.....	4
7. KIRAAT İLMİNİN GAYESİ.....	5
8. KIRAAT İLMİNİN METODU.....	5
9. KIRAAT İLMİNDE GEÇEN BAZI TERİMLER VE TARİFLERİ	7
10. SAHİH KIRAATLERDE ARANAN ŞARTLAR.....	11
11. SIHHAT BAKIMINDAN KIRAAT ÇEŞİTLERİ	12
a) Mütevâtir Kıraatler	12
b) Meşhur Kıraatler	12
c) Âhâd Kıraatler	13
d) Şâz Kıraatler	13
e) Mevzû Kıraatler	13

f) Müdrec Kıraatler.....	14
12. ON KIRAAT İMAMI VE RÂVİLERİNİN RUMUZLARI	15
BİRİNCİ BÖLÜM.....	16
HİŞÂM B. AMMÂR'IN HAYATI VE İLMÎ KİŞİLİĞİ	16
1. 1. HİŞÂM B. AMMÂR'IN HAYATI	16
1. 1. 1. İsmi, Künyesi, Nisbesi ve Doğumu.....	16
1. 1. 2. Hişâm b. Ammâr'ın İlim Öğrenmedeki Gayreti	16
1. 1. 3. Hişâm b. Ammâr'ın Kıraat İlmindeki Yeri	18
1. 1. 4. Hişâm b. Ammâr'ın Hadis İlmindeki Yeri	18
1. 1. 5. Cerh ve Ta'dîl Noktasında Hişâm b. Ammâr.....	20
1. 1. 6. Hişâm b. Ammâr'ın Yazdığı Eserler	25
1. 1. 7. Hişâm b. Ammâr ve İbn Âmir Kıraatinde Remzler	25
1. 1. 8. Hişâm b. Ammâr Rivâyetini Hz. Peygamber'e Ulaştıran Senedin Şeması	27
1. 1. 9. Hişâm b. Ammâr Rivâyetinin Tarîkleri.....	28
1. 2. HİŞÂM B. AMMÂR'IN HOCALARI	29
1. 2. 1. İbn Âmir	29
1. 2. 2. Yahyâ b. Hâris ez-Zimârî	30
1. 2. 3. Eyyûb b. Temîm et-Temîmî	31
1. 2. 4. Irâk b. Hâlid.....	32
1. 3. HİŞÂM B. AMMÂR'IN MEŞHUR TALEBELERİ.....	32
1. 3. 1. Hulvânî	32
1. 3. 2. Ahfeş ed-Dimaşkî.....	33
1. 4. HAFS B. SÜLEYMÂN'IN HAYATI.....	34
1. 4. 1. İsmi, Künyesi, Nisbesi ve Doğumu.....	34
1. 4. 2. Hafs b. Süleymân'ın İlmî Kişiliği	34

1. 4. 3. Hafs b. Süleymân'ın Kıraat İlmideki Yeri	34
1. 4. 4. Hafs b. Süleymân'ın Hadis İlmindeki Yeri	35
1. 4. 5. Hafs b. Süleymân'ın Hocaları	35
1. 4. 6. Hafs b. Süleymân'ın Talebeleri	35
İKİNCİ BÖLÜM	37
HİŞÂM RİVÂYETİNİN GENEL KAİDELERİ VE HAFS RİVÂYETİYLE MUKAYESESİ	37
2. 1. HİŞÂM RİVÂYETİNİN GENEL KAİDELERİ/USÛL BÖLÜMÜ	37
2. 1. 1. İSTİÂZE	37
2. 1. 2. BESMELE:	37
2. 1. 3. HÂ-İ KİNAYE	38
2. 1. 4. MEDLER	39
2. 1. 5. HEMZE	39
2. 1. 6. HİŞÂM RİVÂYETİNİN HEMZE ÜZERİNE VAKF KURALLARI	41
2. 1. 7. İZHAR	44
2. 1. 8. İDGÂM-I SAGÎR	44
2. 1. 9. İMÂLE	45
2. 1. 10. RESM-İ HATTA VAKF	46
2. 1. 11. İZÂFET YÂ'LARI	47
2. 1. 12. ZEVÂİD YÂ'LARI	49
2. 1. 13. SEKTE	49
2. 1. 14. HİŞÂM RİVÂYETİNİN BAZI ÖZELLİKLERİ/FERŞÜ'L-HURÛF	49
2. 2. HİŞÂM RİVÂYETİ'NİN HAFS RİVÂYETİ İLE MUKAYESESİ	52
SONUÇ	116
KAYNAKÇA	118

KISALTMALAR

b.	ibn, bin
bkz.	bakınız
bs.	baskı
DİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
DİB	Diyanet İşleri Başkanlığı
h.	hicrî
Hz.	Hazreti
İFAV	Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı
İSAM	İslam Araştırmaları Merkezi
Nşr.	Neşreden
ö.	ölümü
r.a.	radıyallâhü anh
s.a.v.	sallellahü aleyhi ve sellem
T.D.V.	Türkiye Diyanet Vakfı
Thk.	Tahkik eden
Trc.	Tercüme
ts.	tarihsiz
vb.	ve benzeri
y.y.	Yayın yeri yok

ÖN SÖZ

Kur'ân-ı Kerîm'i inzâl buyurup hidayet kaynağı kılan ve onu korumayı vadeden alemlerin rabbi Allah'a (c.c.) hamd-ü senâlar olsun. Kur'an'ı ümmetine tebliğ eden Hz. Peygamber'e (s.a.v.), onun âline ve kıraat vecihlerinin değişikliğe uğramadan bize kadar ulaşmasında emeği bulunan sahâbe, tâbiîn, mukrî ve kârîlere salât ve selâm olsun.

Kıraat ilmi, semavî kitapların hem sonuncusu hem de en üstünü olan Kur'ân-ı Kerîm ile bağlantısından dolayı şer'î ilimlerin en faziletlisi ve en şerefliisidir. Bu sebeptendir ki İslâm ulemâsı vahyin bidâyetinden günümüze kadar devam edegelen süreçte kıraat ilmini ihmal etmemiş, bu ilim dalına hakettiği önem ve değeri verme hususunda hassasiyet göstermiştir.

İslâm ulemâsı, kıraatleri Hz. Peygamber'den rivâyet edilen şekilde muhafaza edebilmek ve sonraki nesillere aktarabilmek için büyük çaba ve gayret göstermiştir. Bu çalışmaları neticesinde bu ilme ait belli başlı kriterler geliştirerek kıraatleri mütevâtir ve şâz kıraatler olarak isimlendirmişlerdir.

Çalışmamıza konu olan İbn Âmir kıraatinin Hişâm rivâyeti, kıraat-i seb'â içerisinde yer alan sahih ve mütevâtir rivâyetlerden biri olup önemli bir konuma sahiptir. Hişâm b. Ammâr'ın hayatı ve rivâyet özellikleri hakkında daha önce yüksek lisans ve doktora düzeyinde bir tez çalışması yapıp yapılmadığını araştırdık. Şu ana kadar böyle bir çalışmanın yapılmamış olduğunu öğrenmemiz bizi bu alandaki boşluğu doldurmak için bu konu hakkında bir çalışma yapmaya sevk etti.

Tezimiz bir giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde, kıraat ilminin tanımı, konusu, faydası, gayesi ve metodu gibi hususlarda bilgi vererek sahih kıraatlerde aranan şartları ve sıhhatleri bakımından kıraat çeşitlerini inceledik. Kıraat imamları ve râvîlerinin rumuzlarına yer verdikten sonra kıraat ilminde geçen bazı terimleri sözlük mâhiyetinde değerlendirdik.

Birinci bölümde Hişâm b. Ammâr'ın hayatı, ilmî kişiliği, cerh ve ta'dîl noktasında onun hakkında yapılan eleştirileri ele aldık. Bu eleştirileri de

değerlendirdik. Ardından Hişâm rivâyetinin isnadı, rivâyetinin tarîkleri, Hişâm'ın hocaları ile meşhur talebeleri ve Hafs b. Süleymân'ın hayatlarına kısa kısa değindik.

İkinci bölümde ise, Hişâm b. Ammâr rivâyetinin genel kaideleri olan usûl ve ferşü'l-hurûf bölümlerini ele alıp kendisine özgü okuyuş şekillerini inceledik. Ardından da Hişâm b. Ammâr ve Hafs b. Süleymân rivâyetleri arasındaki kıraat farklılıklarını mukayese ederek farklı okudukları yerleri tablolar halinde gösterdik.

Öncelikle, tez danışmanlığımı üstlenen ve çalışmam boyunca desteğini hiçbir zaman esirgemeyen, bilgi ve donanımı ile bana ışık tutan, çok kıymetli danışman hocam Doç. Dr. Mahmut ÖZTÜRK'e, tez yazımında teknik yönden yardım aldığım kıymetli kardeşim Muhammed TURGUT'a sonsuz şükranlarımı sunarım.

Gayret bizden, tevfik Allah'tandır.

GİRİŞ

Bu çalışmada Kıraat ilmi içerisinde Şam kıraat ekolünün önde gelen isimlerinden biri olan “Hişâm b. Ammâr’ın Hayatı ve Rivâyet Özellikleri” konusu ele alınacaktır. Konunun daha iyi anlaşılabilmesi için, öncelikle kıraat ilminin tanımı, konusu, faydası, metodu ve gayesinin bilinmesi gerekmektedir. Ayrıca sahih kıraatlerde aranan şartların ve sıhhatleri bakımından kıraatlerin sahih olanı ile olmayanını birbirinden ayırmak maksadıyla, kıraat çeşitlerinin bilinmesinde fayda vardır. Keza araştırmada kullanılacak kavram ve ıstılahların bir kısmının açıklanması çalışmanın anlaşılmasına katkı sağlayacaktır. Kıraat-i aşere imamları ve râvîlerini ismen de olsa zikretmek ve remzlerini ele almak konumuz açısından yerinde olacaktır. Dolayısıyla esas konumuza giriş yapmadan önce, bu hususlar hakkında kısa kısa bilgiler vereceğiz.

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU

Araştırmamız, kıraat ilminin temelini teşkil eden kıraatlerden biri olan, mütevâtir olarak kabul edilip kıraat-ı seb‘a tasnifi içerisinde dördüncü sırada yer alan İbn Âmir (ö. 118/736) kıraatinin râvîsi “Hişâm b. Ammâr’ın (ö. 245/859) Hayatı ve Rivâyet Özellikleri”ni konu edinmektedir.

2. ARAŞTIRMANIN AMAÇ VE ÖNEMİ

Kıraat ilmi ile alakalı tarih boyunca birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalar, kıraat ilminden çok kıraat imamları ve hayatları, kıraatlerin sıhhat derecesi ve kıraatlerin âyetleri yorumlamada etkisi hakkında yapılan çeşitli çalışmalardır. İbn Âmir’in râvîlerinden Hişâm b. Ammâr ve onun rivâyeti hakkında herhangi bir çalışma bulunmayışı hem onun hayatını araştırmaya hem de rivâyet özelliklerini inceleyip tespit etmeye bizi sevketti. Çalışmanın amacı İbn Âmir’in râvîlerinden Hişâm b. Ammâr’ın hayatı ve rivâyet özelliklerini araştırıp incelemek ve neticesinde kıraat ilminin erbabına böyle bir çalışma sunmaktır. Bu amaçla Hişâm rivâyetinin diğer kıraat ve rivâyetlerden farkını genel hatlarıyla belirlemeyi hedefledik. Ayrıca Hişâm rivâyetinin Hafs rivâyeti ile olan farklılıklarını ortaya koymak da çalışmamız kapsamında yer almaktadır.

3. ARAŞTIRMANIN KAPSAM VE METODU

Bu çalışmada gerek matbu gerek elektronik ortamda yer alan eserlerden yararlanılarak kıraat eserleri üzerinde kaynak taraması yapıp bu eserlerde bulunan ilgili rivâyet ve veriler toplanarak Hişam rivâyetinin özellikleri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Tezin giriş bölümünde kıraat ilmi hakkında genel bilgiler, sahih kıraatlerde aranan şartlar, sıhhat bakımından kıraat çeşitlerine yer verilmektedir. Okuyan kişiye kolaylık sağlaması maksadıyla alfabetik sıraya riayet edilerek kıraat ilminde geçen bazı terimlerin tariflerine yer verilmektedir. Diğer yandan kıraat-ı seb'a imam ve râvîleri ile alakalı İmam Şâtıbi'nin ortaya çıkardığı, diğer üç imam ve râvîleri için İbnü'l-Cezerî'nin ilavede bulunduğu remzler hakkında bilgi verilmektedir.

Tezin birinci bölümü “Hişam b. Ammâr'ın hayatı ve ilmi kişiliği” biçiminde şekillendirilmektedir. Burada Hişam b. Ammâr'ın doğumu, yaşadığı dönem, hocaları, meşhur talebeleri, eserleri ve ilmi şahsiyeti üzerinde durulmaktadır. Böylece tezin ana eksenini oluşturan “Hişam b. Ammâr'ın Hayatı ve Rivâyet Özellikleri” bölümüne zihinsel bir alt yapı hazırlığı sağlanmaktadır.

İkinci bölümde ise “Hişam rivâyetinin genel kaideleri ve Hafs rivâyetiyle mukayesesi” başlığı altında, Hişam rivâyetinin genel olarak değerlendirilmesi yapılmaktadır. Daha sonra usûl açısından istiâze, besmele, hâ-i kinaye, med, izhar, idgam, imâle, izâfe yâ'ları vb. gibi mana farklılıklarına sebep olmayan kavramlar örneklerle açıklanmaktadır. Böylece usûl farklılıklarının temellendirilmesine açıklık getirilmeye çalışılmaktadır. Yine bu bölümde metod olarak ferşü'l-hurûf yönünden Hişam b. Ammâr rivâyetinde değişikliğe konu olan âyetlerde kelimelerin Hafs rivâyeti ile mukayesesi sûre sıralamasına riayet edilerek sûre ismi ve âyet numaraları verilerek önce Hafs'ın okuyuş şekli, sonrasında ise Hişam'ın okuyuş şekli tablolar halinde verilmektedir. Ardından yazıya aktarılamayan teshîl ve imâle gibi noktalar dipnotlar halinde sunulmaktadır.

4. KIRAAT İLMİNİN TANIMI

Kıraat (قراءة) kelimesi قرأ fiilinden türemiş olan semâ'î bir masdardır. Lügatte okumak, tilâvet etmek, telaffuz etmek, Kur'an harflerini ve kelimelerini

cem etmek mânalarına gelmektedir.¹ Kıraate kıraat denilmesinin sebebi, Kur'an okunduğunda harflerin birleşerek kelimeyi, kelimelerin birleşerek cümleyi oluşturması ve bütün bunların bir araya getirilerek okunmasından ötürüdür.

Istılahta ise Kur'an kelimelerini telaffuz ederken farklı okuyuş şekillerini imam, râvî ve tarîklerine isnad etmek sûretiyle bildiren bir ilim dalıdır. ed-Dimyâtî (ö. 1117/1705) kıraat ilmini şu şekilde izah eder: Kur'an lafızlarındaki hazf (hattan silme), isbât (hatta belirtme), tahrik (harekeleme), teskin (sükun ile okuma), vasl (bitişik okuma), fasl (ayırarak okuma) gibi hususlarda yapılan ittifak ve ihtilafları bildiren ilim dalıdır.²

Kıraat ilminde otorite olan büyük kıraat âlimi İbnü'l-Cezerî (ö. 833/1429) ise kıraat ilmini şu şekilde tanımlar: Kur'an kelimelerinin nasıl edâ edileceğini açıklayan ve bu kelimelerde oluşan ihtilafları râvîlerine isnad etmeyi konu edinen bir ilim dalıdır.³

Zürkânî (ö. 1367/1948) ise, Kıraat ilmini "Kur'an kelimelerinin telaffuzunda rivâyet ve tarîklerin bir olması kaydıyla kıraat imamlarının her birinin diğerine muhalefet ettiği görüştür." şeklinde tanımlamıştır.⁴

5. KIRAAT İLMİNİN KONUSU

Kıraat ilminin konusu tanımlardaki açıklamalardan da anlaşılacağı üzere, telaffuzlarındaki farklılık ve edâ keyfiyetleri bakımından Kur'an kelimeleridir.⁵

Kur'an kelimeleri üzerinde meydana gelen farklı okuyuşlar; med, kasr, nakl, tahfif, teşdid ve idgam gibi çeşitli vecihlere ilâveten, meşhur kıraat imamlarının Kur'an kelimelerinde yapmış oldukları hazf ve isbât, fasl ve vasl,

¹ Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed el-Mufaddal er-Râgıb el-İsfahânî, *Müfredâtü elfâzi'l-Kur'an*, thk: Safvân Adnân Dâvûdî, 6. bs. (Dımaşk: Dârü'l-kalem, 1435/2014), 668; Muhammed Abdulazîm, *ez-Zürkânî, Menâhilü'l-irfân fî ulûmi'l-Kur'an*, 3. bs. (Kâhire: y.y. 1372/1953), 1: 412; Muhammed b. Ebû Bekir b. Abdulkadir er-Râzî, *Muhtârü's-sihâh*, thk: Ahmed İbrahim Zahve. 8. bs. (Beirut: Dârü'l-kitâbi'l-arabî, 1434/2013), 257-258; Ebü'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Alî b. Yûsuf İbnü'l-Cezerî, *Takrib 'ün-neşr fî'l-kıraâti'l-aşr*, thk: Âdil İbrâhim Muhammed Rifâ'î, (Medine: y.y. 1433/2012), 1: 10.

² Ahmed b. Muhammed b. Abdulğani el-Benna ed-Dimyâtî, *İthâfu fudalâi'l-beşer bi'l-kıraâti'l-erbeati-âşer*, thk: Abdurrahim et-Tarhûnî, (Kahire: Dârü'l-hadîs, 1430/2009), 1: 9.

³ Ebü'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Alî b. Yûsuf İbnü'l-Cezerî, *Müncidü'l-mukriin ve mürşidü't-tâlibîn*, (Mısır: y.y. 1350/1929), 3; İbnü'l-Cezerî, *Takrib 'ün-neşr*, 1: 10-11.

⁴ Zürkânî, *Menâhilü'l-irfân*, 1: 412.

⁵ Abdulfettâh Abdulğani el-Kâdî, *el-Büdûru'z-zâhire fî kiraâti'l-aşril-mütevâtire*, 1. bs. (Dımaşk: Dârü'l-fecc, 1426/2005), 15.

tahrik ve teskin gibi vahye dayanan ve mütevâtiren vârid olan edâ şekilleri de bu ilmin konularını teşkil eder.

6. KIRAAT İLMİNİN FAYDASI

Kur'ân-ı Kerîm'in farklı vecihlerle okunması, Allah Teâlâ'nın (c.c) kullarına rahmetinin sonucu olarak meydana gelmiştir. Bu açıdan kıraat ilminin bilinmesi birçok fayda barındırmaktadır. En önemli faydası Kur'an telaffuz edilirken hata yapmayı engellemesi, Kur'an'ı tahrif ve tağyirden muhafaza etmesidir.⁶

Kıraatin bir başka faydası, okuma yazma bilmediği ve farklı lehçelere sahip olduğu için Kureyş lehçesini telaffuz etmede güçlük çekenlere Kur'ân-ı Kerîm'i okumada büyük kolaylık sağlaması, kendi lehçeleriyle kolaylarına geldiği şekliyle okumalarına imkân verilmiş olmasıdır. Aynı zamanda kıraatler sayesinde birçok lehçe korunmuş, Araplar arasında yaygınlaşmış ve Arap dili, zenginliğini daha da arttırmıştır.⁷

Bir diğer faydası ise fikhî meselelerle alâkalı hüküm çıkarma konusunda fakihlere hüccet olmasıdır. Mezhep ulemâsı konuyla alâkalı beyan ettiği fikri desteklemek amacıyla kıraatlerdeki farklı okuyuşları referans olarak almıştır.⁸ Kıraat ilmine vâkîf olan, aynı zamanda Hişâm rivâyetinin sened zinciri içerisinde yer alan, kurrâ sahâbîlerden olan Ebü'd-Derdâ (r.a.) bu konuda “Kur'an'da çeşitli vecihler görmedikçe dinde derin anlayış sahibi olamazsınız”⁹ diyerek ulemânın ve fukahanın hüküm çıkarmadaki dayanaklarından birinin de kıraat olduğuna dikkat çekmektedir. Zira bir kelimedeki farklı okuyuşlar fukaha tarafından bir takım mâna ve hükümlerin çıkarılmasına sebep olmaktadır. Örneğin, **أَرْجُلَكُمْ** kelimesindeki lam (ل) harfinin fetha ile okunduğu kıraatlere göre¹⁰ abdest alınırken yüz ve dirseklerle beraber “ayakların yıkanacağı” hükmü çıkarılmıştır.

⁶ ed-Dimyâtî, *İthâf*, 1: 74.

⁷ Ebü'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Alî b. Yûsuf İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-kıraati'l-'aşr*, thk: Alî Muhammed Dabbâ', (Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye), 1: 52-59.

⁸ Mustafa Sâdık, Râfî, *I'câzü'l-Kur'ân ve'l-belâgatü'n-nebeviyye*, 9. bs. (Beyrut: Dârü'l-kitâbi'l-arabî, 1393/1973), 48.

⁹ Ebü Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Kâtib el-Hâşimî el-Basrî, *Kitâbü't-tabakâti'l-kebîr*, 1. bs. (İstanbul: Siyer Yayınları, 2014), 2: 363.

¹⁰ Bu Nâfi, İbn Âmir, Hafs, Kisâi ve Ya'kûb'un kıraatidir.

Buna mukabil lam (ل) harfinin kesre ile okunduğu kıraatlere göre¹¹ baş mesh edildiği gibi “ayaklarında mesh edilebileceği” hükmü verilmiştir. Ehl-i Sünnet fetha kıraatine göre, Şîa ise kesre kıraatine göre amel etmiştir. Aynı şekilde يَطْهَرْنَ kelimesinin tahfif ile (şeddesiz) okunduğu kıraatlere göre¹² kadınların hayız kanı kesilinceye kadar kendilerine yaklaşılmama hükmü çıkarılmıştır. Buna mukabil حَتَّى يَطْهَرْنَ şeklinde şeddeli olarak okunan kıraatlere göre ise,¹³ kadınların hayız kanının kesilmesiyle beraber gusletmesi gerektiği şeklinde hüküm verilmektedir.¹⁴

Aynı zamanda bazı mübhem kelimeler, kıraat ilmi sayesinde açıklığa kavuşmuştur. Tâbiînden Mücâhid b. Cebr’in (ö. 103/721) şu sözü buna örnektir: “Abdullah b. Abbas’a sorular sormadan önce, Abdullah b. Mes‘ûd kıraatini okumuş olsaydım, çoğu mesele hakkında soru sormaya ihtiyaç duymazdım.”¹⁵

7. KIRAAT İLMİNİN GAYESİ

Bu ilmi okuma ve okutmanın gayesi, Allah kelâmı olan Kur’an kıraatinde tevâtür derecesine ulaşmış farklı okuyuşları zapt etme melekesini elde etmektir. Böylece mütevâtir olarak nakledilmiş olan telaffuz farklılıklarının hiçbir harfi bile tahrife uğramadan kıyamete kadar korunmuş olacaktır.¹⁶

8. KIRAAT İLMİNİN METODU

Kıraat ilminin öğretim metodunda arz ve semâ usûlü diye adlandırılan iki temel metod vardır.

1) **Semâ Usûlü:** Kelime anlamı işitme ve duyma olan “semâ”, talebinin tamamıyla hocanın Kur’an okuyuşuna odaklanması ve mutlak bir teslimiyetle dinleyerek öğrenmesi metodudur. Kur’an tâlimi, Hz. Peygamber’in (s.a.v.) hayatında “semâ” ile başlamıştır. Peygamberimiz, (s.a.v.) Kur’an’ı Cebrâil’den

¹¹ Bu İbn Kesîr, Ebû Amr, Şu‘be, Hamza, Ebû Ca‘fer, Hâlefü’l-‘aşîr’in kıraatidir. Hâmid b. Abdulfettâh Paluvî, *Zübdetü’l-irfân fi vücûhi’l-Kur‘ân*, (İstanbul: y.y. 1312/1894), 50.

¹² Bu Nâfi, İbn Kesîr, Ebû Amr, İbn Âmir, Hafs, Ebû Ca‘fer ve Ya‘kûb’un kıraatidir. Paluvî, *Zübdetü’l-irfân*, 34.

¹³ Bu Şu‘be, Hamza, Kisâi ve Halef’in kıraatidir. Paluvî, *Zübdetü’l-irfân*, 34.

¹⁴ ed-Dimyâtî, *İthâf*, 1: 14.

¹⁵ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehabî et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dimaşkî, *et-Tefsîr ve’l-müfessirûn*, (Kuveyt: Dârü’n-nevâdir, 1431/2010), 1: 41.

¹⁶ Kâtib Çelebi, Mustafa b. Abdullah, *Keşfü’z-zunûn’an esâmi’l-kütüb ve’l-fünûn*, (İstanbul: y.y. 1360/1941), 2: 1317.

“semâ” yoluyla almış ve ashabına da bu usûl ile aktarmıştır. Bu, mütekaddim âlimlerin takip ettiği usûldür. Süyûtî, “semâ” usûlünün önemine vurgu yaparak şöyle söyler: “Kıraati bizzat hocadan dinlemek, üzerinde durulması gereken bir konudur. Çünkü Ashâb-ı Kirâm Kur’an’ı bizzat Hz. Peygamber’den (s.a.v.) almışlardır.”¹⁷

2) Arz Usûlü: Kelime anlamı bir şeyi sunma, ibraz etme, izhar etme, bildirme ve gösterme olan “arz”, talebenin Kur’ân-ı Kerîm’i bir hocanın huzurunda okuyup hocanın dinlemesi ve aynı zamanda talebenin hocasına kıraatten takip ettiği rivâyet veya tarîki okuması anlamında kullanılmıştır. Ali el-Kâri (ö. 1014/1605) bu usûlün müteahhir âlimlerin takip ettiği usûl olduğunu belirtmektedir.¹⁸

Ayrıca kıraatlerin öğretiminde teknik olarak takip edilen usûller de vardır:

a) İnfirâd Usûlü: Kıraatleri ayrı ayrı okuma, rivâyetleri birbirine karıştırmadan okuma, her rivâyet için ayrı hatim indirme şeklinde tarifî yapılan bir usûl’dür.¹⁹ Meşakkatli, çok zaman isteyen, aşırı sabır gerektiren bir metod olduğu için beşinci asırdan sonra yavaş yavaş terk edilmeye başlanmıştır.

b) İndirâc/Cem’ Usûlü: Belli bir düzene göre, yedi veya on kıraatin hepsini birleştirip kıraat özellikleriyle okumaktır.²⁰ Bu usûl infirâd usûlünün azalmasından sonra ortaya çıkmıştır. Kim tarafından ortaya konulduğu bilinmemektedir. İbnü’l-Cezerî 5. asra kadar kurrâdan hiç kimsenin cem’ konusuna değinmediğini söylemiştir.²¹ İndirâc usûlünün ortaya çıkış sebepleri arasında meşguliyetlerin çoğalması, talebenin gayretinin azalması, çabuk öğrenme hırsı ve hocaların himmetinin azalması gibi hususlar zikredilebilir.

¹⁷ Ebü’l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî eş-Şâfiî, *el-İtkân fî ulûmi’l-Kur’ân*, thk: Muhammed Ebü’l-Fadl İbrahim, (Medine: y.y. 1387/1967), 1: 279.

¹⁸ Molla Ali el-Kâri, *el-Minehü’l-fikriyye fî şerhi’l-mükaddimeti’l-Cezeriyye*, thk: Üsame Atâyâ, 2. bs. (Dımaşk: Dârü’l-gavsânî, 1433/2012), 117.

¹⁹ İsmail Karaçam, *Kurân-ı Kerîm’in Faziletleri ve Okunma Kâideleri*, 14. bs. (İstanbul: İFAV Yayınları, 2008), 68.

²⁰ Karaçam, *Kurân-ı Kerîm’in Faziletleri ve Okunma Kâideleri*, 68.

²¹ İbnü’l-Cezerî, *Müncidü’l-mukriîn*, 12.

9. KIRAAT İLMİNDE GEÇEN BAZI TERİMLER VE TARİFLERİ

1) **Beyne Beyne/Taklîl:** Harfi, fetha ile imâle arası bir ses ile okumaktır. Beyne'ye “imâle-i suğrâ” da denir.²²

2) **Cumhur:** Kıraat imamlarının üzerinde ittifak ettiği okuyuş şekilleridir.

3) **Edâ:** Kıraati hocanın ağzından çıkar çıkmaz almak ve onu hocanın huzurunda tecvid kurallarına uygun olarak okumaktır.²³

4) **Ferşü'l-hurûf:** Herhangi bir kural ve kaidesi olmayan, sûrelerde dağınık halde bulunan,²⁴ üzerine kıyas yapılamayan, sadece nakle dayalı olarak ortaya çıkan ihtilaflardır.

5) **Hadr:** Harflerin mahreç ve sıfatlarına, ihfâ, izhar, gunne, şedde gibi tecvid kaidelerine asgari ölçüde uymak kaydıyla Kur'ân-ı Kerîm'in en hızlı okuyuş biçimidir.²⁵

6) **Hulf:** İmam veya râvînin kendi kıraat veya rivâyetinin dışında diğer râvîlere muvafakat ettiği ikinci vecih, kıraat ıstılahında “hulf” ile tabir olunur.²⁶ Bu durumda imam veya râvînin münferiden veya bir iki imam ve râvî ile muvafakat ettiği ilk ihtilaf onun ilk vechi, kurrânın çoğuna muvafakat ettiği ikinci ihtilafı ise o râvî veya imamın hulfu diye isimlendirilir. Mesela, Hafs **أَلْمُسَيْطِرُونَ** lafzını “sin” ile okuduğu halde daha sonra ikinci vecih olarak “sad” ile **أَلْمُصَيْطِرُونَ** şeklinde tekrar okur ki buna hulf denir.

7) **Hüccetü'l-kıraat:** Kıraatlerin okunuş tarzlarının, niçin o şekilde okunduğunun, isnadının, mânaya ve dil bilgisi kurallarına uygunluğunun izah edilerek açıklanmasıdır.²⁷

8) **İbdâl/Kalb:** Kelimede telaffuz kolaylığı ve akıcılığı sağlamak amacıyla bir harfin yerine, mahreç veya sıfatça kendisine yakın olan başka bir harfi getirerek okumaktır.²⁸ Kıraatte en çok ibdâl edilen harf, kelime ortasında zor

²² Muhammed Fehd Harûf, *el-Müyyesser fi'l-kiraâti erbea 'aşer*, thk: Muhammed Kerîm Râcih, 1. bs. (Dimaşk: Dârü'l-kelimi't-tayyib, 1420/2000), 95.

²³ Ali el-Kâri, *el-Minehü'l-fikriyye*, 117.

²⁴ Abdulfettâh Abdulğânî el-Kâdî, *el-Vâfi fi şerhi's-şâtubiyye*, (Cidde: Mektebetü's-sevâdî, 1999), 199.

²⁵ Abdurrahman Çetin, *Kur'ân Okuma Esasları*, 26. bs. (Bursa: Emin Yayınları, 2014), 327.

²⁶ Nihat Temel, *Kıraât ve Tecvîd İstılahları*, 4. bs. (İstanbul: İFAV Yayınları, 2018), 79.

²⁷ Muhsin Demirci, *Tefsir Terimleri Sözlüğü*, 2. bs. (İstanbul: İFAV Yayınları, 2011), 92.

²⁸ Kâdî, *el-Vâfi*, 7.

telaffuz edildiği için hemzedir. İbdâl terimini ilk kullanan kişinin Asmaî (ö. 216/831) olduğu kabul edilir.

9) İdgam: Mahreç ve sıfat bakımından birbirinin aynısı (misleyn) veya aynı cinsten (mütecaniseyn) yahut mahreçleri birbirine yakın (mütekaribeyn) olan iki harften birincisinin diğerine girdirilmesidir.²⁹

10) İhtilâs: Harekenin çoğunu (üçte ikisini) okuyup azını (üçte birini) hazf etmektir.³⁰

11) İmâle: Fethalı harekeyi kesreli harekeye, elif harfini yâ harfine meylettirerek okumaktır.³¹ İmâleyi kurrâdan en çok Kûfeliler yapmaktadır.

12) İstanbul/Teysîr Tarîki: Kıraat okurken Dani'nin et-Teysîr'i ile İbnü'l-Cezerî'nin et-Tahbîr adlı eserlerini esas alıp bunlara eş-Şâtıbiyye ve ed-Dürre'yi de ilâve eden tarîke İstanbul tarîki denir.³²

13) İskân: Harekenin sükûn ile yani cezm halinde okunmasıdır.

14) İskât/Hazf: Bir harfin, yazılışta var olmasına rağmen okunmaması, yani düşürülmesine iskât veya hazf denir.

15) İşmâm: Kıraatte yaygın olarak üç anlamda kullanılır.

1. Sükûndan sonra dammeye işaret ederek dudakların ileriye doğru toplanması.
2. Sad – zâ işmâmı: Bu işmâm çeşidi sad harfi okunacağı vakit, sad ile zâ harflerini karıştırarak ortaya çıkan harfi okumaktır.
3. قیل işmâmı: Bir harekenin diğer bir hareke ile karışması şeklindeki işmâmdır. Ötre ile başladıktan sonra esre harekesinin sesi çıkarılarak her iki harekenin söylendiği işmâm şeklidir.³³

16) Kat': Lafızlar arasında durmak, kelime veya cümleyi birbirinden ayırarak okumaktır.³⁴

17) Kıraat: Kur'an harfleri üzerine yapılan ittifak ve ihtilafları beyan etmekle birlikte on kıraat imamından her birine isnad edilen ilmin adıdır.³⁵

²⁹ Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kâideleri*, 297-302.

³⁰ Ebû Amr Osmân b. Saîd b. Osmân ed-Dânî, *et-Tahdîd fi'l-itkân ve't-tecvîd*, 1. bs. (Umman: Dârü'l-ammâr, 1421/2000), 95-96.

³¹ ed-Dânî, *et-Tahdîd*, 100-101.

³² Temel, *Kıraât ve Tecvîd Istılahları*, 165.

³³ ed-Dânî, *et-Tahdîd*, 97.

³⁴ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1: 239.

³⁵ Kâdî, *el-Büdûru'z-zâhire*, 21.

18) Kurrâ: Lügatte okuyucu mânasına gelen “kârî” kelimesinin çoğulu olup okuyucular demektir. Istılahta ise, kıraat alanında otorite olan, yedi veya on kıraatin kendilerine isnad edildiği kimselere denir.³⁶

19) Mesleku'l-i'tilâf: Kıraat ilminin edâ vecihlerinin azîmet yönü tercih edilen bu mesleği, Yusuf Efendizâde Şeyh Abdullah Efendi (ö. 1167/1754) kurmuştur. Aynı zamanda Buhârî şârihi olan Abdullah Efendi kıraat ilmine *el-İ'tilâf fî vucuhi'l-ihtilâf ve Risâletü'l-meddât* gibi önemli iki eser kazandırmıştır. Kurduğu mesleğin ismini de el-İ'tilâf adlı eserinden dolayı Meslekü'l-i'tilâf olarak koymuştur.³⁷

20) Mısır/Şâtıbiyye Tarîki: Kıraat okurken Şâtıbî'nin eş-Şâtıbiyye ve İbnü'l-Cezerî'nin ed-Dürre adlı eserleri esas alan tarîktir. Bunlara et-Teysîr ile et-Tahtîr ilâve olunur.³⁸ Türkiye'de en çok tercih edilen tarîk Mısır tarîkidir.

21) Mukrî: Mukrî için birkaç tanım yapılır: Tecvid kurallarına riayet ederek Kur'ân-ı Kerîm'i öğreten kimse. On kıraatten her birini imamlarına nispet ederek okutan kıraat üstadı.³⁹ Kıraatleri bilen ve onları müşafehe yoluyla rivâyet eden kimse. Örneğin bir kimse “Şâtıbiyye” adlı kıraat kitabını ezberler ama müşafehe yoluyla başkasına okutmazsa mukrî sayılmaz.⁴⁰

22) Mushaf: Halife Osman döneminde istinsah edilip belli başlı merkezlere gönderilmiş olan nüshaların her birisi için “mushaf” terimi kullanılmıştır. Ayrıca Halife Osman'ın kendisi için bıraktığı mushaf “İmam mushafı” diye anılmış, diğerleri hakkında ise “mesâhifü'l-emsar” tabiri kullanılmıştır.

23) Nakl: Harekeli hemzenin hazf edilerek harekesinin kendinden önceki sakin harfe nakledilmesidir.⁴¹

24) Râvî: Doğrudan veya vasıtalı olarak kıraat vecihlerini kıraat imamlarından alıp daha sonraki nesillere aktaran kişilere denir.⁴²

³⁶ Râfîf, *İ'câzû'l-Kur'ân*, 51-52.

³⁷ Temel, *Kıraât ve Tecvid Istılahları*, 123.

³⁸ Temel, *Kıraât ve Tecvid Istılahları*, 158.

³⁹ Temel, *Kıraât ve Tecvid Istılahları*, 127.

⁴⁰ Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr Kastallânî, *Letâifü'l-işârât lifünûni'l-kıraât*, thk: Merkezü'd-dirâsâti'l-Kur'âniyye, (Medine: Merkezü'd-dirâsâti'l-Kur'âniyye, 2013), 1: 357.

⁴¹ Temel, *Kıraât ve Tecvid Istılahları*, 134.

⁴² Temel, *Kıraât ve Tecvid Istılahları*, 137.

25) Resm-i Hatt-ı Osmânî: Hz. Osman mushaflarının yazılmasında Ebû Bekir mushafının esas alınıp, sahâbenin ittifak ettiği⁴³, kıraatte uyulması zaruri olan yazım şeklidir.

26) Revm: Cılız bir sesle harekenin sesinin üçte ikisinin giderilip üçte biri ile okunmasıdır. Gözleri görmeyenlere harekeyi duyurmak amacıyla yapılan revm, ötre ve esrede kasr ile yapılır.⁴⁴

27) Rivâyet: Bir imamın râvîleri arasında oluşan ihtilaflara rivâyet denir.⁴⁵

28) Sekte: Sesin kesilip nefesin devam etmesidir.⁴⁶ Sadece vasl durumunda yapılır. Bu sesin kesilmesi bir elif miktarıdır.

29) Sılâ: Müfred müzekker gâib zamirlerde (هـ) “he” harekesine göre vâv veya yâ, cem-i müzekker gâib (هُم) ve cem-i müzekker muhatap (كُم) zamirlerde vâv harfi takdir edilerek هُوَ - كُمُو - أَنْتُمُو - مِنْهُو - فِيهِي şeklinde med yapılmasıdır.⁴⁷ Bu okuma tarzı kıraat imamları arasında en çok İbn Kesîr ve Ebû Ca‘fer de görülür.⁴⁸

30) Şeyhu’l-ikrâ: Kıraat ilminde, bulunduğu bölgenin önde gelen şahsiyetlerine “şeyhu’l-ikrâ” denir.⁴⁹

31) Tahfif: Hemzede teshîl ile okumak, sılâda “he” zamirinin meddini terketmek ve şeddeli olan kelimelerin harflerini birbirinden ayırarak şeddesiz okuma anlamlarına gelir.

32) Tahkik: Kıraatte yaygın olarak iki şekilde kullanılır.

1. Kur’an okurken bir harfi diğerine karıştırmadan, her harfin mahrec ve sıfatlarının hakkını vererek, harekeleri birbirinden ayırarak, gunneleri, ihfâları, izhar ve şeddeleri hakkıyla yaparak, medleri gereğince uzatarak ağır ağır okumaktır. Tahkik, tâlim ve temrin için yapılan bir okuma şeklidir.⁵⁰

⁴³ es-Süyûtî, *el-İtkân*, 1: 141.

⁴⁴ ed-Dânî, *et-Tahdîd*, 96.

⁴⁵ Kâdî, *el-Büdûru’z-zâhire*, 21.

⁴⁶ İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 1: 240.

⁴⁷ Temel, *Kıraât ve Tecvîd İstılahları*, 147.

⁴⁸ Kâdî, *el-Büdûru’z-zâhire*, 33.

⁴⁹ İlyas b. Ahmed Hüseyin b. Süleymân el-Bermâvî, *İmtâü’l-fudalâ bi terâcimi’l-kurrâ*, 1. bs. (Medine: Mektebetü-Dârü’z-zemân, 2007), 1: 20.

⁵⁰ İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 1: 205.

2. Teshîlin zıddıdır. Yani hemzeyi okurken mahrecinden çıkararak okumaktır.⁵¹

33) Tarîk: Doğrudan veya vasıtalı olarak kıraat vecihlerini kıraat râvîlerinden alıp daha sonraki nesillere aktaran kişilere denir.⁵²

34) Tedvîr: Tahkik ile hadr arası bir okuyuştur.⁵³

35) Tefhîm: İsti'âlâ ve ج – ُ harflerini okurken, dil kökünün üst damağa kalkması sebebiyle harfe bir kalınlık gelmesi ve ağız içinde sesin dolmasına denir. Daha açık bir ifade ile harfin kalın okunmasıdır.⁵⁴

36) Terkîk: Bazı harfleri telaffuz ederken dil kökünü üst çeneye kaldırmadan harfe bir incelik getirerek okumaktır.⁵⁵

37) Tertîl: Kur'ân-ı Kerîm'i okurken acele etmeden yavaş yavaş okumaktır. Tertîl, tefekkür ve istinbat için yapılan bir okuma çeşididir.⁵⁶

38) Teshîl: Hemzeyi tam mahrecinden çıkarmaksızın hemzeyi kendisi ile harekesi cinsinden bir harfi med arasında, (yani hemze ile elif, hemze ile vâv veya hemze ile yâ arası) bir sesle okumaktır. Ebû Amr ed-Dânî bunun ancak kurrâ hocalar tarafından temrin ile öğrenileceğini söylemiştir.⁵⁷

39) Vakf: Kur'ân-ı Kerîm'i tilâvet ederken herhangi bir kelime üzerinde bir müddet sesi kesip nefes alarak dinlenme halidir.⁵⁸ Vasl halinde vakf yapılmaz. Vakf ancak kelime sonunda yapılabilir.

40) Vasl: Bir kelimeyi kendisinden sonra gelen bir kelimeye, sesi kesmeden bağlayarak okumaya denir.⁵⁹ Yani, kat'in zıddıdır.

41) Vech: Bir kıraatin; imam, râvî ve tarîkler arasındaki ihtilafların dışında kalıp, okunması ihtiyarî olan okuyuş farklılıklarıdır.⁶⁰

10. SAHİH KIRAATLERDE ARANAN ŞARTLAR

Hız. Peygamber'den (s.a.v.) nakledilen sahih-mütevâtir kıraatlere sahih olmayan bazı kıraatlerin karıştırılması nedeniyle kıraat ulemâsı sahih olanı sahih

⁵¹ Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kâideleri*, 69.

⁵² Kâdî, *el-Büdüru'z-zâhire*, 21.

⁵³ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1: 207.

⁵⁴ Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kâideleri*, 221.

⁵⁵ Demirci, *Tefsir Terimleri Sözlüğü*, 293.

⁵⁶ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1: 208.

⁵⁷ ed-Dânî, *et-Tahtîd*, 97-98.

⁵⁸ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1: 240.

⁵⁹ Çetin, *Kur'ân Okuma Esasları*, 281.

⁶⁰ Temel, *Kıraât ve Tecvîd İstılahları*, 143.

olmayandan ayırmak için bazı kriterler belirlemiştir. Kıraatleri kolaylıkla ayırt etme imkânı sunan bu kriterler şunlardır:

1. Kıraatin sahih ve muttasıl bir senedle Hz. Peygamber'e (s.a.v.) isnad edilmesi
2. Kıraatin, bir yönüyle de olsa Arap dili ve gramerine uygun olması
3. Kıraatin takdiren ve ihtimâlen⁶¹ de olsa Mesâhif-i Osmâniyye'ye uygun olması⁶²

Bu kriterleri taşıyıp sahih kategorisinde değerlendirilen kıraatlerin inkârı birçok âlime göre küfrü gerektirir. Şayet bu kriterlerden biri bulunmazsa, o zaman kıraat zayıf, şâz veya bâtil olarak değerlendirilir.⁶³

11. SIHHAT BAKIMINDAN KIRAAT ÇEŞİTLERİ

a) Mütevâtir Kıraatler

Yalan haber üzerine birleşmeleri aklen mümkün olmayan bir topluluğun, yine aynı özellikleri taşıyan başka bir topluluktan naklettikleri kıraatlerdir.⁶⁴ Cumhura göre yedi kıraat tasnifi içerisinde yer alan kıraatler mütevâtirdir. İbnü's-Sübki (ö. 756/1355), Nüveyri (ö. 852/1453) ve İbnü'l-Cezeri gibi kıraat âlimlerine göre ise, kıraat-i aşere imamlarından olan Ebû Ca'fer (ö. 130/748), Ya'kûb (ö. 205/821) ve Halef b. Hişâm'ın (ö. 229/844) kıraatleri de mütevâtir kıraatler kapsamında değerlendirilmektedir.⁶⁵

b) Meşhur Kıraatler

Senedi sahih olup Arap gramerine ve Mesâhif-i Osmâniyye'ye uygun, kurrâ nezdinde meşhur olmakla beraber tevâtür derecesine ulaşamayan kıraatlerdir.⁶⁶ Tariklerin farklı olmasıyla birlikte yedi veya on kıraatin naklinde bir kısmının naklettiğini diğerlerinin terk etmesi örnek olarak gösterilebilir. Kıraat ulemâsı, meşhur kıraatleri şâz ve galat kıraatler sınıfına dâhil etmemiştir. Meşhur

⁶¹ "İhtimalen"den maksat مَلِكٌ يَوْمَ الدِّينِ gibi takdiren de olsa uyum sağlamasıdır. Zira Mesâhif-i Osmâniyye'de elif yazılmamıştır. Elif'in okunmadığı kıraatlerde mushaf'a tahkiki olarak, okunduğu kıraatlerde ise takdiri olarak uyum sağlamıştır. es-Süyûtî, *el-İtkân*, 1: 212.

⁶² es-Süyûtî, *el-İtkân*, 1: 210; Râfiî, *I'câzü'l-Kur'ân*, 55-56.

⁶³ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1: 9.

⁶⁴ es-Süyûtî, *el-İtkân*, 1: 215.

⁶⁵ Zürkânî, *Menâhilü'l-irfân*, 1: 441.

⁶⁶ es-Süyûtî, *el-İtkân*, 1: 215.

kıraatlerin namazda ve namaz dışında okunmasında herhangi bir sakınca bulunmamaktadır.⁶⁷

c) Âhâd Kıraatler

Senedi sahih olup yazısı Mesâhif-i Osmâniyye ile uyuşmayan ya da Arap gramerine uymayan veya kıraat imamları arasında zikredilen şöhrete ulaşamayan kıraat çeşitleridir.⁶⁸ Bu tür kıraatlerle Kur'an okunamaz ve ibadet de yapılamaz.

Ebû Hüreyre'den (r.a.) rivâyet edildiğine göre Resûlullah'ın (s.a.v.) مَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَا

فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَا فَاتَتْ” şeklinde okuması

âhâd kıraatlere örnek olarak gösterilebilir.⁷⁰

d) Şâz Kıraatler

Senedi sahih ve güvenilir olmayan kıraat çeşitleridir. Bu kıraatlerle Kur'an okunması caiz değildir.⁷¹ Erbe'ate Aşere'den (on dört kıraat imamları) İbn Muhaysın (ö. 123/741), Yezîdî (ö. 202/817), Hasan-ı Basrî (ö. 110/728) ve A'meş (ö. 148/765) kıraatleri şâz kıraatler sınıfına girmektedir.⁷² A'meş'in râvîsi Metve'î

kıraatinde Fâtiha sûresinde geçen مَالِكِ يَوْمَ الدِّينِ âyetini مَلِكِ يَوْمَ الدِّينِ şeklinde okuması

kelimesini mazi sîgasıyla, يَوْمِ kelimesindeki mîm'i fetha ile okuması⁷³ ve Hasan-ı

Basrî kıraatinde إِيَّاكَ نَعْبُدُ âyetini إِيَّاكَ يُعْبُدُ şeklinde kelimesinde yâ'nın ötreli

olarak meçhul sîgasıyla okunması buna örnek olarak gösterilebilir.⁷⁴

e) Mevzû Kıraatler

Sened yönünden aslı olmayan, yalnız okuyanına isnad edilen ve dolayısıyla uydurma kıraatlerdir. Mesela Huzâî'nin, asılsız olarak إِمَّا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ

⁶⁷ Zürkânî, *Menâhilü'l-irfân*, 1: 430.

⁶⁸ es-Süyûtî, *el-İtkân*, 1: 215.

⁶⁹ Secde, 32/17.

⁷⁰ es-Süyûtî, *el-İtkân*, 1: 215.

⁷¹ Ebû Abdillâh Bedrüddîn Muhammed b. Bahâdîr b. Abdillâh et-Türkî el-Misrî el-Minhâcî ez-Zerkeşî eş-Şâfîî, *el-Burhân fî ulûmi'l-Kur'an*, thk: Ebü'l-Fadl ed-Dimyâtî, (Kahire: Dâru'l-hadis, 1427/2006), 313.

⁷² es-Süyûtî, *el-İtkân*, 1: 216; Zürkânî, *Menâhilü'l-irfân*, 1: 430.

⁷³ Abdurrahman Çetin, *Kıraatlerin Tefsire Etkisi Kur'an'ın Farklı yorumlanmasına Tesir Eden Kıraatler*, 1. bs. (İstanbul: Ensar, 2012), 86.

⁷⁴ ed-Dimyâtî, *İthâf*, 1: 339.

عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ “Allah’a karşı ancak; kulları içinden âlim olanlar derin saygı duyarlar⁷⁵.” Âyetini اللَّهُ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ hâşâ “Allah, kulları içinden ancak âlim olanlara karşı derin saygı duyar.” Şeklinde اللَّهُ lafzını ötreli, الْعُلَمَاءُ lafzını ise fethalı olarak okumayı asılsız olarak İmam Ebû Hanîfe’ye (ö. 150/767) isnad etmesini mevzû kıraatlere örnek olarak gösterebiliriz.

f) Müdrec Kıraatler

Kur’an’ın aslından olmayıp tefsir kabilinden âyetlerin mânalarını açıklayıcı ilâveler olup sonradan Kur’an’dan bir parçaymış gibi âyetlerle beraber okunan kıraatlerdir. Bunlar Hz. Peygamber’in (s.a.v.) Kur’an kelimeleri hakkında yapmış olduğu açıklamalardan ibarettir. Sahâbe ve tâbiîn kendi dönemlerinde bu ilâveleri fark ederken, ne yazık ki sonrakiler bu ilâveleri kıraat zannettiler. Müdrec kıraat çeşitlerine, sahâbeden Abdullah b. Zübeyr’in (r.a.) kıraatinde وَتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ وَيَسْتَعِينُونَ بِاللَّهِ عَلَىٰ مَا أَصَابَهُمْ⁷⁶ âyetinin⁷⁶ وَإِن مِّنْكُمْ إِلَّا وَارِدُهَا⁷⁷ âyetine⁷⁷ ilâvesiyle okunması ve tâbiînden Hasan-ı Basrî’nin⁷⁸ الْوُرُودُ lafızlarını ekleyerek الْوُرُودُ kelimesini açıklaması örnek olarak gösterilebilir.⁷⁸

⁷⁵ Fâtır, 35/28.

⁷⁶ Âl-i İmrân, 3/104.

⁷⁷ Meryem, 19/71.

⁷⁸ es-Süyûtî, *el-İtkân*, 1: 216.

12. ON KIRAAT İMAMI VE RÂVİLERİNİN RUMUZLARI

KIRAAT İMAMLARI			RÂVİLER			
Sıra	Kıraat İmamı	Rumuz	Râvisi	Rumuz	Râvisi	Rumuz
1	Nâfi' نَافِعُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ	أ	Kâlûn عِيسَى بْنُ مِيثَى قَالُونَ	ب	Verş عُثْمَانُ بْنُ سَعِيدٍ وَرَش	ج
2	İbn Kesîr عَبْدُ اللَّهِ ابْنِ كَثِيرٍ	د	Bezzî عَبْدُ اللَّهِ الْبَزْزِيُّ	ه	Kunbül مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ	ز
3	Ebû Amr أَبُو عَمْرٍو بْنِ الْعَلَاءِ	ح	Dûrî حَفْصُ بْنُ عَمَرَ الدُّورِيِّ	ط	Sûsî سُوسِي	ى
4	İbn Âmir عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَامِرٍ	ك	Hişâm هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ	ل	İbn Zekvân عَبْدُ اللَّهِ بْنُ زَكْوَانَ	م
5	Âsim عَاصِمُ بْنُ بَهْدَلَةَ	ن	Şu'be شُعْبَةُ بْنُ الْعِيَّاشِ	ص	Hafs حَفْصُ بْنُ سُلَيْمَانَ	ع
6	Hamza حَمْزَةُ بْنُ حَبِيبٍ	ف	Halef حَلْفُ بْنُ هِشَامٍ	ض	Hallâd حَلَّادُ بْنُ خَالِدٍ	ق
7	Kisâi عَلِيِّ بْنُ حَمْزَةَ كَيْسَانِي	ر	Ebü'l-Hâris حَارِسُ بْنُ خَالِدٍ	س	Dûrî حَفْصُ بْنُ عَمَرَ الدُّورِيِّ	ت
8	Ebü Ca'fer أَبُو جَعْفَرٍ زَيْدُ بْنُ قَعْقَعٍ	جع	İsa b. Verdân عِيسَى بْنُ وَرْدَانَ	عى	Süleymân b. Cemmâz سُلَيْمَانَ بْنُ جَمَّازٍ	جم
9	Ya'kup يَعْقُوبُ بْنُ إِسْحَاقَ	يع	Ruveys رُؤَيْسُ	يس	Ravh رَوْحُ	حه
10	Halef حَلْفُ بْنُ هِشَامٍ	خل	İshak إِسْحَاقُ الْوَرَّاقُ	سح	İdrîs إِدْرِيسُ بْنُ عَبْدِ الْكَرِيمِ	سه

BİRİNCİ BÖLÜM

HİŞÂM B. AMMÂR'IN HAYATI VE İLMÎ KİŞİLİĞİ

1. 1. HİŞÂM B. AMMÂR'IN HAYATI

1. 1. 1. İsmi, Künyesi, Nisbesi ve Doğumu

Künyesi ve tam adı Ebü'l-Velîd Hişâm b. Ammâr b. Nusayr b. Meysere b. Ebân⁷⁹ es-Sülemî'dir. Hicrî 153 (770) yılında Şam'da doğmuştur. Dımaşk'ta ikâmet ettiği için "ed-Dımaşkî" nisbesi ile anılmıştır. Kendisine "ez-Zaferî"⁸⁰ de denilmektedir. Büyük dedesi Meysere'nin kendisine yaptığı duaya mazhar olup üstün başarılar elde etmesinden ötürü bu şekilde anılmıştır. Kendisi Dımaşk ahalisinin imamı, fakihî, hatîbî, mukriî ve muhaddisi olarak tanınmaktadır.⁸¹ Hişâm, Dımaşk'ta 30 Muharrem 245 tarihinde 92 yaşındayken vefat etmiştir.⁸² Vefat tarihinin 244 veya 246 olduğunu söyleyenler de olmuştur.⁸³

1. 1. 2. Hişâm b. Ammâr'ın İlim Öğrenmedeki Gayreti

Hişâm b. Ammâr; ilme meraklı, çok sayıda hadis rivâyet etmesi sebebiyle geniş bir rivâyete sahip ve ilimde derinleşmiş bir şahsiyet olarak tanınmaktadır.

İlim tahsiline küçük yaşlardan itibaren başlamıştır. İmam Zehebî (ö. 748/1348) bu durumu şöyle ifade etmektedir: Hişâm'ın ilim tahsili için yola çıkması hicrî 170 yılından öncesine dayanmaktadır.⁸⁴

Babası Ammâr b. Nusayr ilim yolunda oğlu Hişâm'a büyük destek vermiş, başta Medine'de bulunan İmam Mâlik (ö. 179/795) olmak üzere diğer âlimlerden

⁷⁹ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dımaşkî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, thk: Şuayb el-Arnâvûtî, 1. bs. (Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1402/1982), 11: 420; Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî, *Tehzîbü't-tehzîb*, 1. bs. (Kahire: Darü'l-kitâbî'l-islâmî, 1414/1994), 11: 53.

⁸⁰ Ebü'l-Haccâc Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdirrahmân el-Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl fî esmâ'i'r-ricâl*, thk: Beşşâr 'Avvâd Ma'rûf, 1. bs. (Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1413/1992), 30: 242; Ebü'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Alî b. Yûsuf el-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye fî tabakâti'l-kurrâ*, 1. bs. (Beyrut: Dârü'l-kütübî'l-ilmîyye, 1427/2006), 2: 308.

⁸¹ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dımaşkî, *Mîzânü'l-i'tidâl fî nakdi'r-ricâl*, (Beyrut: Dârü'l-ma'rife, 1382/1963), 4: 302; Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dımaşkî, *Ma'rifetü'l-kurrâi'l-kibâr ale't-tabakâti ve'l-a'sâr*, thk: Şuayb el-Arnâvûtî, 2. bs. (Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1408/1988), 1: 195.

⁸² ez-Zehebî, *Ma'rifetü'l-kurrâi'l-kibâr*, 1: 196; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 30: 254; ez-Zehebî, *Mîzânü'l-i'tidâl*, 4: 304.

⁸³ İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 2: 310; İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, 11: 54.

⁸⁴ ez-Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 11: 422.

ders alması için evini yirmi dinara satıp onu hacca göndermiştir. Zira hacca yapılan yolculuklar âlimlerle karşılaşmak için elde edilen en büyük fırsatlardandı.⁸⁵ Nitekim Hişâm da bu imkânları çok iyi değerlendirmiş, ilim tahsili konusunda karşısına çıkan fırsatları kaçırmamaya azami gayret göstermiştir.

Medine’de İmam Mâlik’in meclisinde İmam Mâlik ile Hişâm arasında şöyle bir olay yaşanır. Hişâm bu olayı şu şekilde aktarmaktadır: Medine’ye varır varmaz Mâlik b. Enes’in meclisine gittim. Ondan hadis rivâyet etmeyi o kadar çok istiyordum ki izin almadan huzuruna çıktım. Bana “Ey çocuk, nerelisin?” diye sordu, ben “Şamlıyım” dedim. “Neresinden?” diye sordu, ben de “Dımaşk” dedim. “İçeri girmene kim izin verdi?” dedi, ben de “Kimseden izin almadım.” deyince geliş nedenimi sordu. Ben de hadis öğrenmek için geldiğimi söyledim. Bunun üzerine bana “Oku!” dedi. Ben de “Hayır, siz bana hadis anlatın.”⁸⁶ dedim. Kendisi birkaç defa “Oku!” demesine rağmen yine “Siz bana anlatın.” deyince, sinirlenip beni huzurundan dışarı çıkarttı. Ben de kapı eşiğinde oturup ağlamaya başladım. Bir müddet sonra içeri girebilmem için orada bulunan bazı büyük talebelerden imama gidip ondan izin almalarını istedim. Beni içeri aldıklarında ağlamamın nedenini sordu. Ben de “Babam sizden istifade edip hadis öğrenmem için evini satıp beni göndermişken hak etmediğim bir muamelede buldunuz. Size hakkımı helal etmeyeceğim.” deyince, İmam Mâlik “Peki, bunun kefâreti nedir?” diye sordu. Ben de “Bunun kefâreti bana hadis öğretmenizdir.” diye cevap verdim. İsteğimi kabul edip bana hadis öğretti.⁸⁷

İmam Mâlik’in masum bir çocuğa olan bu tavrı, ilk bakışta her ne kadar yadırganacak bir durum gibi görünse de bu rivâyetin muteber biyografi kitaplarında yer alması, bizzat Hişâm b. Ammâr tarafından aktarılması, Hişâm’ın hocası ile ilgili olumsuz bir değerlendirmede bulunmaması ve Hişâm’ın ilim tahsiline olan düşkünlüğünü vurgulaması ile birlikte ele alındığında bu tavrın Hişâm’ın sabrını ve azmini sınamak için takınıldığını düşünmek mümkündür.

⁸⁵ İbnü’l-Cezerî, *Gâyetü’n-nihâye*, 2: 309; ez-Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*, 11: 428.

⁸⁶ Bu durum, İmam Mâlik’in daha önce izlediği bir eğitim metodu değildi. Kimseye hadis yazdırmamıştı. Talebeleri genelde İmam Mâlik’e hadisleri okuyarak eğitim alırlardı.

⁸⁷ ez-Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*, 11: 428-429; ez-Zehebî, *Ma’rifetü’l-kurrâi’l-kibâr*, 1: 196-197; Mizzî, *Tehzîbü’l-kemâl*, 30: 251-252.

Bu anekdotta da görüldüğü üzere Hişâm'ın daha küçüklüğünden itibaren ilme düşkün olduğu ve ilim için meşakkate katlanmaya hazır olduğu anlaşılmaktadır.

1. 1. 3. Hişâm b. Ammâr'ın Kıraat İlmindeki Yeri

Hişâm b. Ammâr, kıraat ilmini İbn Âmir'in meşhur öğrencisi Yahyâ b. Hâris ez-Zimârî'nin (ö. 145/762) talebelerinden Irâk b. Hâlid (ö. 200/815) ile Eyyûb b. Temîm'den (ö. 198/813) öğrenmiştir.⁸⁸ Kendisi de bu ilmi Ebü'l-Hasan el-Hulvânî, (ö. 250/864) Ahfeş ed-Dımaşkî, (ö. 292/904) Ebû Ali İsmail b. Huveyris ve Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm (ö. 224/838) gibi âlimlere öğretmiştir.⁸⁹

Dımaşk'ın meşhur kıraat üstadı ve aynı zamanda hocası olan Eyyûb b. Temîm vefat edince, İbn Âmir kıraat ekolünün temsil makamı Hişâm b. Ammâr ile İbn Zekvân'a intikal etmiştir.⁹⁰ İbn Zekvân, zabt ve kıraatte meşhur olurken; Hişâm ise kıraat, fıkıh, fesahat, rivâyet ve diğer İslâmî ilimlerdeki üstünlüğüyle şöhret bulmuştur.⁹¹ İbn Zekvân'ın vefat etmesiyle Hişâm b. Ammâr, İbn Âmir kıraatinde tek otorite haline gelmiştir.⁹²

Kıraat ilmindeki üstünlüğü sebebiyledir ki, yedi kıraat konusunda kaleme alınan İbn Mücâhid'in (ö. 324/936) Kitâbü's-Seb'a'sı başta olmak üzere imamların râvîlerini iki ile sınırlayan bütün eserlerde İbn Âmir kıraati için tercih edilen râvîlerden biri Hişâm b. Ammâr olmuştur.⁹³

1. 1. 4. Hişâm b. Ammâr'ın Hadis İlmindeki Yeri

Zehebî, Hişâm b. Ammâr'ın çok sayıda hadis rivâyet ettiğini, Hişâm'ın talebelerinden Ebû Zür'â er-Râzî ise (ö. 264/878) Hişâm'dan faydalanmayan kişilerin on bin hadisten mahrum kalacağını söylemiştir.⁹⁴ Hişâm için Yahyâ b. Maîn (ö. 233/848) “sikâ” (güvenilir) ifadesini kullanırken⁹⁵ Dârekutnî (ö.

⁸⁸ İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, 11: 51; İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 2: 308.

⁸⁹ ez-Zehebî, *Ma'rifetü'l-kurrâi'l-kibâr*, 1: 195; İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 2: 309; ez-Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 11: 422.

⁹⁰ Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 30: 253; İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, 11: 54; ez-Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 11: 425; İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 2: 309.

⁹¹ İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 2: 308.

⁹² Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 30: 253-254; ez-Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 11: 425-426; İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 2: 309.

⁹³ Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 30: 253.

⁹⁴ ez-Zehebî, *Ma'rifetü'l-kurrâi'l-kibâr*, 1: 197.

⁹⁵ İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, 11: 52.

385/995) onun “sadûk” (doğru sözlü) olduğuna işaret etmiştir.⁹⁶ Ebü'l-Hasan el-İclî (ö. 261/875) onun için hem “sadûk” hem de “sikâ” terimlerini kullanmıştır. Nesâî ise (ö. 303/915) kendisinden “lâ be'se bih” (sıkıntısı yok) diye bahsetmiştir.⁹⁷

Mizzî, (ö. 742/1341) Hişâm'ın hayatını anlatırken seksen dört kişiden hadis rivâyet ettiğini aktarmaktadır.⁹⁸ Buhârî (ö. 256/870), Ebû Dâvûd (ö. 275/889), Nesâî ve İbn Mâce (ö. 273/887) gibi meşhur muhaddislerin bu hadisleri eserlerinde zikretmeleri sebebiyle bu râvîlerden birkaç tanesini zikredeceğiz:

1. İbrahim b. A'yen eş-Şeybânî el-İclî el-Basrî.⁹⁹ (Buradan Hişâm'ın talebelik yıllarında Basra'ya ilim tahsili için gittiği anlaşılmaktadır.) Hişâm'ın kendisinden rivâyet ettiği hadisler Sünen-i İbn Mâce'de geçmektedir.¹⁰⁰

2. Ebû Sehl Sa'd b. Saîd b. Ebî Saîd el-Makberî el-Medenî. Mizzî Hişâm'ın Ebû Sehl'den rivâyet ettiği hadislerin Sünen-i İbn Mâce'de geçtiğini söylemiştir.¹⁰¹

3. Hadis rivâyet ettiği hocaları arasında Vâdilkurâ ahalisinden olan Süleym b. Mufîr'de vardır. Mizzî, Hişâm'ın Süleym'den rivâyet ettiği hadislerin Ebû Dâvûd'ta geçtiğini belirtmiştir.¹⁰²

4. Ebû Abbâs Sadaka b. Hâlid el-Enevî ed-Dımaşkî. İbn Hacer (ö. 852/1449) bu kişinin “sikâ” olduğunu söylemiştir. Mizzî, Hişâm b. Ammâr'ın Sadaka b. Hâlid'den rivâyet ettiği hadislerin Buhârî, Ebû Dâvûd, Nesâî ve İbn Mâce'de geçtiğini belirtmiştir.¹⁰³

5. Abdülaziz b. Ebî Hazm Seleme b. Dînâr el-Medenî. Bu kişi hakkında İbn Hacer, “fakih” ve “sadûk” olduğuna işaret ederken Mizzî, Hişâm'ın Ebî Hazm'dan rivâyet ettiği hadislerin Sünen-i İbn Mâce'de geçtiğini söylemiştir.¹⁰⁴

Hişâm b. Ammâr'ın dualarının kabulüyle ilgili yaptığı şu açıklama, hadis rivâyet etmeyi ne kadar önemseydiğini net bir biçimde göstermektedir: Ben

⁹⁶ İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 2: 309.

⁹⁷ ez-Zehabî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 11: 424; ez-Zehabî, *Ma'rifetü'l-kurrâi'l-kibâr*, 1: 196; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 30: 247-248.

⁹⁸ Ömer b. Rufûd es-Süfyânî, “Tercemetü Hişâm b. Ammâr b. Nusayr es-Sülemî”, *Mecelletü'l-Camiatü'l-İslamiyye*, 166 (ts.): 80.

⁹⁹ Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 30: 242.

¹⁰⁰ Ömer b. Rufûd es-Süfyânî, “Tercemetü Hişâm b. Ammâr b. Nusayr es-Sülemî”, 80.

¹⁰¹ Ömer b. Rufûd es-Süfyânî, “Tercemetü Hişâm b. Ammâr b. Nusayr es-Sülemî”, 83.

¹⁰² Ömer b. Rufûd es-Süfyânî, “Tercemetü Hişâm b. Ammâr b. Nusayr es-Sülemî”, 84.

¹⁰³ Ömer b. Rufûd es-Süfyânî, “Tercemetü Hişâm b. Ammâr b. Nusayr es-Sülemî”, 86.

¹⁰⁴ Ömer b. Rufûd es-Süfyânî, “Tercemetü Hişâm b. Ammâr b. Nusayr es-Sülemî”, 88.

Rabbimden yedi şey diledim, Rabbim altısına icabet etti. Yedinci isteğim olan beni, anne ve babamı bağışlaması ki Rabbimin bu hususta ne hüküm vereceğini bilmiyorum. Rabbimin bana nasip ettiği altı şey şudur: “Hacca gitmek, yüz yıla yakın ömür sürmek, Hz. Peygamber’in (s.a.v.) hadisleri hususunda dürüst hareket etmek, Dimaşk minberinde hatiplik yapmak, helalinden bin dinar kazanmak ve uzak bölgelerden gelen insanlar tarafından ilim tahsili için ziyaret edilmek.”

1. 1. 5. Cerh ve Ta’dîl Noktasında Hişâm b. Ammâr

Cerh ve ta’dîl noktasında muhaddisler Hişâm b. Ammâr hakkında pek çok görüş belirtmişlerdir. Bazıları mutlak mânada “sikâ” olduğunu kabul ederken bazıları ise orta mertebede olduğu görüşündedir.¹⁰⁵ Önce Hişâm hakkındaki olumsuz eleştirilere değinip sonra bu eleştirilere Buhârî, Nesâî, İbn Mâce gibi muhaddisler başta olmak üzere hadis âlimlerinin kendisi hakkındaki övgü ve güzel düşünceleri ve bu âlimlerin eserlerinde Hişâm rivâyetlerine yer vermesi gibi hususları da belirterek cevap vereceğiz.

a. Hişâm b. Ammâr Hakkında Yapılan Eleştiriler:

1. İmam Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855), Hişâm’ın hafif düzeyde tutarsız olduğunu,¹⁰⁶ ezber konusunda sıkıntılı olduğunu ve “Kur’an mahlûktur.”¹⁰⁷ ifadesini kullandığını söylemiştir. Ebû Hâtim er-Râzî (ö. 277/890) -babasından rivâyetle- Hişâm b. Ammâr’ın yaşlanınca değiştiğini aktarmıştır.¹⁰⁸

2. Ebû Dâvûd, Hişâm’ın aslı olmayan dört yüz hadis rivâyet ettiğini söylemiştir.¹⁰⁹

3. Ebû Verâ, Hişâm’ın hadisleri para karşılığında rivâyet etmesinden ötürü kendisinden hadis rivâyet etmediğini ifade etmiştir. Salih b. Muhammed ise Hişâm’ın ücret almadan hadis rivâyet etmediğini iddia etmiştir.¹¹⁰

b. Hişâm b. Ammâr Hakkında Yapılan Eleştirilere Cevaplar:

1. Zehebî, Hişâm hakkında “طَيَّاشٌ حَفِيفٌ” (hafif düzeyde tutarsız) olduğu görüşü için, Ahmed b. Hanbel ve Hişâm b. Ammâr’ın aynı dönemde

¹⁰⁵ İbnü’l-Cezerî, *Gâyetü’n-nihâye*, 2: 309.

¹⁰⁶ İbn Hacer, *Tehzîbü’t-tehzîb*, 11: 54; Mizzî, *Tehzîbü’l-kemâl*, 30: 250; ez-Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*, 11: 427.

¹⁰⁷ ez-Zehebî, *Mizânü’l-i’tidâl*, 4: 303; ez-Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*, 11: 431.

¹⁰⁸ Mizzî, *Tehzîbü’l-kemâl*, 30: 248; ez-Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*, 11: 433.

¹⁰⁹ ez-Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*, 11: 424; ez-Zehebî, *Mizânü’l-i’tidâl*, 4: 302.

¹¹⁰ İbn Hacer, *Tehzîbü’t-tehzîb*, 11: 53; Mizzî, *Tehzîbü’l-kemâl*, 30: 249; ez-Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*, 11: 426.

yaşadıklarını, dolayısıyla aynı dönemde yaşayanların birbirleri hakkında belirtmiş oldukları görüşlerin doğruluğunun ihtimalli olduğunu söylemiştir.¹¹¹ Ancak ihtimal dâhilinde olan sözlerin gizli tutulması açığa vurulmasından daha evladır. Aynı asırda yaşamış olan âlimlerden sadece birinin diğeri hakkında olumsuz bir şey söylemesi nazar-ı dikkate alınmaz. Ama o dönemde yaşayan âlimlerin çoğunluğu cerh ve ta'dîl konusunda bir kişi hakkında olumsuz yönde ittifak ederlerse sözlerine itimat edilir.¹¹² Oysaki kendi dönem âlimlerine baktığımız zaman Hişâm hakkında “sikâ”, “sadûk”, “leyse kezûb”, “lâ be'se bih”, “keyyis keyyis” terimlerinin birçok yerde kullanıldığı açıkça görülmektedir.¹¹³ Buhârî, Ebû Dâvûd, Nesâî ve İbn Mâce gibi Kütüb-i Sitte içerisinde yer alan büyük muhaddisler de kendisinden hadis rivâyet etmişlerdir.¹¹⁴

“Hafızasının zayıf oluşu” eleştirisine gelecek olursak, hafızanın zayıflaması gençlik ve yaşlılık dönemine¹¹⁵ göre farklılık arz eder. Eleştirilerin gençlik dönemine değil de yaşlılık dönemine yönelik olduğu hususu göz önünde bulundurulduğunda doksan iki yıl yaşamış olan bir insanın yaşına bağlı olarak hafızasının zayıflaması ve ezberinde de bazı zafiyetlerin oluşması çok da garipsenecek bir durum olarak değerlendirilmemelidir.

“Kur'an mahlûktur.” eleştirisine gelince, İmam Ahmed b. Hanbel bizzat Hişâm b. Ammâr'ın ağzından “Kur'an mahlûktur.” ifadesini duymamıştır.¹¹⁶ Bunu kendisine yazılan bir mektuptan öğrenmiştir. Mektuptaki ifadeler, onu yazanların konuyla alakalı kesin bir bilgilerinin olmadığını veyahut Hişâm'a karşı kin ve nefretlerinin olabileceğini göstermektedir.¹¹⁷

İbn Asâkir (ö. 571/1176), Abdullah b. Muhammed b. Mensûr el-Bezzâz'dan konuyla alakalı şu bilgileri aktarmaktadır: Bazı insanlar Hişâm b. Ammâr'ın “Kur'an mahlûktur.” dediğini yaydılar. Bunu duyan Hişâm b. Ammâr hiddetlendi ve orada bulunanları oldukça etkileyen bir konuşma yaptı. Konuşmasına önce Allah'a güzel övgülerle başladı. Daha sonra Hadîd sûresinin

¹¹¹ ez-Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 11: 432.

¹¹² ez-Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl*, 4: 304.

¹¹³ ez-Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl*, 4: 302-303.

¹¹⁴ İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 2: 309; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 30: 244-245; ez-Zehebî, *Ma'rifetü'l-kurrâi'l-kibâr*, 1: 195-196; ez-Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 11: 422; İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzi'b*, 11: 52.

¹¹⁵ Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 30: 248.

¹¹⁶ ez-Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl*, 4: 303.

¹¹⁷ Ömer b. Rufûd es-Süfyânî, “Tercemetü Hişâm b. Ammâr b. Nusayr es-Sülemî”, 101-102.

ilk altı âyetini okudu. Öyle etkileyici bir üslûpla Allah'ın yüceliğini anlattı ki orada bulunup bu konuşmadan etkilenmemek imkânsızdı. Devamında “Kur'an mahlûktur.” ifadesine değindi. Sözlerini “Kur'an, Allah'ın kitabıdır. Mahlûk değildir. Her kim 'Kur'an mahlûktur, Allah'ın kudreti mahlûktur ve Allah'ın izzeti mahlûktur.’ derse o, kâfirlerin ta kendisidir.” diyerek bitirdi.¹¹⁸

2. Hişâm b. Ammâr'ın dört yüz asılsız hadis uydurduğu meselesine gelince, Ebû Zür'â er-Râzî şöyle diyor: “Hişâm'dan hadis rivâyet etmeyen kimse on bin hadisten mahrum kalmıştır.”¹¹⁹ Bu husus Hişâm'ın rivâyet zincirinin genişliğini ve senedinin yüceliğini belirtmektedir. Ayrıca Hişâm rivâyetinin ne kadar ulvi bir konumda olduğu açıkça görülmektedir.

Hişâm'ın dört yüz asılsız hadis rivâyet ettiği iddiasının iki açıklaması olabilir:

a. Yaşı ilerledikten sonra yaşa bağlı olarak ortaya çıkan belli başlı zafiyetlerle karşılaşmış olabilir.

b. Kendisinden hadis rivâyet edenlerin durumuna ehemmiyet vermemiş olabilir. Çünkü Hişâm'ın rivâyet ettiği hadislerin asılsız olduğu ve sağlam olmadığı iddia edilemez. Kendisinden hadis nakledenlerin aldıkları hadisleri değiştirmiş olabileceği ihtimal dahilindedir. Bu durumda bunun vebali Hişâm'ın üzerine değil kendilerinedir. Bu durum karşısında Hişâm'ın dillendirdiği “Ben bu hadisleri sahih olarak rivâyet ettim.”¹²⁰ Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de de işittiği sözü değiştirenlerle ilgili şöyle buyrulmaktadır: “Her kim, işittikten sonra onu değiştirirse, günahı ancak onu değiştirenlerin boynunadır.”¹²¹

Ayrıca, Hişâm'a aslı olmayan ve senedi bulunmayan dört yüz hadis arz edildiği, bu hadislerin onun rivâyet ettiği hadisler olduğu haberi kasten yayılmıştır.¹²² Asılsız dört yüz hadisin meydana gelmesinin bu menhec üzere olduğu söylenebilir. Nitekim âlimler birbirlerini sınamak için bazen bu tür yollara müracaat etmişler, bu sayede râvînin gerek hıfzını gerekse de hadis

¹¹⁸ Ebû'l-Kâsım Alî b. el-Hasen Hibetillâh b. Abdillâh b. Hüseyin ed-Dımaşkî eş-Şâfiî, *Târîhu medîneti Dımaşk*, thk: Amr b. Garâme, (Dımaşk: Dârü'l-fıkr, 1415/1995), 32: 370; Ömer b. Rufûd es-Süfyânî, “Tercemetü Hişâm b. Ammâr b. Nusayr es-Sülemî”, 103.

¹¹⁹ ez-Zehebî, *Ma'rifetü'l-kurrâi'l-kibâr*, 1: 197; İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, 11: 54; ez-Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 11: 430.

¹²⁰ İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, 11: 53; ez-Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl*, 4: 303.

¹²¹ Bakara, 2/181.

¹²² Ömer b. Rufûd es-Süfyânî, “Tercemetü Hişâm b. Ammâr b. Nusayr es-Sülemî”, 107.

ilmindeki konumunu daha net bir şekilde anlayabilmişlerdir. Bu üslûpla Hişâm'ı en iyi tanıyan âlimler ise Şu'be ve Yahyâ b. Maîn'dir.

Ebû Zür'â er-Râzî'nin "Hişâm'dan hadis rivâyet etmeyen kimse on bin hadisten mahrum kalmıştır."¹²³ sözünü düşündüğümüzde ve Ebû Dâvûd'un "asılsız dört yüz hadis rivâyet etmiş" sözüyle de kıyasladığımızda şöyle bir netice ile karşı karşıya kalıyoruz: On bin hadis rivâyet eden bir şahsiyetin rivâyetlerinden dört yüz tanesine eleştiri getirilmesi ayrıdır, kendi yanından hadis uydurup yalancı olarak eleştirilmesi ayrıdır. Böyle bir durum yaşanmış olsaydı, Hişâm hadis uyduran yalancılar kategorisine dâhil edilirdi ki bu kategoriye dâhil edilmemiştir.

3. Hişâm'ın hadisleri para karşılığında rivâyet etmesi eleştirisine gelince, bu konu ihtilafli bir konu olup bazı âlimler ücret almayı tamamen reddederken bazıları da herhangi bir sakınca görmeyip ücret almaya ruhsat vermişlerdir. İbn Salâh, hadis erbabının bir kısmına göre, ücret karşılığında hadis rivâyet eden kimselerden hadis kabul edilemeyeceğini söylemiştir. İshak b. İbrahim, Ahmed b. Hanbel ve Ebû Hâtim er-Râzî de aynı görüştedir.

İbn Salâh, "Hadis öğretme karşılığında ücret almak, Kur'an öğretme karşılığında ücret almak gibidir. Zira Kur'an öğretme karşılığında ücret almak kişiliği zedeler ve herhangi bir özür olmadığı müddetçe bu işe teşebbüs edenler hakkında olumsuz düşüncelerin oluşmasına sebep olur. İlim erbabı kimselerin bu duruma düşmekten kaçınmaları icap eder." demiştir.¹²⁴

Hatîb el-Bağdâdî (ö. 463/1071) gibi âlimlerin hadis rivâyeti karşılığında ücret almayı caiz görmemelerinin gerekçesi art niyetli şahsiyetlere engel olmaktır. Nitekim hadis rivâyet eden bazı kişiler daha fazla ücret alabilsinler diye işitmedikleri sözleri sarf edip hadis uyduruyorlardı. Yaşadığı asırda kendisini hadis öğretmeye adanmış ve bu meşguliyeti sebebiyle geçimini sağlayamayan Ebû Hüseyin en-Nakûr, hadis öğretme karşılığında ücret almış; nitekim Ebû İshak eş-Şîrâzî (ö. 476/1083), Ebû Hüseyin en-Nakûr'a hadis öğretme karşılığında ücret alabileceği yönünde fetva vermiştir.¹²⁵

¹²³ ez-Zehabî, *Mizânü'l-i'tidâl*, 4: 303; İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 2: 309.

¹²⁴ Ömer b. Rufûd es-Süfyânî, "Tercemetü Hişâm b. Ammâr b. Nusayr es-Sülemî", 118.

¹²⁵ Ömer b. Rufûd es-Süfyânî, "Tercemetü Hişâm b. Ammâr b. Nusayr es-Sülemî", 118.

Bazı âlimler de Kur'an tâlimi karşılığında alınan ücretin caiz olduğu görüşündedir. Bu görüş, başta İmam Mâlik ve İmam Şâfî (ö. 204/820) olmak üzere cumhurun görüşüdür.

Ücret almayla ilgili sahâbe döneminde yaşanan ve Ebû Saîd el-Hudrî'nin rivâyet ettiği hadis, konuyu açıklar mahiyettedir: Sahâbeden bir grup seferdeyken Arap yurtlarından birine rastladılar. Orada misafir olmak istediler ancak onlar bunu kabul etmedi. O sırada kabilenin reisini bir akrep sokmuştu. Her ne yaptılarsa çaresini bulamadılar. İçlerinden birileri “Şu gelen insanlara bir müracaat etseydiniz, belki onlarda bunun bir çaresi vardır.” dediler. Bunun üzerine sahâbîlere gelip “Reisimizi akrep soktu. Elimizden geleni yaptık fakat çare bulamadık. Siz bir şey yapabilir misiniz?” dediler. Sahâbîlerden birisi “Vallahi ben hasta okumasını bilirim. Ama bizi misafir etmenizi istediğimizde siz kabul etmediniz. Eğer bunun karşılığında bir şey vermezseniz hastanıza okumam.” dedi. Bir koyun sürüsü üzerine anlaştılar. Sonra bu sahâbî gidip hastaya Fâtiha sûresini okuyup üfledi. Hasta iyileşiverdi. Onlar da sözlerini yerine getirip koyunları verdiler. Sahâbîlerden birisi “Koyunları taksim edin.” dedi. Hastaya okuyan sahâbî, “Hayır! Önce Peygamber'in (s.a.v.) yanına varalım. Meseleyi anlatalım. Bakalım ne buyuracak? Ondan sonra taksim ederiz.” dedi. Resulûllah'ın (s.a.v.) yanına geldiler ve hadiseyi anlattılar. Hz. Peygamber hastaya okuyana “Fâtiha sûresinin böyle bir dua olduğunu nereden biliyordun? Payınıza düşen koyunları aranızda bölüşün ve bana da bir hisse ayırın.” buyurdu.

Başka rivâyette bu olay şöyle geçmektedir: Bu grup içinde bulunan sahâbîlerden bazıları bunu hoş görmeyerek hastaya okuyan arkadaşlarına, “Allah'ın kitabı karşılığında ücret aldın.” dediler. Medine'ye geldiklerinde de Resulûllah'a (s.a.v.) “Ey Allah'ın Resulü! Bu, Allah'ın kitabı karşılığında ücret aldı.” dediler. Bunun üzerine Resulûllah (s.a.v.) şöyle dedi: “Allah'ın kitabı karşılığında alınan ücret, ücretlerin en helal olanıdır.”¹²⁶

Buhârî'nin rivâyet ettiği ve özetle “Hz. Peygamber'in (s.a.v.) bir adamı (mehir olarak) Kur'an'ın birkaç sûresini öğretmesi karşılığında bir kadınla evlendirmesi”¹²⁷ hadisinin de bu duruma açıklık getirdiği söylenebilir.

¹²⁶ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil b. İbrâhîm el-Cu'fî el-Buhârî, *Sahîhü'l-Buhârî*, 3. bs. (Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1436/2015), Tıp, 33; Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî, *Sahîh-i Müslim*, 1. bs. (Kahire: Darü't-te'sîl, 1435/2014), Selam, 65; ez-Zerkeşî, *el-Burhân*, 307.

¹²⁷ Buhârî, Nikâh, 50.

İlim karşılığında bir ücret alınmaması elbette ideal olandır. Ancak rivâyetler ücret alımının yasaklanmadığını göstermektedir. Netice olarak ücret almış olsa bile Hişâm'ı bu hususta eleştirmenin haklı bir gerekçesi olmayacağı anlaşılmaktadır.

1. 1. 6. Hişâm b. Ammâr'ın Yazdığı Eserler

Kaynaklarda Hişâm b. Ammâr'ın beş eser kaleme aldığı zikredilir:

- 1) فَصَائِلُ الْقُرْآنِ /Fezâilü'l-Kur'an.
- 2) الْفَوَائِدُ /el-Fevâid.
- 3) أَحَادِيثُ /Ehâdîs.
- 4) فِي حَوَالِ أَحَادِيثِ مَالِكٍ /Fî Havâli Ehâdîsi Mâlik.
- 5) مَبْعُوثُ /el-Meb'as.

Bu eserlerle alakalı olarak Sehâvî (ö. 643/1245), el-Meb'as adlı eserin siyere ait bir eser olduğunu zikretmiş; Fuat Sezgin de, İbn Hacer'in el-Fevâid adlı eserden alıntı yaptığına işaret etmiştir. Ehâdîs ise Hişâm'ın hadis rivâyetiyle alakalı kaleme aldığı bir eserdir. Ehâdîs adlı eser hariç diğer eserleri günümüze kadar ulaşmamıştır. Bahsi geçen eserin ise sadece bir kısmı günümüze ulaşmıştır.

1. 1. 7. Hişâm b. Ammâr ve İbn Âmir Kıraatinde Remzler

Kıraat eğitiminde talebeye kolaylık sağlamak, kıraat imamlarının isimlerini hafızaya kolayca yerleştirmek ve isimlerinin defalarca zikredilmesindeki zorluklardan kurtulmak için kıraat-i seb'a imamları ve râvîlerine remzler verilmiştir. Kıraat-i seb'a tasnifi içerisinde yer alan imam ve râvîler için Arap alfabesini kullanarak bu remzleri ilk ortaya çıkaran İmam Şâtıbî'dir. (ö. 672/1274) İbnü'l-Cezerî buna ilâveten kıraat-i 'aşere tasnifi içerisinde yer alan diğer üç kıraat imamı ve onların râvîlerine de remzler vermiştir.

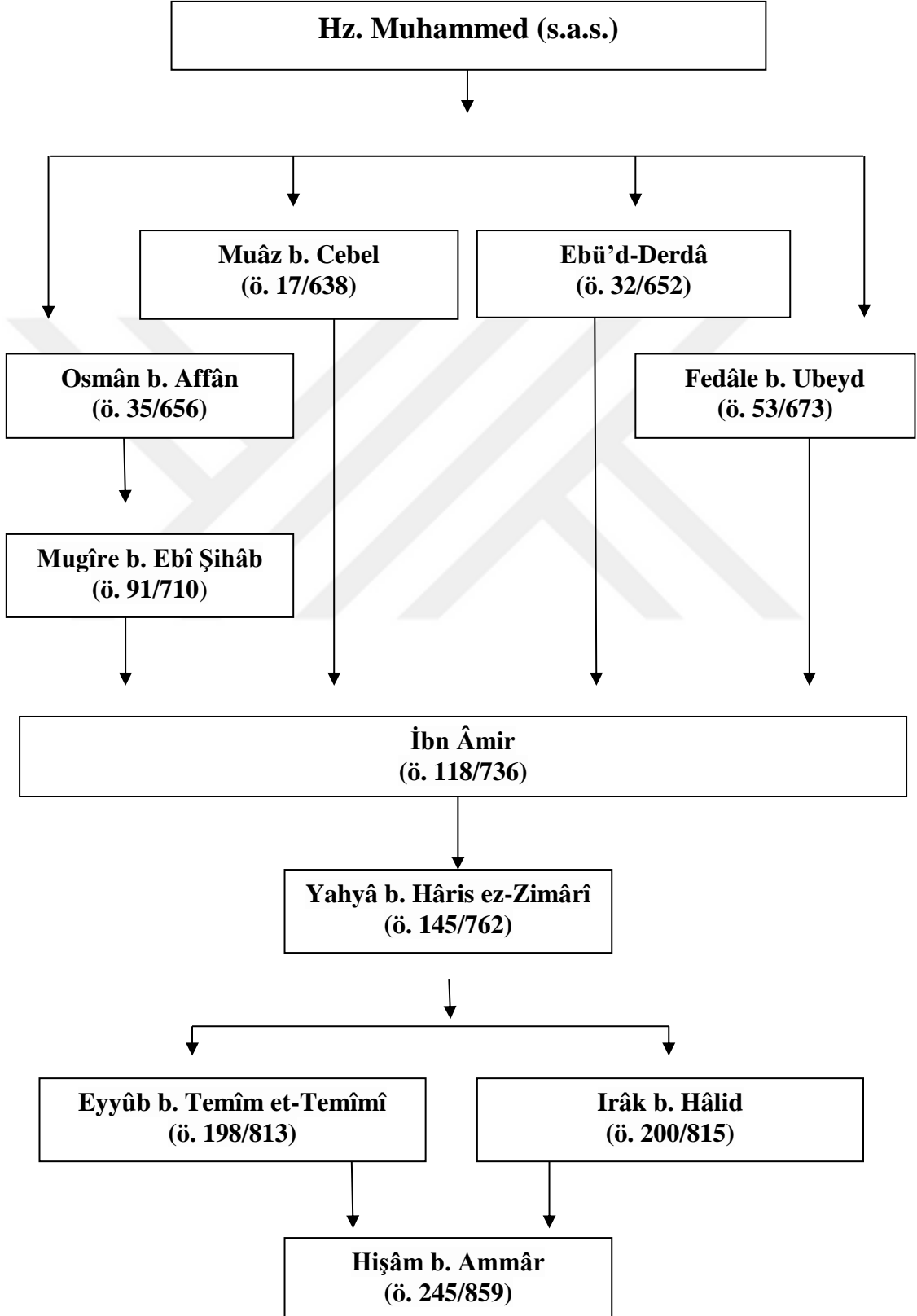
Hişâm b. Ammâr'ın kıraat imamı İbn Âmir için (ك) “kef” remzi, Hişâm için (ل) “lam” remzi, İbn Âmir'in diğeri râvîsi İbn Zekvân için (م) “mim” remzi kullanılmıştır.¹²⁸

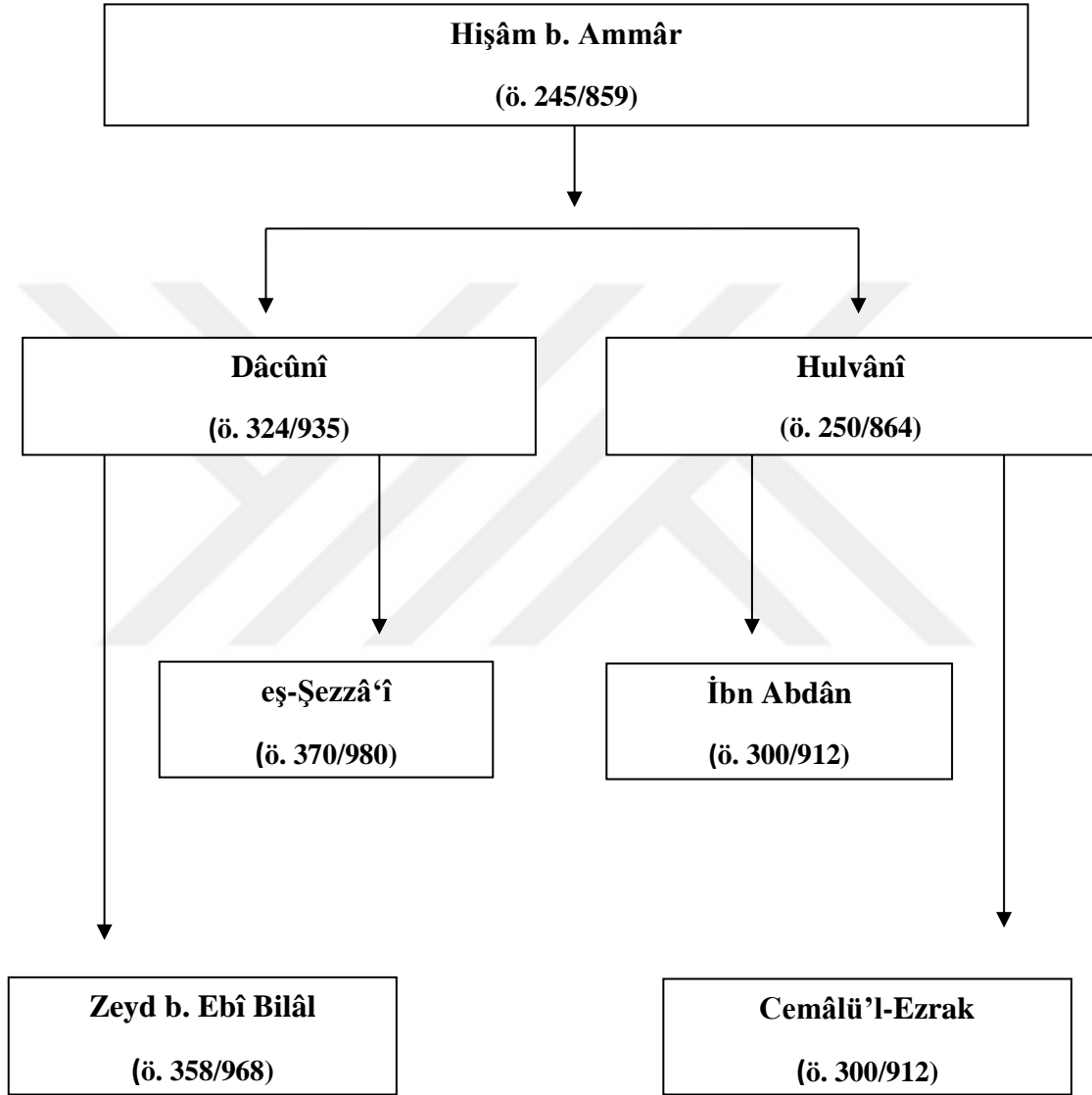
---

¹²⁸ Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 5.

**1. 1. 8. Hişâm b. Ammâr Rivâyetini Hz. Peygamber'e Ulaştıran
Senedin Şeması**

1. 1. 9. Hişâm b. Ammâr Rivâyetinin Tarîkleri

1. 2. HİŞÂM B. AMMÂR'IN HOCALARI

1. 2. 1. İbn Âmir

Künyesi ve tam adı Ebû İmrân Abdullah b. Âmir b. Yezîd el-Yahsûbî'dir.¹²⁹ Ürdün'ün Belka kentine bağlı Ruhâb köyünde doğmuştur. Doğum tarihi ile alakalı olarak kaynaklarda farklı bilgiler verilmiştir. Talebelerinden Hâlid b. Yezîd'in bizzat İbn Âmir'den naklettiğine göre hicrî 8. yılda, diğer bir talebesi Yahyâ ez-Zimârî'den Eyyûb b. Temîm'in rivâyetine göre hicrî 21 yılında doğmuştur.¹³⁰ Zehebî ikinci görüşün daha doğru olduğunu kabul eder. Dokuz yaşındayken Dimaşk'a gidip vefat edinceye kadar burada yaşamıştır. Hicrî 10 Muharrem 118 yılında 97 yaşında vefat etmiştir.¹³¹

Tâbiîn ulemâsından olan İbn Âmir, Şam yöresinin kıraat imamıdır.¹³² Kıraattaki ilk hocası, Kur'an'ı bizzat Hz. Osman'dan (r.a) öğrenip Hz. Muâviye (r.a) döneminde Dimaşk'ta Kur'an-ı Kerîm dersleri veren Ashâb-ı Kirâm'dan Muğîre b. Ebî Şihâb el-Mahzûmî'dir (r.a).¹³³ Talebesi Hâlid b. Yezîd'in beyanına göre İbn Âmir'in Ebü'd-Derdâ (r.a), Fedâle b. Ubeyd (r.a) ve Muaz b. Cebel'den (r.a) Kur'an dersleri aldığı rivâyet edilmiştir.

Hocası Irâk b. Hâlid ve Yahyâ b. Hâris ez-Zimârî'yi överek kendisinin İbn Âmir kıraatini okuduğunu, İbn Âmir'in Muğîre b. Ebî Şihâb'dan (r.a) Kur'an okuduğunu, onun da Osman'dan (r.a) okuduğunu söyleyen Hişâm, kendisinin sahîh olarak bildiğinin bu şekilde olduğunu ifade etmektedir.¹³⁴

Yahyâ b. Hâris ez-Zimârî ve İbn Âmir'i öven Muhammed b. Velîd ez-Zebîdî, İbn Âmir'in Hz. Osman'dan (r.a) Kur'an okuduğunu söylemektedir.¹³⁵ Nitekim İbn Âmir kıraatinin rivâyet zinciri Hz. Osman'a (r.a) ulaştığı için bu kıraate "Kıraat-ı Osmânî" diyenler de olmuştur.

¹²⁹ İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, 5: 274; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 15: 143; ez-Zehebî, *Ma'rîfetü'l-kurrâi'l-kibâr*, 1: 82.

¹³⁰ İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, 5: 274; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 15: 145-146.

¹³¹ Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 15: 145; İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, 5: 274; ez-Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 5: 293.

¹³² İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, 5: 275.

¹³³ ez-Zehebî, *Ma'rîfetü'l-kurrâi'l-kibâr*, 1: 83; İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, 5: 274; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 15: 144.

¹³⁴ ez-Zehebî, *Ma'rîfetü'l-kurrâi'l-kibâr*, 1: 83.

¹³⁵ ez-Zehebî, *Ma'rîfetü'l-kurrâi'l-kibâr*, 1, 85.

İbn Âmir, hadis ilmiyle de meşgul olmuş ve Hz. Osman, Ebü'd-Derdâ, Zeyd b. Sâbit, Muâviye b. Ebî Süfyân, Ebü İdrîs el-Havlânî, Vâsile b. Eska', Nuaym b. Beşir, Fedâle b. Ubeyd gibi büyük zatlardan hadis rivâyet etmiştir.¹³⁶

Nesâî ve 'İclî hadis rivâyetinde "sikâ" olduğunu¹³⁷ belirtirken, Zehebî ise kendisi için "sadûk" terimini kullanmıştır.

Velîd b. Abdülmelik tarafından Dımaşk kadılığına atanmış, aynı zamanda sahil bölgelerini de içine alacak şekilde bütün Dımaşk bölgesinin ordu kadılığını yapmıştır.¹³⁸

1. 2. 2. Yahyâ b. Hâris ez-Zimârî

Künyesi ve tam adı Ebü Amr Yahyâ b. Hâris el-Gassânî ez-Zimârî ed-Dımaşkî'dir.¹³⁹ Yemen'in başkenti San'â'ya bağlı Zimâr köyünde hicrî 55 yılında dünyaya gelmiştir.¹⁴⁰ Kıraat eğitimini İbn Âmir'den arz yoluyla alan ez-Zimârî'nin bazı kaynaklarda Vâsile b. Eska'dan da (ö. 85/704) eğitim aldığı geçmektedir.¹⁴¹ Saîd b. Müseyyeb (ö. 94/713), Ebî Selâm el-Esved, Ebi'l-Eş'as es-San'ânî ve Sâlim b. Abdullah'tan nakiller yaptığı rivâyet edilmiştir.¹⁴²

İbn Âmir'in vefatından sonra Dımaşk'ta kıraat ilmini kendisi üstlenip bu konuda eğitim vermeye başlamıştır.¹⁴³ Kendisinden, Irâk b. Hâlid, Eyyûb b. Temîm, Velîd b. Müslim, Müdrîk b. Ebî Sa'd, Süveyd b. Abdulazîz, Hişâm b. Gâzî, Yahyâ b. Hamza gibi âlimler eğitim almıştır.¹⁴⁴

Evvâî (ö.157/774), Saîd b. Abdulazîz, Sadaka b. Hâlid, Muhammed b. Şuayb ve daha niceleri kendisinden semâ yoluyla eğitim almışlardır.¹⁴⁵

¹³⁶ İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, 5: 274; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 15: 144.

¹³⁷ ez-Zehebî, *Ma'rifetü'l-kurrâi'l-kibâr*, 1: 85.

¹³⁸ ez-Zehebî, *Ma'rifetü'l-kurrâi'l-kibâr*, 1: 83; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 15: 144.

¹³⁹ İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, 11: 193; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 31: 256. İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 2: 320.

¹⁴⁰ ez-Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl*, 4: 367; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 31: 257.

¹⁴¹ ez-Zehebî, *Ma'rifetü'l-kurrâi'l-kibâr*, 1: 105; İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, 11: 194; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 31: 257; İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 2: 320.

¹⁴² İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, 11: 193-194.

¹⁴³ ez-Zehebî, *Ma'rifetü'l-kurrâi'l-kibâr*, 1, 105; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 31: 258.

¹⁴⁴ İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 2: 320-321; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 31: 257; ez-Zehebî, *Ma'rifetü'l-kurrâi'l-kibâr*, 1: 106.

¹⁴⁵ İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, 11: 194; ez-Zehebî, *Ma'rifetü'l-kurrâi'l-kibâr*, 1: 106.

Yaşadığı asırda kıraat ilminde Dımaşk'ın mâhir ve en önde gelen kıraat imamlarından. Dımaşk halkı tarafından kendisine İmamü'l-Kebîr (Büyük İmam) unvanı verilmiştir.¹⁴⁶

Talebesi Eyyûb b. Temîm, hocası hakkında “ez-Zimârî, yaşı ilerlediği için namaz kıldırmadığı halde camiye gelip imamların arkalarında saf tutar ve onlar Kur'an okurken şaşırtdıkları vakit onlara devamını getirirdi.” diye rivâyet etmiştir.¹⁴⁷

Ebû Hâtim er-Râzî, ez-Zimârî'nin güvenilir olduğunu söylemiş, Yahyâ b. Maîn ise kendisinden bahsederken “sikâ”¹⁴⁸ olduğunu belirtmiş ve “lâ be'se bih” ifadesini kullanmıştır.¹⁴⁹

ez-Zimârî'nin rivâyet ettiği hadisler Sünen-i Erba'a'da geçmektedir.¹⁵⁰

Mervân et-Tâtârî'nin naklettiğine göre ez-Zimârî başından şöyle bir olay geçtiğini anlattı: Vâsile b. Eska' ile karşılaştım ve ona “Sen bu elinle mi, Hz. Peygamber'e (s.a.v.) biat ettin.” diye sordum. Evet, dedi. Ben de bunun üzerine “Biat ettiğin elini uzat da öpeyim.” dedim, biat ettiği elini uzattı ve ben de elini öptüm.”¹⁵¹

Ebû Hâtim er-Râzî, onun doksan yıl yaşadığını söylemekte olup ez-Zimârî hicrî 145'te vefat etmiştir.¹⁵²

1. 2. 3. Eyyûb b. Temîm et-Temîmî

Künyesi ve tam adı Ebû Süleymân Eyyûb b. Temîm et-Temîmî ed-Dımaşkî'dir. Kıraatı, İbn Âmir'in öğrencisi Yahyâ b. Hâris ez-Zimârî'den okumuştur. Eyyûb b. Temîm, hocası Zimârî'den sonra kıraat eğitimine Dımaşk'ta devam etmiş ve bu ilmin orada yayılmasını sağlamıştır.¹⁵³ Başta Hişâm b. Ammâr olmak üzere İbn Âmir'in diğer râvîsi İbn Zekvân, Velîd b. Utbe, Ebû Mushir el-

¹⁴⁶ İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 2: 321.

¹⁴⁷ ez-Zehebî, *Ma'rifetü'l-kurrâi'l-kibâr*, 1: 106.

¹⁴⁸ ez-Zehebî, *Ma'rifetü'l-kurrâi'l-kibâr*, 1: 106.

¹⁴⁹ Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 31: 258; İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, 11: 194.

¹⁵⁰ ez-Zehebî, *Ma'rifetü'l-kurrâi'l-kibâr*, 1: 106; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 31: 259.

¹⁵¹ İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 2: 321; ez-Zehebî, *Ma'rifetü'l-kurrâi'l-kibâr*, 1: 106.

¹⁵² Ebû'l-Hasen Alemüddîn Alî b. Muhammed b. Abdissamed es-Sehâvî, *Cemâlü'l-kurrâ ve kemâlü'l-ikrâ*, thk: Abdülhak Seyfülkâdî, 1. bs. (Beyrut: Müessesetü'l-kütübi's-sekâfe, 1410/1989), 1: 247; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 31: 259; ez-Zehebî, *Ma'rifetü'l-kurrâi'l-kibâr*, 1: 106; İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 2: 321.

¹⁵³ İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 1: 156.

Gassânî ve Abdulhamid b. Bekkâr gibi büyük âlimler kendisinden arz yoluyla kıraat eğitimi almışlardır.¹⁵⁴

İbn Zekvân, hocam Eyyûb b. Temîm'e "Sen, Yahyâ b. Hâris'in okuduğu gibi mi okuyorsun?" diye sordum. O ise, "Yâsin sûresinde yer alan **جِبَلًا** kelimesi hariç, kendisi gibi okuyorum." diye cevap verdi.¹⁵⁵

Muhammed b. İsmail et-Tirmizî, İbn Zekvân'dan rivâyet ettiğine göre Eyyûb b. Temîm 198'de vefat etmiştir.

1. 2. 4. Irâk b. Hâlid

Künyesi ve tam adı Ebû Dahhâk Irâk b. Hâlid b. Yezîd b. Salih ed-Dımaşkî'dir.¹⁵⁶ Kıraatı arz yoluyla Yahyâ b. Hâris ez-Zimârî ve babasının yanında okumuştur. Yaşadığı asırda Dımaşk'ın en muteber kıraat üstadlarından. ez-Zimârî'den sonra Şam'da kıraat eğitimi veren sayılı şahsiyetlerden biridir.¹⁵⁷

Hişâm b. Ammâr, arz yoluyla kendisinden kıraat okumuştur. İbn Âmir'in diğer râvîsi İbn Zekvân ve Ahmed b. Abdülaziz el-Bezzâr es-Sûri ise ondan hadis rivâyet etmişlerdir.¹⁵⁸

Dârekutnî onun için "lâ be'se bih" ifadesini kullanmıştır.

Zehebî hicrî 200'lü yıllarda vefat ettiğini söylemiştir.¹⁵⁹

1. 3. HİŞÂM B. AMMÂR'IN MEŞHUR TALEBELERİ

1. 3. 1. Hulvânî

Künyesi ve tam adı Ebü'l-Hasan Ahmed b. Yezîd b. Ezzâz el-Hulvânî'dir. Hişâm b. Ammâr'dan kıraat okumuştur. Kıraat eğitimi almak için Mekke, Medine, Kûfe, Irak ve Şam gibi değişik bölgelere yolculuk yapmıştır. Bu yolculuklar esnasında Kâlûn rivâyeti için Medine'ye iki defa, Hişâm b. Ammâr

¹⁵⁴ ez-Zehebî, *Ma'rifetü'l-kurrâi'l-kibâr*, 1: 148.

¹⁵⁵ İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 1: 156; ez-Zehebî, *Ma'rifetü'l-kurrâi'l-kibâr*, 1: 148.

¹⁵⁶ ez-Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl*, 3: 63; İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 1: 453.

¹⁵⁷ İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, 7: 171; İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 1: 453; ez-Zehebî, *Ma'rifetü'l-kurrâi'l-kibâr*, 1: 150.

¹⁵⁸ İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 1: 454.

¹⁵⁹ ez-Zehebî, *Ma'rifetü'l-kurrâi'l-kibâr*, 1: 150; İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 1: 453-454.

rivâyeti için Dimaşk'a üç defa yolculuk yapmıştır.¹⁶⁰ Kaynaklarda Hişâm ve Kâlûn rivâyetleri konusunda kendisine çok güvenildiği belirtilmektedir.¹⁶¹

Rey'de kıraat dersleri vermiştir. Kıraat kitaplarında kıraat-i seb'a imamlarından İbn Âmir kıraatinin Hişâm b. Ammâr rivâyetine ait tarîklerden biri olduğu hususunda Hulvânî'ye itimad edilmiştir. Bazı kıraat kitaplarına göre ise Nâfi' kıraatinin Kâlûn rivâyetine ait tarîklerden biridir.

Hulvânî, hicrî 250 yılında vefat etmiştir. İbnü'l-Cezerî ise vefat tarihinin bu tarihten birkaç yıl sonrası da olabileceğini söylemiştir.¹⁶²

1. 3. 2. Ahfeş ed-Dimaşkî

Künyesi ve tam adı Ebû Abdillâh Hârûn b. Mûsâ b. Şerîk el-Ahfeş ed-Dimaşkî et-Tağlibî'dir. Hicrî 200 yılında Dimaşk'ta dünyaya gelmiştir. Kıraat ilmini arz ve semâ yoluyla Hişâm b. Ammâr ve İbn Zekvân'dan almıştır.¹⁶³ Ömrünün çoğu Şam'da geçmiştir. "Şeyhü'l-kurrâ" unvanı ile Bâbülcâbiye'de uzun süre kıraat öğretmiş, aynı zamanda Ahfeşü Bâbülcâbiye diye de anılmıştır.¹⁶⁴

Birçok ilim ehli kendisinden istifade etmiş ve ondan kıraat ilmi öğrenmiştir. Kıraat ilmine olan vukûfiyetinden dolayı yaşadığı dönemin kıraat üstadı olarak anılmış ve bu alanda derinleşmesi sebebiyle kendisinden eğitim almak için uzak bölgelerden talebeler gelmiştir. Bu talebelerden bazıları Ca'fer b. Ebî Dâvud, İbrahim b. Abdürrezzâk, Muhammed b. Nasr el-Ahrem, İbn Şenebûz, Abdullah b. Ahmed b. İbrahim el-Belhî ve İbn Zekvân el-Ba'lebekkî'dir.

Ebü'l-Kâsım et-Taberânî, Ebû Ahmed b. Nâsîh ve diğer birçok âlim Ahfeş'in ilmî şahsiyetinden bahsetmiş,¹⁶⁵ çok güvenilir bir kişiliğe sahip olduğu söylenmiştir.

Ebü Ali el-Asbahânî, ondan şöyle bahsetmiştir: "Ahfeş, fazilet ehliendir. Kıraat ilminde ve Arap dili üzerine pek çok eser kaleme almıştır. İbn Zekvân kıraatinin imâmeti, daha sonraları kendisine geçmiştir."¹⁶⁶

¹⁶⁰ İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 1: 136.

¹⁶¹ ez-Zehabî, *Mizânü'l-i'tidâl*, 1: 164; ez-Zehabî, *Ma'rifetü'l-kurrâi'l-kibâr*, 222.

¹⁶² İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 1: 137.

¹⁶³ İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 2: 302.

¹⁶⁴ İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 2: 302.

¹⁶⁵ İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 2: 303.

İbnü'n-Nâsîh, hicrî 292'de 92 yaşındayken vefat ettiğini söylemiştir.¹⁶⁷

1. 4. HAFS B. SÜLEYMÂN'IN HAYATI

1. 4. 1. İsmi, Künyesi, Nisbesi ve Doğumu

Künyesi ve tam adı Ebû Ömer Hafs b. Süleymân b. el-Mugîre el-Esedî el-Bezzâz el-Kûfî el-Gâdirî'dir.¹⁶⁸ Hicrî 90 (709) yılında¹⁶⁹ Kûfe'ye bağlı olan ve Kerbela yakınlarında bulunan Gâdiriye köyünde doğmuştur.¹⁷⁰ el-Kûfî nisbesinden anlaşılacağı üzere bu bölgede yaşamış ve ömrünün çoğunu burada geçirmiştir. Kûfe kadılığı yapması ve Kûfe kıraat ekolüne mensup olması bu görüşümüzü desteklemektedir. Kumaş ticaretiyle uğraştığı için "Bezzâz" lakabıyla da meşhur olmuştur.

1. 4. 2. Hafs b. Süleymân'ın İlmî Kişiliği

Hafs b. Süleymân, çocukluk yıllarından itibaren ilimle meşgul olmuştur. Küçük yaşta Kur'ân-ı Kerîm'i âyet âyet hocası ve aynı zamanda üvey babası olan Âsım b. Behdele'den (ö. 127/745) öğrenmiştir.¹⁷¹ Âsım kıraatini öğretmek için önce Bağdat'a, daha sonrasında Mekke'ye gidip Âsım kıraatini okutmuştur. Hafs, her ne kadar kıraatte meşhur olsa da -kadılık makamında bulunmasıyla- kıraat dışındaki ilimlerde de ne kadar yetkin olduğu açıkça görülmektedir. Zira kadılık görevini icra edebilmek için epey donanımlı olmak gerekir.

1. 4. 3. Hafs b. Süleymân'ın Kıraat İlmideki Yeri

Kıraat ilminde ilk eğitimini kıraat-i seb'a imamlarından olan hocası Âsım'dan alan Hafs, uzun bir müddet ondan arz yoluyla kıraat okumuş ve yaşadığı dönemin en iyi okuyucusu olmuştur.¹⁷² Âsım kıraatini en iyi bilen kişi olma şerefine ulaşan Hafs; Kûfe, Bağdat ve Mekke'de bu kıraati talebelerine

¹⁶⁶ İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 2: 302-303.

¹⁶⁷ ez-Zehebî, *Ma'rifetü'l-kurrâi'l-kibâr*, 247-248; İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 2: 303.

¹⁶⁸ İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 1: 229; ez-Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl*, 1: 558; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 7: 10-11.

¹⁶⁹ ez-Zehebî, *Ma'rifetü'l-kurrâi'l-kibâr*, 1: 140; İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 1: 230.

¹⁷⁰ Tayyar Altıkulaç, "Hafs b. Süleymân", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 15: 118.

¹⁷¹ ez-Zürkânî, *Menâhilü'l-irfân*, 1: 459; İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 1: 229; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 7: 11; ez-Zehebî, *Ma'rifetü'l-kurrâi'l-kibâr*, 1: 140; ez-Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl*, 1: 558.

¹⁷² İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 1: 229-230; ez-Zehebî, *Ma'rifetü'l-kurrâi'l-kibâr*, 1: 141.

okutmuştur.¹⁷³ Mütেকaddim ulemâsı, onun hıfz konusunda Âsım'ın diğer râvîsi Şu'be'den daha üstün olduğu görüşündedir.

1. 4. 4. Hafs b. Süleymân'ın Hadis İlmindeki Yeri

Hafs'ın kıraat ilmindeki üstünlüğü hadis ilminde görülememektedir. Kişilik olarak sâdık biri olsa da hadiste güvenilir değildir ve rivâyetine i'tibar edilmemiştir.¹⁷⁴

Hadis âlimlerinin kendisi hakkındaki görüşlerine gelince, Ahmet b. Hanbel "Hafs'ın hadisi alınmaz." derken İmam Buhârî "Râvîler onu terk etmişlerdir." ifadesini kullanmıştır.¹⁷⁵ İbn Ebî Hâtim er-Râzî (ö. 327/938) ise "Onun rivâyet ettiği hadislerle doğru hüküm verilmez." demiştir.¹⁷⁶

Yaptığımız açıklamalardan da anlaşılacağı üzere Hafs, kıraatte güvenilir bir râvî olmasına rağmen hadiste aynı sağlamlığa sahip değildir. Ancak hadis ilmi konusunda cerhe uğramış olması kıraat ilmindeki güvenilirliğine mâni değildir. Çünkü cerh ve ta'dîl uzmanları, hadis rivâyetlerinin kabul edilmeyeceği hakkında aynı görüşteyken¹⁷⁷ kıraat ilmi konusundaki rivâyetinin güvenilirliği üzerine ittifak etmişlerdir. Bu durum onun kıraatteki rivâyeti ile hadisteki rivâyetini ayrı mütalaa edilmesi gerektiğini göstermektedir. Netice olarak şunu ifade etmeliyiz ki, öncelikle bizi ilgilendiren Hafs'ın hadis rivâyetindeki durumu değil kıraat râvîliğidir. Hafs'ın değerlendirilmesinin kıraat yönüyle yapılması gerekir.

1. 4. 5. Hafs b. Süleymân'ın Hocaları

Kaynaklarda Hafs'ın Âsım'dan arz yoluyla kıraat okuduğu ve başka hiç kimseden kıraat okumadığı belirtilmektedir.¹⁷⁸

1. 4. 6. Hafs b. Süleymân'ın Talebeleri

Hafs b. Süleymân'dan arz ve semâ usûlü ile kıraat öğrenenler şunlardır:¹⁷⁹

1. Hüseyin b. Alî el-Cu'fî (ö. 203/818)
2. Ubeyd b. es-Sabbâh (ö. 219/834)

¹⁷³ ez-Zehabî, *Mizânü'l-i'tidâl*, 1: 558.

¹⁷⁴ ez-Zehabî, *Ma'rîfetü'l-kurrâi'l-kibâr*, 1: 141; ez-Zehabî, *Mizânü'l-i'tidâl*, 1: 558.

¹⁷⁵ İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzi'b*, 2: 401.

¹⁷⁶ ez-Zehabî, *Mizânü'l-i'tidâl*, 1: 558; ez-Zehabî, *Ma'rîfetü'l-kurrâi'l-kibâr*, 1: 141.

¹⁷⁷ ez-Zehabî, *Mizânü'l-i'tidâl*, 1: 558-559; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 7: 13-16.

¹⁷⁸ İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 1: 229-230.

¹⁷⁹ Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 7: 12; İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 1: 230; Fatih Çollak, *Âsım Kıraatı*, 3. bs. (İstanbul: Üsküdar Yayınevi, 2006), 23-24.

3. Amr b. es-Sabbâh (ö. 221/835)
4. Süleymân b. Dâvûd ez-Zehrânî (ö. 234/848)
5. Ahmed b. Cübeyr el-Antâkî (ö. 258/871)

İKİNCİ BÖLÜM

HİŞÂM RİVÂYETİNİN GENEL KAİDELERİ VE HAFS RİVÂYETİYLE MUKAYESESİ

2. 1. HİŞÂM RİVÂYETİNİN GENEL KAİDELERİ/USÛL BÖLÜMÜ

2. 1. 1. İSTİÂZE:

Hişâm, Tevbe sûresi dışındaki diğer sûre başlarında istiâzeyi dört vecih ile okumaktadır:¹⁸⁰

a. **Vasl-ı Kül:** İstiâzeyi besmeleye bitişirmek, besmeleyi de sûrenin ilk âyetine bitiştirerek okumaktır:

أعوذ بالله من الشيطان الرجيم وصل بسم الله الرحمن الرحيم وصل الحمد لله رب العالمين

b. **Kat'-ı Kül:** İstiâzeyi söyledikten sonra vakf yapmak, daha sonra besmeleyi okuyup tekrar vakf yapmak ve sûrenin ilk âyetini okumaktır:

أعوذ بالله من الشيطان الرجيم قطع بسم الله الرحمن الرحيم قطع الحمد لله رب العالمين

c. **Kat'-ı Evvel Me'a Vasli's-Sânî:** İstiâzede vakfedip daha sonra besmeleyi ilk âyete bitiştirerek okumaktır:

أعوذ بالله من الشيطان الرجيم قطع بسم الله الرحمن الرحيم وصل الحمد لله رب العالمين

d. **Vasl-ı Evvel Me'a Kat'ı's-Sânî:** İstiâzeyi besmeleye bitiştirip besmelede vakf yapmak ve müteâkip sûrenin ilk âyetini okumaktır:

أعوذ بالله من الشيطان الرجيم وصل بسم الله الرحمن الرحيم قطع الحمد لله رب العالمين

2. 1. 2. BESMELE:

Hişâm, Tevbe sûresi hariç iki sûre arasında geçiş yaparken besmeleyi beş vecih ile okumaktadır.¹⁸¹

¹⁸⁰ Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 7.

¹⁸¹ Kâdî, *el-Vâfi fi şerhi 'ş-şâtibiyye*, 49-50.

a. **Vasl-ı Kül:** Birinci sûrenin son âyetini besmeleye bitiştirmek, besmeleyi de ikinci sûrenin ilk âyetine bitiştirerek okumaktır:

ولا الضالين وصل بسم الله الرحمن الرحيم وصل ألم

b. **Kat'-ı Kül:** Birinci sûrenin son âyetinde vakf yaptıktan sonra besmelede vakf yapıp ikinci sûrenin ilk âyetini okumaktır:

ولا الضالين قطع بسم الله الرحمن الرحيم قطع ألم

c. **Kat'-ı Evvel Me'a Vasli's-Sânî:** Birinci sûrenin son âyetinde vakf yaptıktan sonra besmeleyi ikinci sûrenin ilk âyetine bitiştirerek okumaktır:

ولا الضالين قطع بسم الله الرحمن الرحيم وصل ألم

d. **Sekt Bilâ Besmele:** Birinci sûrenin sonunda sekte yapmak ve ikinci sûrenin ilk âyetini besmelesiz okumaktır:

ولا الضالين سكت بلا بسمة --- ألم

e. **Vasl Bilâ Besmele:** Besmelesiz olarak, birinci sûrenin son âyetini ikinci sûrenin ilk âyetine bitiştirerek okumaktır:

ولا الضالين وصل بلا بسمة --- ألم

2. 1. 3. HÂ-İ KİNAYE

Kinaye, sözlükte dolaylı ifade, îmalı söz ve îmâ etme anlamlarında kullanılır. Kurrâ yanında ise “hâ-i kinaye”, müfred müzekker gaib zamirinden kinaye olan “hâ” harfidir.¹⁸² Hişâm rivâyeti bu zamirleri şu şekilde okur:

- Âl-i İmrân sûresi 75. âyette geçen لَا يُؤَدِّهِ - لَا يُؤَدِّهِ lafızlarındaki “hâ” zamirini iskan,¹⁸³ kasr¹⁸⁴ ve med olmak üzere üç vecih ile okur.¹⁸⁵

¹⁸² İbnü'l-Cezerî, *Takrîbü'n-neşr*, 1: 236.

¹⁸³ Sükûn ile okuma.

¹⁸⁴ Uzatmayarak okuma.

¹⁸⁵ Kâdî, *el-Büdûru'z-zâhire*, 125.

- Âl-i İmrân sûresi 145 ve Şûrâ sûresi 20. âyetlerde geçen نُؤْتِهِ lafzındaki “hâ” zahirini iskan, kasr ve med olmak üzere üç vecih ile okur.¹⁸⁶
- Nisâ sûresi 115. âyette geçen نُؤْلِهِ lafzındaki “hâ” zahirini kasr ve med olmak üzere iki vecih ile okur.¹⁸⁷
- Nûr sûresi 52. âyette geçen يَتَّقِهِ lafzındaki “hâ” zahirini kasr ve med olmak üzere iki vecih ile okur.¹⁸⁸
- Zümer sûresi 7. âyette geçen بَرِّضَهُ لَكُمْ lafzındaki “hâ” zahirini iskan ve kasr olmak üzere iki vecih ile okur.¹⁸⁹
- Furkân sûresi 69. âyette geçen فِيهِ مُهَانًا lafzındaki “hâ” zahirini Hafs, med ile okurken Hişâm, kasr ile okur.¹⁹⁰

2. 1. 4. MEDLER

Med, lügatte uzatmak, ziyade etmek anlamlarına gelir. İstilah manası ise vâv, yâ ve elif olan med harflerinden biriyle sesi uzatmaktır.¹⁹¹

Hişâm’ın med ile ilgili tercihleri şu şekildedir:

Hişâm, medd-i muttasıl, medd-i munfasıl, medd-i lâzım, medd-i ârız ve medd-i lîn konusunda tavassut ehlidir. Yani bütün fer‘i medleri üç elif miktarı uzatır.¹⁹²

2. 1. 5. HEMZE

Kıraat eserlerinde hemze üç biçimde değerlendirilmiş olup “hemzeteyn min kelime”, “hemzeteyn min kelimeteyn” ve “el-hemzet’ül-müfredetü” olarak tasnif edilmiştir.

¹⁸⁶ ed-Dimyâtî, *İthâf*, 1: 456; İbnü'l-Cezerî, *Takrîbü'n-neşr*, 1: 237.

¹⁸⁷ Kâdî, *el-Büdûru'z-zâhire*, 158; İbnü'l-Cezerî, *Takrîbü'n-neşr*, 1: 237.

¹⁸⁸ İbnü'l-Cezerî, *Takrîbü'n-neşr*, 1: 238.

¹⁸⁹ Kâdî, *el-Büdûru'z-zâhire*, 517; İbnü'l-Cezerî, *Takrîbü'n-neşr*, 1: 239.

¹⁹⁰ ed-Dânî, *et-Teyşîr*, 164.

¹⁹¹ Temel, *Kıraât ve Tecvîd İstilahları*, 113.

¹⁹² Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 8; ed-Dimyâtî, *İthâf*, 1: 158-159.

2. 1. 5. 1. Hemzeteyn Min Kelime (Bir Kelimede İki Hemze)

İki hemzenin fethalı¹⁹³ gelmesine **ءَأَنْذَرْتَهُمْ** kelimesi ve benzeri kelimeler örnek olarak gösterilebilir. Hişâm'ın bu kelimelerdeki okuyuşu şu iki şekildedir:¹⁹⁴

- a. **ءَأَنْذَرْتَهُمْ** kelimesinde med yaparak ikinci hemzeyi teshîl¹⁹⁵ ile okur.
- b. **ءَأَنْذَرْتَهُمْ** kelimesinde med yaparak ikinci hemzeyi tahkik¹⁹⁶ ile okur.

İki hemzeden ilkinin fethalı, ikincisinin kesreli¹⁹⁷ gelmesine örnek **ءِذَا كُنَّا** ve benzeri kelimelerdir. Hişâm'ın bu kelimelerdeki okuyuşu şu iki şekildedir:¹⁹⁸

- a. **ءِذَا كُنَّا** kelimesinde med yapmadan ikinci hemzeyi tahkik ile okur.
- b. **ءِذَا كُنَّا** kelimesinde med yaparak ikinci hemzeyi tahkik ile okur.

İki hemzeden ilkinin fethalı, ikincisinin dammeli¹⁹⁹ gelmesine örnek **أَوْبَيْتُكُمْ** ve benzeri kelimelerdir. Hişâm'ın bu kelimelerdeki okuyuşu şu iki şekildedir:

- a. **أَوْبَيْتُكُمْ** kelimesinde med yapmadan ikinci hemzeyi tahkik ile okur.
- b. **أَوْبَيْتُكُمْ** kelimesinde med yaparak ikinci hemzeyi tahkik ile okur.

2. 1. 5. 2. Hemzeteyn Min Kelimeteyn (İki Ayrı Kelimede İki Hemze)

İki hemzenin iki ayrı kelimede okunmasında (**جَاءَ أَحَدٌ**), (**مِنَ السَّمَاءِ إِنَّ**), (**أَوْلِيَاءُ**) örneklerinde olduğu gibi Hişâm rivâyeti ile Hafs rivâyeti aynı şekilde hemzeleri tahkik ile okumaktadır.²⁰⁰

¹⁹³ Kâdî, *el-Vâfi fi şerhi 'ş-şâtbiyye*, 90.

¹⁹⁴ Kâdî, *el-Büdûru 'z-zâhire*, 43.

¹⁹⁵ Hemzeyi, hemze ile elif, hemze ile vâv veya hemze ile yâ arası bir ses ile okumaktır.

¹⁹⁶ Teshîlin zıddıdır. Yani hemzeyi okurken mahrecinden çıkararak okumaktır.

¹⁹⁷ Kâdî, *el-Vâfi fi şerhi 'ş-şâtbiyye*, 90.

¹⁹⁸ ed-Dânî, *et-Teyâr*, 32; Kâdî, *el-Büdûru 'z-zâhire*, 316.

¹⁹⁹ Kâdî, *el-Vâfi fi şerhi 'ş-şâtbiyye*, 91.

²⁰⁰ ed-Dânî, *et-Teyâr*, 33-34.

2. 1. 5. 3. el-Hemzet'ül-Müfredetü (Bir Kelimede Tek Hemze)

Hemzenin bir kelimede tek başına olup beraberinde başka bir hemzenin bulunmamasına “el-hemzet'ül-müfredetü” denir.²⁰¹ Hişâm rivâyetinde bu hemzenin okunuşu şu şekildedir:

- زَكْرِيَّا lafzındaki “elif”ten sonra hemze ilave ederek زَكْرِيَّاء olarak okur.²⁰²
- كُفُوًا - هُزُوًا lafızlarını كُفُءًا - هُزُءًا şeklinde hemze ile okur.²⁰³

2. 1. 6. HİŞÂM RİVÂYETİNİN HEMZE ÜZERİNE VAKF

KURALLARI

Kıraat eserlerinin usûl bölümlerinde Hişâm b. Ammâr için hemze üzerine vakf ile alakalı konu başlığı bulunmaktadır. Bu durum, Hişâm rivâyetinde hemzenin ayrı bir yerinin bulunduğunu ortaya koyması açısından son derece dikkate değerdir.

Hemzeli bir kelime üzerinde vakf yapmak, kıraatin en zor ve teferruatlı konularından biridir. Ca'berî (ö. 732/1332), hemze üzerinde vakf yapmanın önemini belirtmek ve rivâyeti muhafaza etmek için hocaların bu konuda talebelerini sürekli imtihana tabi tutmaları gerektiğini vurgulamaktadır.²⁰⁴ Hişâm rivâyetinde hemze üzerine vakf konusu daha çok kelime sonunda gelen hemze ile alakalıdır.

2. 1. 6. 1. Kelime Sonundaki Hemze

Kıraat âlimleri, kelime sonundaki hemzeyi “hemze-i mutetarrife” olarak adlandırmışlardır. Hemze, bu bakımdan üç kısma ayrılmaktadır:

a. Hemzenin kendisinin sakin olması

Hemze-i mutetarrife, sakin olarak gelirse makablinde gelmiş olan harekenin cinsine dönüştürülür. Örneğin, إِفْرًا kelimesi إِفْرًا şeklinde ibdâl²⁰⁵ ile okunur.²⁰⁶

²⁰¹ Kâdî, *el-Vâfi fi şerhi 'ş-şâtibiyye*, 98.

²⁰² Kâdî, *el-Büdûru 'z-zâhire*, 371.

²⁰³ İbnü'l-Cezerî, *Takribü 'n-neşr*, 2: 454.

²⁰⁴ ed-Dimyâtî, *İthâf*, 2: 218.

²⁰⁵ Telaffuz kolaylığı sağlamak amacıyla bir harfin yerine başka bir harfi getirerek okumaktır.

²⁰⁶ Kâdî, *el-Vâfi fi şerhi 'ş-şâtibiyye*, 119; Kâdî, *el-Büdûru 'z-zâhire*, 346.

b. Hemzenin kendisi harekeli, makablinin sakin olması

Harekeli olarak gelen hemzenin makablindeki (kendisinden önceki harf) sakin harf, sahih²⁰⁷ veya illet²⁰⁸ harfi olarak gelebilir. Sahih olarak geldiği yerler başlıca şunlardır:

1. Gelen harfin sahih bir harf olup hemzenin fethalı olarak gelmesine örnek:

أَلْحَبُّ kelimesi أَحَبُّ olarak nakl²⁰⁹ ile okunur.²¹⁰

2. Gelen harfin sahih bir harf olup hemzenin kesreli olarak gelmesine örnek:

بَيْنَ الْمَرْءِ kelimesi بَيْنَ الْمَرْءِ olarak nakl ve revm²¹¹ ile okunur.²¹²

3. Gelen harfin sahih bir harf olup hemzenin dammeli olarak gelmesine örnek:

أَلْمَرْءِ lafzını أَلْمَرْءِ olarak nakl, revm ve işmâm²¹³ olmak üzere üç vecih ile okumaktadır.²¹⁴

Harekeli olarak gelen hemzenin makablindeki sakin harf, illet harfi ise “vâv”, “yâ” veya “elif” olma ihtimali vardır. İletli olarak geldiği başlıca yerler şunlardır:

• İlet harflerinden “elif”in gelmesine örnek:

مِنَ السَّمَاءِ lafzını مِنَ السَّمَاءِ olarak tûl²¹⁵ ile ibdâl, tavassut²¹⁶ ile ibdâl, kasr ile ibdâl, tûl ile teshîl ve kasr ile teshîl olmak üzere beş vecih ile okumaktadır.²¹⁷

²⁰⁷ Kendisinde vâv, yâ ve elif harfleri bulunmayan kelime.

²⁰⁸ kendisinde vâv, yâ ve elif harflerinden birinin bulunduğu kelime.

²⁰⁹ Harekeli hemzenin hafz edilerek harekesinin kendinden önceki sakin harfe nakledilmesidir.

²¹⁰ Kâdî, *el-Büdüru'z-zâhire*, 441.

²¹¹ Cılız bir sesle harekenin sesinin üçte ikisinin giderilip üçte biri ile okunmasıdır.

²¹² ed-Dimyâtî, *İthâf*, 1: 238.

²¹³ Sükûndan sonra dammeye işaret ederek dudakların ileriye doğru toplanmasıdır.

²¹⁴ ed-Dânî, *et-Teyâsîr*, 38.

²¹⁵ Hişâm'a göre üç elif miktarı uzatarak okumaktır.

²¹⁶ Hişâm'a göre iki elif miktarı uzatarak okumaktır.

²¹⁷ ed-Dimyâtî, *İthâf*, 1: 238.

- **İllet harflerinden “vâv” ve “yâ”nın kelimenin aslı olarak gelmesine örnek:**

Hemze fethalı ise, سِيءَ kelimesi سِي olarak ibdâl ve سِيْ şeklinde idgam yapılarak iki vecih ile okunur.²¹⁸

Hemze kesreli ise, شَيْءِ kelimesi شَيْ olarak sükûn, tûl ile revm ve tavassut ile revm şeklinde üç vecih ile okunur.²¹⁹

Hemze dammeli ise, سُوءٌ kelimesi سُو olarak sükûn, tûl tavassut ile revm ve tûl tavassut ile işmâm şeklinde beş vecih ile okunur.²²⁰

- **İllet harflerinden “vâv” ve “yâ” harflerinin zâid olarak gelmelerine örnek:**

Hemze kesreli ise, قُرُوءِ kelimesi قُرُوءُ olarak hemze “vâv”a ibdâl edilerek idgam ve idgam ile revm şeklinde iki vecihle okunur.²²¹

Hemze dammeli ise, بَرِيءٌ kelimesi بَرِيْ olarak hemze “yâ”ya ibdâl edilerek idgam, idgam ile revm ve idgam ile işmâm olmak üzere üç vecih ile okunur.²²²

c. Hemzenin kendisi ve makablinin harekeli olması

Hemze fethalı ise, أُسْتَهْرِيءٌ kelimesi ibdâl ile okunur.²²³

Hemze kesreli ise, عَنِ النَّبِيَّ kelimesi hemzeyi “elif”e ibdâl ve teshîl ile revm olmak üzere iki vecih ile okunur.²²⁴

Hemze dammeli ise, يُبْدَأُ kelimesi “elif”e ibdâl, teshîl ile revm, hemzeyi “vâv”a ibdâl ederek sükûn, revm ve işmâm olmak üzere beş vecih ile okunur.²²⁵

²¹⁸ ed-Dânî, *et-Teyssîr*, 38.

²¹⁹ Kâdî, *el-Büdüru’z-zâhire*, 50.

²²⁰ Kâdî, *el-Büdüru’z-zâhire*, 137.

²²¹ ed-Dimyâtî, *İthâf*, 1: 407.

²²² Kâdî, *el-Büdüru’z-zâhire*, 197.

²²³ Kâdî, *el-Büdüru’z-zâhire*, 187.

²²⁴ Kâdî, *el-Büdüru’z-zâhire*, 643.

2. 1. 7. İZHAR

İzhar; lügatte açıklamak, açıkça yapmak, ortaya çıkarmak anlamlarına gelir. İstilah manası ise iki harfin arasını birbirinden uzaklaştırarak ayırmaktır.²²⁶

- Hişâm, يَلْهَثُ ذَلِكَ lafzını izhar ile okur.²²⁷
- يَا بُنَيَّ ارْكَبْ مَعَنَا lafzını izhar ile okur.²²⁸

2. 1. 8. İDGÂM-I SAGÎR

İdgam yapılırken birinci harf sakin, ikinci harf harekeli olursa buna “idgâm-ı sagîr” denir.²²⁹ Hişâm rivâyetinde idgam ile okunan yerler başlıca şuralardır:

Hişâm, (هَلْ بَلْ - تَاءُ التَّائِبِثْ - قَدْ - إِذْ) harflerini kendisinden sonra gelen belli harflere dagm eder. Bunlar sırasıyla şöyledir:²³⁰

- إِذْ harfinden sonra şu altı harften (ص - ز - س - ج - ت - د) biri kelimelerin başında gelirse idgam yapılır.²³¹ Örnekleri şu şekildedir:
(إِذْ سَمِعْتُمُوهُ - إِسْ سَمِعْتُمُوهُ), (إِذْ زَيْنَ - إِزْ زَيْنَ), (إِذْ صَرَفْنَا - إِصْ صَرَفْنَا)
(إِذْ دَخَلُوا - إِذْ دَخَلُوا), (إِذْ تَبَرَّأَ - إِثْ تَبَرَّأَ), (إِذْ جَعَلْنَا - إِجْ جَعَلْنَا)
- قَدْ harfinden sonra şu sekiz harften (ج - ص - ض - س - ش - ظ - ز - ذ) biri kelimelerin başında gelirse idgam yapılır.²³² Örnekleri şu şekildedir:
(فَقَدْ ظَلَمَ - فَقَطْ ظَلَمَ), (لَقَدْ زَيْنًا - لَقَزْ زَيْنًا), (لَقَدْ ذَرَأْنَا - لَقَذْ ذَرَأْنَا)
(فَقَدْ صَلَ - فَقَضْ صَلَ), (لَقَدْ سَمِعَ - لَقَسْ سَمِعَ), (قَدْ شَغَفَهَا - قَشْ شَغَفَهَا)
(لَقَدْ صَرَفْنَا - لَقَصْ صَرَفْنَا), (لَقَدْ جَاءَكُمْ - لَقَجْ جَاءَكُمْ)

²²⁵ Kâdî, *el-Büdüru 'z-zâhire*, 265.

²²⁶ Temel, *Kıraât ve Tecvîd Istılahları*, 99.

²²⁷ ed-Dimyâtî, *İthâf*, 1: 558; ed-Dânî, *et-Teyisîr*, 44.

²²⁸ ed-Dânî, *et-Teyisîr*, 45.

²²⁹ ed-Dimyâtî, *İthâf*, 1: 132.

²³⁰ Kâdî, *el-Vâfi fi şerhi 'ş-şâtibiyye*, 128-133; ed-Dimyâtî, *İthâf*, 1: 134-138.

²³¹ ed-Dânî, *et-Teyisîr*, 41-42.

²³² İbnü'l-Cezerî, *Takribü'n-neşr*, 1: 329; Ebû Amr Osmân b. Saîd b. Osmân ed-Dânî, *et-Teyisîr fi'l-kıraâti's-seb'*, 2. bs. (Beyrut: Dâru'l-kitâbi'l-arabî, 1404/1984), 42.

- Tâû't-te'nîs'ten sonra şu altı harften (ظ - ث - ص - ج - س - ز) biri kelimelerin başında gelirse idgam yapılır.²³³ Örnekleri şu şekildedir:

(نَزَلَتْ سُورَةٌ - نَزَلَسْنَ سُورَةً), (حَبَّتْ زِدْنَاهُمْ - حَبَزَ زِدْنَاهُمْ),

(كَذَّبَتْ مُؤَدُّ - كَذَّبَتْ مُؤَدُّ), (نَضِجَتْ جُلُودُهُمْ - نَضِجَ جُلُودُهُمْ),

(حَصِرَتْ صُدُورُهُمْ - حَصِرَ صُدُورُهُمْ) (حُرِمَتْ ظُهُورُهَا - حُرِمَتْ ظُهُورُهَا)

- (ت - ث - س - ز - ط - ظ) biri harflerinden sonra şu altı harften (ظ - ط - ز - س - ث - ت) biri kelimelerin başında gelirse idgam yapılır.²³⁴ Örnekleri şu şekildedir:

(بَلَّ سَوَّلَتْ - بَسَّ سَوَّلَتْ), (هَلَّ ثَوَّبَ - هَثَّ ثَوَّبَ), (هَلَّ تَعَلَّمَ - هَثَّ تَعَلَّمَ),

(بَلَّ طَنَنْتُمْ - بَطَّ طَنَنْتُمْ), (بَلَّ طَبَعَ - بَطَّ طَبَعَ), (بَلَّ زَيْنَ - بَزَّ زَيْنَ)

- Kur'ân-ı Kerîm'de geçen (لَبِثْتُ - لَبِثْتُ), (لَبِثْتُمْ - لَبِثْتُمْ), (لَبِثَتْ - لَبِثَتْ),

(وَمَنْ يُرِدْ ثَوَابَ - وَمَنْ يُرِثْ ثَوَابَ) kelimelerini idgam ile okur.²³⁵

- A'râf 43 ile Zuhrûf 72'de geçen أُورِثْتُمُوهَا kelimelerini أُورِثْتُمُوهَا şeklinde idgam ile okur.

(أَخَذْتُهَا - أَخَذْتُمْ), (أَخَذْتُمْ - أَخَذْتُمْ), (أَخَذْتُمْ - أَخَذْتُمْ), (أَخَذْتُمْ - أَخَذْتُمْ),

(أَخَذْتُهَا - أَخَذْتُمْ), (أَخَذْتُمْ - أَخَذْتُمْ) ve buna benzer kelimeleri idgam ile okur.

2. 1. 9. İMÂLE

İmâle, fethalı harekeyi kesreli harekeye ve “elif” harfini “yâ” harfine meylettirerek okumaktır.²³⁶ Hişâm'ın imâle yâptığı yerler şuralardır:

1. Meryem sûresinde geçen كهيعص lafzındaki “ي” harfini imâle ile okur.²³⁷

²³³ ed-Dânî, *et-Teysîr*, 42-43.

²³⁴ Kâdî, *el-Vâfi fi şerhi 'ş-şâtbiyye*, 132-134; ed-Dânî, *et-Teysîr*, 43.

²³⁵ ed-Dânî, *et-Teysîr*, 44.

²³⁶ Temel, *Kıraât ve Tecvîd Istılahları*, 91.

²³⁷ İbnü'l-Cezerî, *Takrîbü'n-neşr*, 1: 384.

2. Yûnus, Hûd, Yûsuf, İbrâhîm ve Hicr sûrelerinin başında geçen أَلْر lafzındaki “ر” harfini imâle ile okur.²³⁸
3. Ra‘d sûresinde geçen أَلْمْر lafzındaki “ر” harfini imâle ile okur.²³⁹
4. Ahzâb sûresi 53. âyette geçen إِنْهْ lafzını imâle ile okur.²⁴⁰
5. Yâsîn sûresi 73. âyette geçen مَشَارِبُ lafzını imâle ile okur.²⁴¹
6. Gâşiye sûresi 5. âyette geçen ءَانِيَّةِ lafzındaki hemzeyi imâle ile okur.²⁴²
7. Kâfirûn sûresinde geçen عَابِدُونَ ve عَابِدٌ lafızlarını imâle ile okur.²⁴³
8. Hafs, مَجْرِيهَا lafzını imâle ile okurken Hişâm, مَجْرِيهَا şeklinde “mim”in dammesi ile okuyup imâle yapmaz.²⁴⁴

2. 1. 10. RESM-İ HATTA VAKF

Kur’ân-ı Kerîm’de bir kelime üzerinde durulacağı zaman Mesahif-i Osmaniyye’ye uygun bir şekilde vakf yapmada icmâ vardır. Ancak bazı durumlarda ihtilaf meydana gelmiştir.²⁴⁵ Böylesi bir durum Hişâm rivâyetinde şu şekilde ortaya çıkmıştır.²⁴⁶

- a. Hişâm, Kur’an’da geçen bütün يَا أَبْتِ يَا kelimelerinde vakf yaparken يَا أَبْتِ şeklinde “hâ” ile okumaktadır.²⁴⁷
- b. (فَمَالِ الَّذِينَ كَفَرُوا), (فَمَالِ هَؤُلَاءِ), (مَالِ هَذَا الرَّسُولِ), (مَالِ هَذَا الْكِتَابِ) lafızlarında فَمَالِ, مَالِ üzerine vakf yapılacağı zaman kimi Kurrâ “mim” üzerine “مَا” “فَمَا”

²³⁸ İbnü'l-Cezerî, *Takrîbü'n-neşr*, 1: 380.

²³⁹ Kâdî, *el-Büdûru'z-zâhire*, 265.

²⁴⁰ Kâdî, *el-Büdûru'z-zâhire*, 486.

²⁴¹ İbnü'l-Cezerî, *Takrîbü'n-neşr*, 1: 379.

²⁴² İbnü'l-Cezerî, *Takrîbü'n-neşr*, 1: 379.

²⁴³ Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 148; İbnü'l-Cezerî, *Takrîbü'n-neşr*, 1: 380.

²⁴⁴ İbnü'l-Cezerî, *Takrîbü'n-neşr*, 1: 355.

²⁴⁵ İbnü'l-Cezerî, *Takrîbü'n-neşr*, 1: 420.

²⁴⁶ ed-Dânî, *et-Teyşîr*, 60.

²⁴⁷ Kâdî, *el-Vâfi fi şerhi's-şâtıbiyye*, 181; İbnü'l-Cezerî, *Takrîbü'n-neşr*, 1: 421.

şeklinde vakf yaparken Hişâm “lam” üzerine vakf yapıp مَالُ، فَمَالُ şeklinde okumuştur.²⁴⁸

c. وَيَكَّأَنَّ lafzında kimi Kurrâ, “yâ” üzerinde “وي” şeklinde vakf yaparken kimileri “kef” üzerine “ويك” şeklinde vakf yapmıştır. Hişâm ise “hâ” üzerine vakf yapıp وَيَكَّأَنَّ şeklinde okumuştur.²⁴⁹

2. 1. 11. İZÂFET YÂ'LARI

Kurrâ yanında izâfet “yâ”ları mütakellim şahsa delalet eden ziyade “yâ” harfleridir.²⁵⁰ Hişâm’ın bu konuda Hafs ile aynı okuduğu yerler olmakla beraber farklı okuduğu yerler de vardır. Biz burada sadece farklı okuduğu noktalara değineceğiz. Bu husustaki farklı okuyuşlar şu şekildedir:

a. İzâfet yâ’sından sonra kesreli bir hemzenin gelmesi ile yâ’yı fethalı okuduğu yerler:²⁵¹

- Kur’an’da geçen bütün إِلَّا أَجْرِي إِلَّا أَجْرِي şeklinde izâfet yâ’sını fethalı olarak okur.²⁵²
- Mâide sûresi 116. âyette geçen إِيَّاهِمْ إِيَّاهِمْ şeklinde izâfet yâ’sını fethalı olarak okur.²⁵³
- Hûd sûresi 88. âyette geçen إِلَّا تَوَفِّيَّ إِلَّا تَوَفِّيَّ şeklinde izâfet yâ’sını fethalı olarak okur.²⁵⁴
- Yûsuf sûresi 86. âyette geçen إِلَى اللَّهِ إِلَى اللَّهِ şeklinde izâfet yâ’sını fethalı olarak okur.²⁵⁵
- Yûsuf sûresi 38. âyette geçen إِبْرَاهِيمَ إِبْرَاهِيمَ şeklinde izâfet yâ’sını fethalı olarak okur.²⁵⁶

²⁴⁸ İbnü'l-Cezerî, *Takrîbü'n-neşr*, 1: 428.

²⁴⁹ Kâdî, *el-Büdüru'z-zâhire*, 457.

²⁵⁰ Kâdî, *el-Vâfi fi şerhi's-şâtibiyye*, 183.

²⁵¹ ed-Dânî, *et-Teystîr*, 65.

²⁵² Kâdî, *el-Vâfi fi şerhi's-şâtibiyye*, 188.

²⁵³ Kâdî, *el-Büdüru'z-zâhire*, 184.

²⁵⁴ ed-Dimyâtî, *İthâf*, 2: 55.

²⁵⁵ İbnü'l-Cezerî, *Takrîbü'n-neşr*, 2: 558.

• Mücâdele sûresi 21. âyette geçen **إِنَّ اللَّهَ رُسُلِي** lafzını **إِنَّ اللَّهَ رُسُلِي** şeklinde izâfet yâ'sını fethalı olarak okur.²⁵⁷

• Nûh sûresi 6. âyette geçen **إِلَّا دُعَائِي** lafzını **إِلَّا دُعَائِي** şeklinde izâfet yâ'sını fethalı olarak okur.²⁵⁸

b. İzâfet yâ'sından sonra fethalı bir hemzenin gelmesi ile yâ'yı fethalı okuduğu yerler:

• Mü'min sûresi 41. âyette geçen **مَا لِي أَدْعُوكُمْ** lafzını **مَا لِي أَدْعُوكُمْ** şeklinde izâfet yâ'sını fethalı olarak okur.²⁵⁹

• Hûd sûresi 92. âyette geçen **أَرْهَطِي** lafzını **أَرْهَطِي** şeklinde izâfet yâ'sını fethalı olarak okur.²⁶⁰

• Kur'ân-ı Kerîm'de altı yerde geçen **لَعَلِّي** lafzındaki izâfet yâ'sını **لَعَلِّي** şeklinde fethalı olarak okur.²⁶¹

c. İzâfet yâ'sından sonra hemze dışındaki harflerin gelmesi ile yâ'yı fethalı okuduğu yerler:

• En'âm sûresi 153. âyette geçen **صِرَاطِي** lafzını **صِرَاطِي** şeklinde izâfet yâ'sını fethalı olarak okumaktadır.²⁶²

• Ankebût sûresi 56. âyette geçen **إِنَّ أَرْضِي** lafzını **إِنَّ أَرْضِي** şeklinde izâfet yâ'sını fethalı olarak okumaktadır.²⁶³

d. İzâfet yâ'sından sonra “elif lâm”ın gelmesi ile yâ'yı iskan ile okuduğu yerler.

• A'râf sûresi 146. âyette geçen **عَنْ آيَاتِي** lafzındaki izâfet yâ'sını **عَنْ آيَاتِي** şeklinde iskan ile okur.²⁶⁴

²⁵⁶ ed-Dânî, *et-Teyşîr*, 131.

²⁵⁷ Kâdî, *el-Büdüru 'z-zâhire*, 603.

²⁵⁸ ed-Dimyâtî, *İthâf*, 2: 494.

²⁵⁹ İbnü'l-Cezerî, *Takrîbü 'n-neşr*, 2:672; ed-Dimyâtî, *İthâf*, 2: 365.

²⁶⁰ ed-Dimyâtî, *İthâf*, 1: 315; İbnü'l-Cezerî, *Takrîbü 'n-neşr*, 1: 432.

²⁶¹ ed-Dimyâtî, *İthâf*, 2: 69.

²⁶² Kâdî, *el-Vâfî fi şerhi 'ş-şâtibiyye*, 191-192; Kâdî, *el-Büdüru 'z-zâhire*, 209.

²⁶³ Paluvî, *Zübdetü 'l-irfân*, 108; Kâdî, *el-Büdüru 'z-zâhire*, 463.

²⁶⁴ ed-Dimyâtî, *İthâf*, 1: 580.

- İbrâhîm sûresi 31. âyette geçen **قُلْ لِعِبَادِي الَّذِينَ** lafzındaki izâfet yâ'sını **قُلْ لِعِبَادِي الَّذِينَ** şeklinde iskan ile okur.²⁶⁵

2. 1. 12. ZEVÂİD YÂ'LARI

Kurrâ yanında zevâid yâ'lar mesahif-i osmaniyye'de olmayıp Kur'an tilâveti esnasında kelimenin sonuna getirilen "yâ" harfleridir.²⁶⁶ Hişâm, A'râf sûresi 195. âyette geçen **ثُمَّ كِيدُونَ** lafzının sonuna "yâ"yı isbat ederek **ثُمَّ كِيدُونِي** şeklinde okumuştur.²⁶⁷

2. 1. 13. SEKTE

Sekte, sesin kesilip nefesin devam etmesidir.

Hişâm, Hafs'ın sekte yaptığı yerlerde sekte yapmaz. Kehf sûresinde geçen **عَوَجًا قِيمًا** lafızlarını ihfâ ile okur. Kıyâme sûresinde yer alan **وَقِيلَ مَنْ رَاقٍ** ve Mutaffifîn sûresinde geçen **بَلْ رَانَ** kelimelerini idgam ile okur.²⁶⁸

2. 1. 14. HİŞÂM RİVÂYETİNİN BAZI ÖZELLİKLERİ/FERŞÜ'L-HURÛF

Ferşü'l-hurûf, herhangi bir kural ve kaidesi olmayan, sûrelerde dağınık halde bulunan,²⁶⁹ üzerine kıyas yapılamayan, sadece nakle dayalı olarak ortaya çıkan ihtilaflardır. Ferşü'l-hurûf bölümü geniş bir şekilde tablolar halinde ele alınacağı için burada sadece birkaç örnek verilecektir.

- Hişâm, **حِيلَ - سَيْقَ - سِيءَ - غِيضَ - حِيءَ - قِيلَ** lafızlarını işmâm ile okur.²⁷⁰
- يَأْجُوجَ - مَأْجُوجَ** lafızlarını **يَأْجُوجَ - مَأْجُوجَ** şeklinde okur.²⁷¹

²⁶⁵ Kâdî, *el-Büdüru'z-zâhire*, 325.

²⁶⁶ Kâdî, *el-Vâfi fi şerhi'ş-şâtibiyye*, 193.

²⁶⁷ Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 63; ed-Dânî, *et-Teyisr*, 70-71.

²⁶⁸ İbnü'l-Cezerî, *Takrîbü'n-neşr*, 1: 309.

²⁶⁹ Kâdî, *el-Vâfi fi şerhi'ş-şâtibiyye*, 199.

²⁷⁰ ed-Dimyâtî, *İthâf*, 1: 350.

²⁷¹ Kâdî, *el-Vâfi fi şerhi'ş-şâtibiyye*, 315.

- c. صَلِيًّا - جُنَيْبًا - عَيْتًا صِلِيًّا - جُنَيْبًا - عَيْتًا lafızlarını şeklinde okur.²⁷²
- d. أَفَلَا تَذَكَّرُونَ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ lafzını şeklinde okur.²⁷³
- e. يَا بُنَيَّ يَا بُنَيَّ lafzını şeklinde okur.²⁷⁴
- f. سَدًّا سَدًّا lafzını şeklinde okur.²⁷⁵
- g. غَسَّاقًا غَسَّاقًا غَسَّاقًا غَسَّاقًا lafızlarını şeklinde okur.²⁷⁶
- h. الْمُخْلِصِينَ الْمُخْلِصِينَ lafzını başında أل olmak şartıyla şeklinde okur.²⁷⁷
- i. يَفِضُ الْحَقُّ يَفِضُ الْحَقُّ lafzını şeklinde okur.²⁷⁸
- j. تَرْجِعُ الْأُمُورُ تَرْجِعُ الْأُمُورُ lafzını şeklinde okur.²⁷⁹
- k. إِبْرَاهِيمَ إِبْرَاهِيمَ lafzını şeklinde okur.²⁸⁰
- l. مِيكَائِيلَ مِيكَائِيلَ lafzını şeklinde okur.²⁸¹
- m. أَنْ اغْدُوا - وَلَكِنْ انظُرْ - أَنْ احْكُمْ - أَنْ اعْبُدُوا - فَمَنْ اضْطُرَّ ve benzeri lafızlardaki “nun” harfini أَنْ اغْدُوا - وَلَكِنْ انظُرْ - أَنْ احْكُمْ - أَنْ اعْبُدُوا - فَمَنْ اضْطُرَّ şeklinde dammeli okur.²⁸²
- n. وَلَقَدْ اسْتَهْزَءَ اسْتَهْزَءَ lafzındaki “del” harfini şeklinde dammeli okur.
- o. وَقَالَتْ اِخْرُجْ وَقَالَتْ اِخْرُجْ lafzındaki “tâ” harfini şeklinde dammeli okur.
- p. فَتَبَيَّلًا فَتَبَيَّلًا lafzında tenvidden sonraki harekeyi şeklinde dammeli okur.

²⁷² ed-Dimyâtî, *İthâf*, 2: 154.

²⁷³ Kâdî, *el-Büdüru'z-zâhire*, 285.

²⁷⁴ ed-Dânî, *et-Teyssîr*, 176.

²⁷⁵ Kâdî, *el-Büdüru'z-zâhire*, 500.

²⁷⁶ Kâdî, *el-Vâfî fî şerhi 'ş-şâtibiyye*, 352.

²⁷⁷ Kâdî, *el-Büdüru'z-zâhire*, 303.

²⁷⁸ Kâdî, *el-Büdüru'z-zâhire*, 193.

²⁷⁹ ed-Dimyâtî, *İthâf*, 1: 404.

²⁸⁰ ed-Dânî, *et-Teyssîr*, 76.

²⁸¹ ed-Dimyâtî, *İthâf*, 1: 379.

²⁸² ed-Dânî, *et-Teyssîr*, 78.

- q. قُلْ اذْعُوا lafzındaki “lam” harfini قُلْ اذْعُوا şeklinde dammeli okur.
- r. أَوْ انْقُصْ ve benzeri lafızlardaki “vâv” harflerini أَوْ انْقُصْ şeklinde dammeli okur.
- s. يَا أَبْتَ يَا أَبْتَ lafzını يَا أَبْتَ şeklinde okur.²⁸³
- t. رُحْمًا lafzını رُحْمًا şeklinde okur.²⁸⁴
- u. مِثُّ - مِثُّمٌ - مِثْنَا - مِثُّمٌ - مِثْنَا - مِثُّمٌ şeklinde okur.²⁸⁵
- v. رُعْبٌ lafzını رُعْبٌ şeklinde okur.²⁸⁶
- w. أُفٍّ lafzını أُفٍّ şeklinde okur.²⁸⁷
- x. الْقُسْطَاسِ lafzını الْقُسْطَاسِ şeklinde okur.²⁸⁸
- y. الْبُيُوتِ - الْبُيُوتِ - الْبُيُوتِ - الْبُيُوتِ şeklinde okur.²⁸⁹
- z. يَعْرُشُونَ lafzını يَعْرُشُونَ şeklinde okur.²⁹⁰
- aa. فَعِمَّمَا - فَعِمَّمَا - فَعِمَّمَا - فَعِمَّمَا şeklinde okur.²⁹¹
- bb. يَا بُشْرَى lafzını يَا بُشْرَى şeklinde okur.²⁹²
- cc. إِلِ يَاسِينَ lafzını إِلِ يَاسِينَ şeklinde okur.²⁹³

²⁸³ ed-Dânî, *et-Teysîr*, 127.

²⁸⁴ ed-Dimyâtî, *İthâf*, 2: 145.

²⁸⁵ Kâdî, *el-Büdüru 'z-zâhire*, 595.

²⁸⁶ ed-Dimyâtî, *İthâf*, 2: 132.

²⁸⁷ Kâdî, *el-Vâfî fi şerhi 'ş-şâtibiyye*, 307; ed-Dânî, *et-Teysîr*, 139.

²⁸⁸ Kâdî, *el-Büdüru 'z-zâhire*, 436.

²⁸⁹ ed-Dimyâtî, *İthâf*, 1: 401.

²⁹⁰ ed-Dânî, *et-Teysîr*, 113.

²⁹¹ ed-Dimyâtî, *İthâf*, 1: 422.

²⁹² Kâdî, *el-Vâfî fi şerhi 'ş-şâtibiyye*, 294.

²⁹³ Kâdî, *el-Vâfî fi şerhi 'ş-şâtibiyye*, 352.

2. 2. HIŞÂM RİVÂYETİ'NİN HAFS RİVÂYETİ İLE MUKAYESESİ

1. Fâtiha Sûresi ²⁹⁴ سورة الفاتحة		
Âyet No	Hafs	Hişâm
4	مَالِكِ	مَلِكِ

2. Bakara Sûresi ²⁹⁵ سورة البقرة		
Âyet No	Hafs	Hişâm
6	ءَأَنْذَرْتَهُمْ	أَأَنْذَرْتَهُمْ
		ءَأَنْذَرْتَهُمْ ²⁹⁶
10	يَكْذِبُونَ	يُكْذِبُونَ
11	قِيلَ	قِيلَ ²⁹⁷
58	نَعْفِرْ	تُغْفِرْ
67	هُرُورًا	هُرُءً
85	تَطَاهُرُونَ	تَطَاهُرُونَ
	تُقَادُواهُمْ	تَفْدُواهُمْ
92	وَلَقَدْ جَاءَكُمْ	وَلَقَجْ جَاءَكُمْ
	إِنْتَحَذْتُمْ	إِنْتَحَنْتُمْ
98	وَمِيكَالَ	وَمِيكَائِيلَ

²⁹⁴ Kâdî, *el-Büdûru'z-zâhire*, 31-34; Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 7; Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân fi idâhi zübdetü'l-irfân*, (İstanbul: Hanifiyye Yayınları, 1287), 15; ed-Dânî, *et-Teyşîr*, 18; İbnü'l-Cezerî, *Takrîbü'n-neşr*, 1: 215.

²⁹⁵ Kâdî, *el-Büdûru'z-zâhire*, 35-110; Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 10-39; Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 15-121; ed-Dânî, *et-Teyşîr*, 72-86; İbnü'l-Cezerî, *Takrîbü'n-neşr*, 2: 449-478.

²⁹⁶ Hişâm, teshîl ve idhâl ile okur.

²⁹⁷ Hişâm, قِيلَ kelimelerini işmâm ile okur.

102	وَلَكِنَّ	وَلَكِنَّ
	الشَّيَاطِينِ	الشَّيَاطِينِ
106	مَا نُنْسِخُ	مَا نُنْسِخُ
108	فَقَدْ ضَلَّ	فَقَضُ ضَلَّ
116	وَقَالُوا	قَالُوا
117	كُنْ فَيَكُونُ	كُنْ فَيَكُونُ
124	إِبْرَاهِيمَ	إِبْرَاهِمَ
	عَهْدِي	عَهْدِي
125	إِبْرَاهِيمَ	إِبْرَاهِمَ
	وَإِذْ جَعَلْنَا	وَإِجْ جَعَلْنَا
	وَاتَّخَذُوا	وَاتَّخَذُوا
126	فَأَمْتِعْهُ	فَأَمْتِعْهُ
127	إِبْرَاهِيمَ	إِبْرَاهِمَ
130	إِبْرَاهِيمَ	إِبْرَاهِمَ
132	وَوَصَّى بِهَا	وَأَوْصَى بِهَا
	إِبْرَاهِيمَ	إِبْرَاهِمَ
133	إِبْرَاهِيمَ	إِبْرَاهِمَ
135	إِبْرَاهِيمَ	إِبْرَاهِمَ
136	إِبْرَاهِيمَ	إِبْرَاهِمَ
140	إِبْرَاهِيمَ	إِبْرَاهِمَ
144	يَعْمَلُونَ وَلَكِنَّ	تَعْمَلُونَ وَلَكِنَّ
148	مَوْلِيهَا	مَوْلِيهَا

	وَلَوْ تَرَى الَّذِينَ	وَلَوْ تَرَى الَّذِينَ
165	إِذْ يَرُونَ	إِذْ يَرُونَ
166	إِذْ تَبَرَّأَ	إِذْ تَبَرَّأَ
173	فَمَنْ اضْطُرَّ	فَمَنْ اضْطُرَّ
177	وَلَكِنَّ الْبِرَّ	وَلَكِنَّ الْبِرَّ
184	مَسْكِينٍ	مَسَاكِينٍ
189	وَأَتُوا الْبُيُوتَ	وَأَتُوا الْبُيُوتَ
	وَلَكِنَّ الْبِرَّ	وَلَكِنَّ الْبِرَّ
210	تُرْجَعُ	تُرْجَعُ
231	هُزُؤًا	هُزُءًا
	فَقَدْ ظَلَمَ	فَقَطَّ ظَلَمَ
236	قَدْرُهُ	قَدْرُهُ
245	فَيُضَاعِفُهُ	فَيُضَاعِفُهُ
	وَيَبْصُطُ	وَيَبْسُطُ
258	إِبْرَاهِيمَ	إِبْرَاهِيمَ
	إِبْرَاهِيمَ	إِبْرَاهِيمَ
	إِبْرَاهِيمَ	إِبْرَاهِيمَ
259	لَبِثَتْ	لَبِثَتْ
260	إِبْرَاهِيمَ	إِبْرَاهِيمَ
261	يُضَاعِفُ	يُضَاعِفُ
271	فَنِعْمًا هِيَ	فَنِعْمًا هِيَ
282	تِجَارَةً حَاصِرَةً	تِجَارَةً حَاصِرَةً

3. Âl-i İmrân Sûresi²⁹⁸ سورة آل عمران

Âyet No	Hafs	Hişâm
27	مِنَ الْمَيِّتِ	مِنَ الْمَيِّتِ
	الْمَيِّتِ	الْمَيِّتِ
36	وَضَعْتُ	وَضَعْتُ
37	وَكَفَّلَهَا	وَكَفَّلَهَا
	زَكَرِيَّا	زَكَرِيَّا
38	زَكَرِيَّا	زَكَرِيَّا
39	أَنَّ اللَّهَ	إِنَّ اللَّهَ
47	فَيَكُونُ	فَيَكُونُ
48	وَيُعَلِّمُهُ	وَيُعَلِّمُهُ
49	قَدْ جِئْتَكُمْ	فَجِئْتَكُمْ
	فِي بُيُوتِكُمْ	فِي بُيُوتِكُمْ
57	فَيُوقَفِيهِمْ	فَيُوقَفِيهِمْ
75	يُودِّهِ	يُودِّهِ ²⁹⁹
81	أَخَذْتُمْ	أَخَذْتُمْ
83	يَبْعُونَ	تَبْعُونَ
	يُرْجَعُونَ	تُرْجَعُونَ
97	حِجُّ الْبَيْتِ	حِجُّ الْبَيْتِ
109	تُرْجَعُ	تُرْجَعُ

²⁹⁸ Kâdî, *el-Büdûru'z-zâhire*, 111-141; Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 39-45; Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 121-140; ed-Dânî, *et-Teyisr*, 86-93; İbnü'l-Cezerî, *Takribü'n-neşr*, 2: 479-490.

²⁹⁹ Hişâm, *يُودِّهِ* lafzındaki “hâ” zamirini iskan, kasr ve med olmak üzere üç vecih ile okur.

115	وَمَا يَفْعَلُوا	وَمَا تَفْعَلُوا
	فَلَنْ يُكْفَرُوهُ	فَلَنْ تُكْفَرُوهُ
124	إِذْ تَقُولُ	إِنِ تَقُولُ
	مُنزِلِينَ	مُنزِلِينَ
125	مُسَوِّمِينَ	مُسَوِّمِينَ
130	مُضَاعَفَةً	مُضَاعَفَةً
133	وَسَارِعُوا	سَارِعُوا
145	يُرِدُّ نَوَابَ	يُرِثُ نَوَابَ
	نُوتِهِ	نُوتِهِ
		نُوتِي
151	الرُّعْبَ	الرُّعْبَ
152	وَلَقَدْ صَدَقَكُمُ	وَلَقَصْ صَدَقَكُمُ
	إِذْ تَحْسُونَهُمْ	إِنِ تَحْسُونَهُمْ
153	إِذْ تُصْعِدُونَ	إِنِ تُصْعِدُونَ
154	فِي بُيُوتِكُمْ	فِي بُيُوتِكُمْ
157	يَجْمَعُونَ	تَجْمَعُونَ
161	أَنْ يُعَلَّ	أَنْ يُعَلَّ
168	مَا قُتِلُوا	مَا قُتِلُوا
169	وَلَا تَحْسَبَنَّ	وَلَا يَحْسَبَنَّ
		وَلَا تَحْسَبَنَّ
	قُتِلُوا	قُتِلُوا
173	قَدْ جَمَعُوا لَكُمْ	فَجَّ جَمَعُوا لَكُمْ
181	لَقَدْ سَمِعَ	لَقَسَ سَمِعَ
183	قَدْ جَاءَكُمْ	فَجَّ جَاءَكُمْ

184	وَالزُّبُرِ وَالْكِتَابِ	وَالزُّبُرِ وَالْكِتَابِ
188	لَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ	لَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ
195	وَقَاتِلُوا وَقَاتِلُوا	وَقَاتِلُوا وَقَاتِلُوا

4. Nisâ Sûresi ³⁰⁰ سورة النساء		
Âyet No	Hafs	Hişâm
1	تَسَاءَلُونَ	تَسَاءَلُونَ
5	قِيَامًا	قِيَامًا
10	وَسَيُّسَلُونَ	وَسَيُّسَلُونَ
11	يُوصَى بِهَا	يُوصَى بِهَا
13	يُدْخِلُهُ	نُدْخِلُهُ
14	يُدْخِلُهُ	نُدْخِلُهُ
15	فِي الْبُيُوتِ	فِي الْبُيُوتِ
22	قَدْ سَلَفَ	قَسْ سَلَفَ
23	قَدْ سَلَفَ	قَسْ سَلَفَ
24	أَحَلَّ لَكُمْ	أَحَلَّ لَكُمْ
29	تِجَارَةً	تِجَارَةً
33	عَقَدْتِ	عَاقَدْتِ
40	يُضَاعَفْهَا	يُضَعَّفْهَا
42	تُسَوَّى	تَسَوَّى
49-50	فَتَبَيَّلًا أَنْظُرُ	فَتَبَيَّلًا أَنْظُرُ

³⁰⁰ Kādî, *el-Büdûru'z-zâhire*, 142-164; Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 45-50; Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 140-155; ed-Dânî, *et-Teyisîr*, 93-98; İbnü'l-Cezerî, *Takribü'n-neşr*, 2: 491-499.

58	نِعْمًا	نِعْمًا
	أَنْ أَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ	أَنْ أَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ
66	أَوْ أَخْرِجُوا	أَوْ أَخْرِجُوا
	قَلِيلًا	قَلِيلًا
73	كَأَنَّ لَمْ يَكُنْ	كَأَنَّ لَمْ يَكُنْ
90	حَصِرَتْ صُدُورُهُمْ	حَصِرَتْ صُدُورُهُمْ
94	السَّلَامَ لَسْتَ	السَّلَامَ لَسْتَ
95	غَيْرِ أُولِي الضَّرْرِ	غَيْرِ أُولِي الضَّرْرِ
115	نُؤَلِّهِ وَنُصَلِّهِ	نُؤَلِّهِ
		نُؤَلِّهِ
		وَنُصَلِّهِ
		وَنُصَلِّهِ
125	إِبْرَاهِيمَ	إِبْرَاهِيمَ
128	يُصَلِّحَا	يُصَلِّحَا
135	تَلُؤُوا	تَلُؤُوا
136	نُزِّلَ	نُزِّلَ
	أُنزِلَ	أُنزِلَ
	فَقَدْ ضَلَّ	فَقَدْ ضَلَّ
140	نُزِّلَ	نُزِّلَ
145	فِي الدَّرَكِ	فِي الدَّرَكِ
152	يُؤْتِيهِمْ	يُؤْتِيهِمْ
153	فَقَدْ سَأَلُوا	فَقَسْنَ سَأَلُوا
155	بَلْ طَبَعَ	بَطَّ طَبَعَ
163	إِبْرَاهِيمَ	إِبْرَاهِيمَ

170	قَدْ جَاءَكُمْ	فَجَاءَكُمْ
174	قَدْ جَاءَكُمْ	فَجَاءَكُمْ

5. Mâide Sûresi ³⁰¹ سورة المائدة		
Âyet No	Hafs	Hişâm
2	شَنَّانُ قَوْمٍ	شَنَّانُ قَوْمٍ
3	فَمَنْ اضْطُرَّ	فَمَنْ اضْطُرَّ
8	شَنَّانُ قَوْمٍ	شَنَّانُ قَوْمٍ
12	فَقَدْ ضَلَّ	فَقَضَّ ضَلَّ
15	قَدْ جَاءَكُمْ	فَجَاءَكُمْ
19	فَقَدْ جَاءَكُمْ	فَقَجَّ جَاءَكُمْ
20	إِذْ جَعَلَ	إِجْ جَعَلَ
28	يَدِي إِلَيْكَ	يَدِي إِلَيْكَ
32	وَلَقَدْ جَاءَتْهُمْ	وَلَقَجَّ جَاءَتْهُمْ
45	وَأَجْرُوحٍ قِصَاصٌ	وَأَجْرُوحٍ قِصَاصٌ
49	وَأَنْ أَحْكُمَ	وَأَنْ أَحْكُمَ
50	يَبْغُونَ	تَبْغُونَ
53	وَيَقُولُ الَّذِينَ آمَنُوا	يَقُولُ الَّذِينَ آمَنُوا
54	مَنْ يَرْتَدَّ	مَنْ يَرْتَدُّ
57	هُزُؤًا	هُزُئًا
58	هُزُؤًا	هُزُئًا
59	هَلْ تَنْقِمُونَ	هَتَّ تَنْقِمُونَ

³⁰¹ Kâdî, *el-Büdûru 'z-zâhire*, 165-185; Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 50-53; Muhammed Emin Efendi, *Umduetü'l-hallân*, 155-166; ed-Dânî, *et-Teystîr*, 98-101; İbnü'l-Cezerî, *Takribü'n-neşr*, 2: 500-504.

67	رِسَالَتُهُ	رِسَالَاتِهِ
77	قَدْ ضَلُّوا	قَضُّوا ضَلُّوا
95	فَجَزَاءٌ مِّثْلُ	فَجَزَاءٌ مِّثْلُ
	أَوْ كَفَّارَةٌ طَعَامٌ	أَوْ كَفَّارَةٌ طَعَامٌ
97	قِيَامًا	قِيَمًا
102	قَدْ سَأَلَهَا	قَسْنَ سَأَلَهَا
107	اسْتَحَقَّ	أَسْتَحَقَّ
110	وَإِذْ تَخْلُقُ	وَإِذْ تَخْلُقُ
	وَإِذْ تُخْرِجُ الْمَوْتِ	وَإِذْ تُخْرِجُ الْمَوْتِ
	إِذْ جِئْتَهُمْ	إِجْ جِئْتَهُمْ
113	قَدْ صَدَقْتَنَا	قَصَّ صَدَقْتَنَا
117	أَنْ اعْبُدُوا اللَّهَ	أَنْ اعْبُدُوا اللَّهَ

6. En'âm Süresi³⁰² سورة الأنعام

Âyet No	Hafs	Hişâm
10	وَلَقَدْ اسْتَهْزَيْ	وَلَقَدْ اسْتَهْزَيْ
19	أَنْتِكُمْ	أَنْتِكُمْ
		أَأَنْتِكُمْ
27	وَلَا تُكْذِبْ	وَلَا تُكْذِبْ
32	وَلِلدَّارِ الْآخِرَةِ	وَلِلدَّارِ الْآخِرَةِ
34	وَلَقَدْ جَاءَكَ	وَلَفَّحْ جَاءَكَ
43	إِذْ جَاءَهُمْ	إِجْ جَاءَهُمْ

³⁰² Kâdî, *el-Büdûru 'z-zâhire*, 186-212; Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 53-58; Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 166-180; ed-Dânî, *et-Teyisîr*, 101-109; İbnü'l-Cezerî, *Takribü'n-neşr*, 2: 505-518.

44	فَتَحْنَا عَلَيْهِمْ	فَتَحْنَا عَلَيْهِمْ
52	بِالْغُدُوَّةِ	بِالْغُدُوَّةِ
56	قَدْ ضَلَلْتَ	قَضُ ضَلَلْتَ
57	يَقْضُ أَحَقَّ	يَقْضُ أَحَقَّ
63	لَنْ أُنْجِيَنَّا	لَنْ أُنْجِيَنَّا
65	بَعْضُ أَنْظُرُ	بَعْضُ أَنْظُرُ
68	يُنْسِيَنَّكَ	يُنْسِيَنَّكَ
80	أَتُحَاجُّونِي فِي اللَّهِ	أَتُحَاجُّونِي فِي اللَّهِ
		أَتُحَاجُّونِي فِي اللَّهِ
90	فَبِهْدَاهُمْ أَقْتَدِهِ	فَبِهْدَاهُمْ أَقْتَدِهِ
94	وَلَقَدْ جِئْتُمُونَا	وَلَقَدْ جِئْتُمُونَا
	بَيْنَكُمْ	بَيْنَكُمْ
95	الْمَيِّتِ	الْمَيِّتِ
96	وَجَعَلَ اللَّيْلَ	وَجَاعِلِ اللَّيْلِ
104	قَدْ جَاءَكُمْ	فَجَّ جَاءَكُمْ
105	دَرَسْتَ	دَرَسْتُ
109	لَا يُؤْمِنُونَ	لَا تُؤْمِنُونَ
111	قُبُلًا	قُبُلًا
115	وَمَتَّ كَلِمَاتُ	وَمَتَّتْ كَلِمَاتُ
119	فَصَلِّ لَكُمْ مَا حَرَّمَ	فُصِّلَ لَكُمْ مَا حَرَّمَ
124	رِسَالَتَهُ	رِسَالَتِهِ
128	يَحْشُرُهُمْ	نَحْشُرُهُمْ
132	عَمَّا يَعْمَلُونَ	عَمَّا تَعْمَلُونَ

	زَيْنَ	زَيْنَ
137	قَتَلَ أَوْلَادِهِمْ شُرَكَائِهِمْ	قَتَلُوا أَوْلَادِهِمْ شُرَكَائِهِمْ
138	حُرِّمَتْ ظُهُورُهُمَا	حُرِّمَتْ ظُهُورُهُمَا
139	وَإِنْ يَكُنْ مِيتَةً	وَإِنْ تَكُنْ مِيتَةً
140	قَتَلُوا	قَتَلُوا
	قَدْ ضَلُّوا	قَضَّ ضَلُّوا
143	وَمِنَ الْمُعْزِرِ	وَمِنَ الْمُعْزِرِ
145	أَنْ يَكُونَ مِيتَةً	أَنْ تَكُونَ مِيتَةً
	فَمَنْ اضْطُرَّ	فَمَنْ اضْطُرَّ
146	حَمَلَتْ ظُهُورُهُمَا	حَمَلَتْ ظُهُورُهُمَا
152	تَذَكَّرُونَ	تَذَكَّرُونَ
153	وَأَنَّ هَذَا صِرَاطِي	وَأَنَّ هَذَا صِرَاطِي
157	فَقَدْ جَاءَكُمْ	فَقَدْ جَاءَكُمْ
161	إِبْرَاهِيمَ	إِبْرَاهِيمَ

7. A'râf Sûresi³⁰³ سورة الأعراف

Âyet No	Hafs	Hişâm
3	مَا تَذَكَّرُونَ	مَا يَتَذَكَّرُونَ
5	إِذْ جَاءَهُمْ	إِجْ جَاءَهُمْ
26	وَلِبَاسُ التَّقْوَى	وَلِبَاسِ التَّقْوَى
43	وَمَا كُنَّا لِنَهْتَدِيَ	وَمَا كُنَّا لِنَهْتَدِيَ
	لَقَدْ جَاءَتْ	لَقَعَجْ جَاءَتْ
	أُورِثْتُمُوهَا	أُورِثْتُمُوهَا
44	أَنْ لَعْنَةُ اللَّهِ	أَنَّ لَعْنَةَ اللَّهِ
49	بِرَحْمَةٍ إِذْ خُلُوا	بِرَحْمَةٍ أُذْخُلُوا
52	وَلَقَدْ جِئْنَاهُمْ	وَلَقَعَجْ جِئْنَاهُمْ
53	قَدْ جَاءَتْ	قَعَجْ جَاءَتْ
54	وَالشَّمْسِ وَالْقَمَرِ	وَالشَّمْسِ وَالْقَمَرِ
	وَالنُّجُومِ مُسَخَّرَاتٍ	وَالنُّجُومِ مُسَخَّرَاتٍ
57	بُشْرًا	نُشْرًا
	مَيِّتٍ	مَيِّتٍ
	تَذَكَّرُونَ	تَذَكَّرُونَ
69	إِذْ جَعَلْنَاكُمْ	إِجْ جَعَلْنَاكُمْ
	بَصِطَةً	بَسِطَةً
73	قَدْ جَاءَتْكُمْ	قَعَجْ جَاءَتْكُمْ

³⁰³ Kâdî, *el-Büdûru 'z-zâhire*, 213-240; Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 58-63; Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 181-198; ed-Dânî, *et-Teyisîr*, 109-115; İbnü'l-Cezerî, *Takribü'n-neşr*, 2: 519-529.

74	إِذْ جَعَلَكُمْ	إِجْ جَعَلَكُمْ
	بُيُوتًا	بُيُوتًا
74-75	مُفْسِدِينَ قَالِ	مُفْسِدِينَ وَقَالَ
81	إِنِّكُمْ	ءِإِنِّكُمْ
		ءِإِنِّكُمْ
85	قَدْ جَاءَتْكُمْ	قَجْ جَاءَتْكُمْ
96	لَفَتَّحْنَا	لَفَتَّحْنَا
98	أَوَامِنَ أَهْلِ الْقُرَى	أَوَامِنَ أَهْلِ الْقُرَى
101	وَلَقَدْ جَاءَتْهُمْ	وَلَقَجْ جَاءَتْهُمْ
105	قَدْ جِئْتُمْ	قَجْ جِئْتُمْ
	مَعِيَ بَنِي	مَعِيَ بَنِي
111	أَرْجِهْ	أَرْجِهْهُوا
113	إِنَّ لَنَا لَأَجْرًا	ءِإِنَّ لَنَا لَأَجْرًا
		ءِإِنَّ لَنَا لَأَجْرًا
117	تَلَقَّفُ	تَلَقَّفُ
123	أَمَنْتُمْ	ءِأَمَنْتُمْ ³⁰⁴
137	يَعْرِشُونَ	يَعْرِشُونَ
141	وَإِذْ أَنْجَيْنَاكُمْ	وَإِذْ أَنْجَاكُمْ
143	وَلَكِنْ أَنْظُرْ	وَلَكِنْ أَنْظُرْ
146	أَيَّايَ الَّذِينَ	أَيَّايَ الَّذِينَ
149	قَدْ ضَلُّوا	قَضْ ضَلُّوا
150	قَالَ ابْنُ أُمَّ	قَالَ ابْنُ أُمَّ

³⁰⁴ Hişâm, ikinci hemzeyi teshîl ile okur.

157	إِصْرَهُمْ	أَصَارَهُمْ
161	نَعْفِرْ لَكُمْ	تُغْفِرْ لَكُمْ
	خَطِيئَاتِكُمْ	خَطِيئَتِكُمْ
163	إِذْ تَأْتِيهِمْ	إِتْ تَأْتِيهِمْ
164	مَعْدِرَةً	مَعْدِرَةً
165	بَيْسٍ	بَيْسٍ
167	وَإِذْ تَأَذَّنَ	وَإِتْ تَأَذَّنَ
172	ذُرِّيَّتَهُمْ	ذُرِّيَّاتِهِمْ
176	يَلْهَتْ ذَلِكَ	يَلْهَتْ ذَلِكَ ³⁰⁵
179	وَلَقَدْ ذَرَأْنَا	وَلَقَدْ ذَرَأْنَا
186	وَيَذُرُّهُمْ	وَنَذُرُّهُمْ
195	قُلِ ادْعُوا	قُلِ ادْعُوا
	كَيْدُونَ	كَيْدُونِي

8. Enfâl Sûresi ³⁰⁶ سورة الأنفال		
Âyet No	Hafs	Hişâm
9	إِذْ تَسْتَعِيثُونَ	إِتْ تَسْتَعِيثُونَ
12	كَفَرُوا الرُّعْبَ	كَفَرُوا الرُّعْبَ
17	وَلَكِنَّ اللَّهَ قَتَلَهُمْ	وَلَكِنَّ اللَّهَ قَتَلَهُمْ
	وَلَكِنَّ اللَّهَ رَمَى	وَلَكِنَّ اللَّهَ رَمَى
18	مُوهِنٌ كَيْدٍ	مُوهِنٌ كَيْدٍ
19	فَقَدْ جَاءَكُمْ	فَقَجَّجْ جَاءَكُمْ

³⁰⁵ Hişâm, izhâr ile okur.

³⁰⁶ Kâdî, *el-Büdüru'z-zâhire*, 241-249; Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 63-64; Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 199-204; ed-Dânî, *et-Teyisîr*, 116-117; İbnü'l-Cezerî, *Takribü'n-neşr*, 2: 530-533.

31	قَدْ سَمِعْنَا	قَسَّ سَمِعْنَا
38	قَدْ سَلَفَ	قَسَّ سَلَفَ
44	تُرْجَعُ الْأُمُورُ	تَرْجَعُ الْأُمُورُ
48	وَإِذْ زَيْنَ	وَإِزْ زَيْنَ
50	إِذْ يَتَوَقَّى	إِتْ تَتَوَقَّى
59	إِنَّهُمْ لَا يُعْجِزُونَ	أَنَّهَمْ لَا يُعْجِزُونَ
65	وَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ	وَإِنْ تَكُنْ مِنْكُمْ
66	ضَعَفًا	ضُعْفًا
	فَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ	فَإِنْ تَكُنْ مِنْكُمْ
68	أَحَدْتُمْ	أَحْتَنْتُمْ

9. Tevbe Sûresi ³⁰⁷ سورة التوبة		
Âyet No	Hafs	Hişâm
12	أَيِّمَّةَ الْكُفْرِ	أَيِّمَّةَ الْكُفْرِ
	أَيِّمَّةَ الْكُفْرِ	أَيِّمَّةَ الْكُفْرِ
	لَا إِيمَانَ	لَا إِيمَانَ
25	رَحِبْتُ مُم	رَحِبْتُ مُم
30	عَزِيرِ ابْنِ اللَّهِ	عَزِيرِ ابْنِ اللَّهِ
	يُضَاهُونَ	يُضَاهُونَ
37	يُضِلُّ	يُضِلُّ
52	هَلْ تَرَبِّصُونَ	هَتْ تَرَبِّصُونَ
66	إِنْ نَعْفُ عَنْ	إِنْ يَعْفُ عَنْ

³⁰⁷ Kâdî, *el-Büdûru'z-zâhire*, 250-265; Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 64-67; Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 205-214; ed-Dânî, *et-Teyyîr*, 117-120; İbnü'l-Cezerî, *Takribü'n-neşr*, 2: 534-539.

	تُعَذِّبُ طَائِفَةً	تُعَذِّبُ طَائِفَةً
83	مَعِيَ عِدُوًّا	مَعِيَ عِدُوًّا
103	صَلَوَاتِكَ	صَلَوَاتِكَ
106	مُرْجُونَ	مُرْجُونَ
107	وَالَّذِينَ	الَّذِينَ
109	أَسَسَ بُنْيَانَهُ	أَسَسَ بُنْيَانَهُ
	جُرْفٍ	جُرْفٍ
114	إِبْرَاهِيمَ	إِبْرَاهِيمَ
117	كَادَ تَرِيغُ	كَادَ تَرِيغُ
128	لَقَدْ جَاءَكُمْ	لَقَدْ جَاءَكُمْ

10. Yûnus Sûresi ³⁰⁸ سورة يونس		
Âyet No	Hafs	Hişâm
1	أَلر	أَلر ³⁰⁹
2	لَسَاحِرٌ	لَسِخْرٌ
3	تَذَكَّرُونَ	تَذَكَّرُونَ
5	يُفَصِّلُ	نُفَصِّلُ
11	لَقْضِي	لَقْضَى
	أَجَلَهُمْ	أَجَلَهُمْ
16	لَبِثْتُ	لَبِثْتُ
22	يُنشِرُكُمْ	يُنشِرُكُمْ
23	مَتَاعَ الْحَيَاةِ	مَتَاعَ الْحَيَاةِ

³⁰⁸ Kâdî, *el-Büdûru'z-zâhire*, 265-283; Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 67-69; Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 214-236; ed-Dânî, *et-Teysîr*, 120-124; İbnü'l-Cezerî, *Takrîbü'n-neşr*, 2: 540-545.

³⁰⁹ Hişâm, *الر* lafzındaki “râ” harfini imâle ile okur.

31	مِنَ الْمَيِّتِ	مِنَ الْمَيِّتِ
	الْمَيِّتِ	الْمَيِّتِ
33	كَلِمَاتُ رَبِّكَ	كَلِمَاتُ رَبِّكَ
35	أَمَّنْ لَا يَهْدِي	أَمَّنْ لَا يَهْدِي
45	وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ	وَيَوْمَ نَحْشُرُهُمْ
52	هَلْ تُجْزَوْنَ	هَتَّ تُجْزَوْنَ
57	فَدَجَاءَتْكُمْ	فَجَّجَاءَتْكُمْ
58	يَجْمَعُونَ	تَجْمَعُونَ
61	إِذْ تُفِيضُونَ	إِثْ تُفِيضُونَ
87	بُيُوتًا	بُيُوتًا
	بُيُوتِكُمْ	بُيُوتِكُمْ
88	لِيُضِلُّوا	لِيُضِلُّوا
94	لَقَدْ جَاءَكَ	لَقَجَّجَاءَكَ
96	كَلِمَاتُ	كَلِمَاتُ
101	قُلْ انظُرُوا	قُلْ انظُرُوا
103	نُنَجِّ الْمُؤْمِنِينَ	نُنَجِّ الْمُؤْمِنِينَ
108	فَدَجَاءَتْكُمْ	فَجَّجَاءَتْكُمْ

11. Hûd Sûresi ³¹⁰ سورة الهود		
Âyet No	Hafs	Hişâm
1	أَلر	أَلر ³¹¹
20	يُضَاعَفُ	يُضَعَّفُ
24	تَذَكَّرُونَ	تَذَكَّرُونَ
28	فَعَمِيَّتْ	فَعَمِيَّتْ
30	تَذَكَّرُونَ	تَذَكَّرُونَ
32	قَدْ جَادَلْتَنَا	فَجَّ جَادَلْتَنَا
40	مِنْ كُلِّ زَوْجَيْنِ	مِنْ كُلِّ زَوْجَيْنِ
41	مَجْرِبَهَا	مَجْرِبَهَا ³¹²
42	يَا بُيَّ	يَا بُيَّ
	ارْكَبْ مَعَنَا	ارْكَبْ مَعَنَا ³¹³
46	فَلَا تَسْأَلِنِ	فَلَا تَسْأَلِنِ
68	أَلَا إِنَّ مُودَا	أَلَا إِنَّ مُودَا
69	وَلَقَدْ جَاءَتْ	وَلَقَدْ جَاءَتْ
72	ءَأَلِدُ	ءَأَلِدُ
		ءَأَلِدُ ³¹⁴
76	قَدْ جَاءَ	فَجَّ جَاءَ
77	سِيءَ	سِيءَ ³¹⁵
87	أَصْلَاثُكَ	أَصْلَاثُكَ

³¹⁰ Kâdî, *el-Büdûru'z-zâhire*, 284-299; Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 69-72; Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 236-248; ed-Dânî, *et-Teyssîr*, 124-127; İbnü'l-Cezerî, *Takrîbü'n-neşr*, 2: 546-552.

³¹¹ Hişâm, *الر* lafzındaki “râ” harfini imâle ile okur.

³¹² Hafs, imâle ile okurken Hişâm, imâle yapmaz.

³¹³ Hişâm, izhâr ile okur.

³¹⁴ Hişâm, teshîl ve idhâl ile okur.

³¹⁵ Hişâm, *سِيءَ* lafızlarını işmâm ile okur.

88	وَمَا تَوْفِيقِي إِلَّا	وَمَا تَوْفِيقِي إِلَّا
92	أَرْهَطِي أَعْرُ	أَرْهَطِي أَعْرُ
	وَأَخَذْتُمُوهُ	وَأَخَذْتُمُوهُ
95	بَعِدَتْ نَمُودُ	بَعِدَتْ نَمُودُ
108	سَعِدُوا	سَعِدُوا
121	يُرْجِعُ الْأَمْرُ	يُرْجِعُ الْأَمْرُ

12. Yûsuf Sûresi ³¹⁶ سورة يوسف		
Âyet No	Hafs	Hişâm
1	أَلر	أَلر ³¹⁷
4	يَا أَبَتِ	يَا أَبَتِ
5	يَا بُيِّ	يَا بُيِّ
8-9	مُبِينِ اقْتُلُوا	مُبِينِ اقْتُلُوا
12	يَرْتَعُ وَيَلْعَبُ	نَرْتَعُ وَنَلْعَبُ
18	بَلْ سَوَّلَتْ	بَسْ سَوَّلَتْ
19	يَا بُشْرَايَ	يَا بُشْرَايَ
23	هَيْتَ لَكَ	هَيْتَ لَكَ
24	الْمُخْلِصِينَ	الْمُخْلِصِينَ
30	قَدْ شَغَفَهَا حُبًّا	قَشْ شَغَفَهَا حُبًّا
31	وَقَالَتْ اخْرُجْ	وَقَالَتْ اخْرُجْ
38	أَبَائِي	أَبَائِي

³¹⁶ Kādî, *el-Büdûru 'z-zâhire*, 299-314; Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 72-75; Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 248-260; ed-Dânî, *et-Teysîr*, 127-131; İbnü'l-Cezerî, *Takrîbü'n-neşr*, 2: 553-560.

³¹⁷ Hişâm, *الر* lafzındaki “râ” harfini imâle ile okur.

39	ءَأَرْبَابٌ	ءَأَرْبَابٌ
		ءَأَرْبَابٌ ³¹⁸
46	لَعَلِّي أَرْجِعُ	لَعَلِّي أَرْجِعُ
47	دَأْبًا	دَأْبًا
62	لِفْتِنَانِهِ	لِفْتِنَانِهِ
64	حَافِظًا	حَافِظًا
76	دَرَجَاتٍ مِّنْ نَّشَاءٍ	دَرَجَاتٍ مِّنْ نَّشَاءٍ
77	فَقَدْ سَرَقَ	فَقَسَنَ سَرَقَ
83	بَلْ سَوَّلَتْ	بَسَنَ سَوَّلَتْ
86	وَحُزْنِي إِلَى اللَّهِ	وَحُزْنِي إِلَى اللَّهِ
90	ءَأِنَّكَ	ءَأِنَّكَ
		ءَأِنَّكَ
100	يَا أَبَتِ	يَا أَبَتِ
		قَدْ جَعَلَهَا
109	نُوحِي إِلَيْهِمْ	يُوحِي إِلَيْهِمْ
110	كُذِّبُوا	كُذِّبُوا

13. Ra'd Sûresi ³¹⁹ سورة الرعد		
Âyet No	Hafs	Hişâm
1	أمر	أمر ³²⁰
4	وَزَّرَعٌ وَنَحِيلٌ	وَزَّرَعٍ وَنَحِيلٍ

³¹⁸ Hişâm, teshîl ve idhâl ile okur.

³¹⁹ Kâdî, *el-Büdüru'z-zâhire*, 315-321; Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 76-77; Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 261-268; ed-Dânî, *et-Teysîr*, 131-134; İbnü'l-Cezerî, *Takrîbü'n-neşr*, 2: 561-563.

³²⁰ Hişâm, أمر lafzındaki "râ" harfini imâle ile okur.

	صِنَوَانٍ وَغَيْرِ	صِنَوَانٍ وَغَيْرِ
5	ءِذَا كُنَّا تُرَابًا أَوْ نَا	ءِذَا كُنَّا تُرَابًا أَوْ نَا
		ءِذَا كُنَّا تُرَابًا أَوْ نَا
16	أَفَاتَّخَذْتُمْ	أَفَاتَّخَذْتُمْ
17	يُوقِدُونَ	تُوقِدُونَ
32	وَلَقَدْ اسْتُهِزِّيَ	وَلَقَدْ اسْتُهِزِّيَ
	أَخَذْتُهُمْ	أَخَذْتُهُمْ
33	بَلْ زُيِّنَ	بِزْ زُيِّنَ
	وَصَدُّوا	وَصَدُّوا
39	وَيُثْبِتُ	وَيُثْبِتُ

14. İbrâhîm Sûresi ³²¹ سورة إبراهيم		
Âyet No	Hafs	Hişâm
1	أَلر	أَلر ³²²
1-2	أَلْحَمِيدِ اللّٰهِ	أَلْحَمِيدِ اللّٰهِ
7	وَإِذْ تَأَذَّنَ	وَإِذْ تَأَذَّنَ
26	حَبِيبَتُهُ اجْتَنَّتْ	حَبِيبَتُهُ اجْتَنَّتْ
31	قُلْ لِعِبَادِيَ الَّذِينَ	قُلْ لِعِبَادِيَ الَّذِينَ
35	وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ	وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ
37	أَفْنِدَةً	أَفْنِدَةً
		أَفْنِيدَةً

³²¹ Kâdî, *el-Büdûru 'z-zâhire*, 322-327; Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 77-78; Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 268-272; ed-Dânî, *et-Teysîr*, 134-135; İbnü'l-Cezerî, *Takrîbü'n-neşr*, 2: 564-566.

³²² Hişâm, *الر* lafzındaki “râ” harfini imâle ile okur.

15. Hicr Sûresi ³²³ سورة الحجر		
Âyet No	Hafs	Hişâm
1	أَلر	أَلر ³²⁴
2	رُبَمَا	رُبَمَا
16	وَلَقَدْ جَعَلْنَا	وَلَقَدْ جَعَلْنَا
40	الْمُخْلِصِينَ	الْمُخْلِصِينَ
45-46	عُبُورِ أَدْخُلُوهَا	عُبُورِ أَدْخُلُوهَا
52	إِذْ دَخَلُوا	إِذْ دَخَلُوا

16. Nahl Sûresi ³²⁵ سورة النحل		
Âyet No	Hafs	Hişâm
12	وَالشَّمْسِ وَالْقَمَرِ	وَالشَّمْسِ وَالْقَمَرِ
17	أَفَلَا تَذَكَّرُونَ	أَفَلَا تَذَكَّرُونَ
20	وَالَّذِينَ يَدْعُونَ	وَالَّذِينَ يَدْعُونَ
36	أَنْ اعْبُدُوا اللَّهَ	أَنْ اعْبُدُوا اللَّهَ
37	لَا يَهْدِي	لَا يَهْدِي
40	كُنْ فَيَكُونُ	كُنْ فَيَكُونُ
43	نُوحِي إِلَيْهِمْ	يُوحِي إِلَيْهِمْ
66	نُسْقِيكُمْ	نَسْقِيكُمْ
68	يَعْرُشُونَ	يَعْرُشُونَ

³²³ Kâdî, *el-Büdûru'z-zâhire*, 328-332; Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 78-79; Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 273-277; ed-Dânî, *et-Teyisîr*, 135-136; İbnü'l-Cezerî, *Takribü'n-neşr*, 2: 567-570.

³²⁴ Hişâm, *ألر* lafzındaki “râ” harfîni imâle ile okur.

³²⁵ Kâdî, *el-Büdûru'z-zâhire*, 333-344; Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 79-81; Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 278-286; ed-Dânî, *et-Teyisîr*, 137-139; İbnü'l-Cezerî, *Takribü'n-neşr*, 2: 571-575.

79	أَمْ يَرَوُا	أَمْ تَرَوُا
80	مِنْ بُيُوتِكُمْ	مِنْ بُيُوتِكُمْ
	بُيُوتًا	بُيُوتًا
90	أَفَلَا تَذَكَّرُونَ	أَفَلَا تَذَكَّرُونَ
91	وَقَدْ جَعَلْتُمْ	وَقَدْ جَعَلْتُمْ
96	وَلَنَجْزِيَنَّ	وَلَنَجْزِيَنَّ
110	مَا فَتِنُوا	مَا فَتِنُوا
113	وَلَقَدْ جَاءَهُمْ	وَلَقَدْ جَاءَهُمْ
115	فَمَنْ اضْطُرَّ	فَمَنْ اضْطُرَّ
120	إِبْرَاهِيمَ	إِبْرَاهِيمَ
123	إِبْرَاهِيمَ	إِبْرَاهِيمَ

17. İsrâ Sûresi³²⁶ سورة الإسراء

Âyet No	Hafs	Hişâm
7	لَيْسُوا	لَيْسُوا
13	يَلْقِيَهُ	يَلْقِيَهُ
20-21	مَحْطُورًا أَنْظُرْ	مَحْطُورًا أَنْظُرْ
23	أَفِّ	أَفِّ
33	فَقَدْ جَعَلْنَا	فَقَدْ جَعَلْنَا
35	بِالْقِسْطِ	بِالْقِسْطِ
41	وَلَقَدْ صَرَّفْنَا	وَلَقَدْ صَرَّفْنَا
42	كَمَا يَقُولُونَ	كَمَا يَقُولُونَ

³²⁶ Kâdî, *el-Büdûru'z-zâhire*, 345-356; Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 81-83; Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 286-294; ed-Dânî, *et-Teyisîr*, 139-142; İbnü'l-Cezerî, *Takribü'n-neşr*, 2: 576-581.

44	تُسَبِّحُ	يُسَبِّحُ
47-48	مَسْحُورًا أَنْظُرُ	مَسْحُورًا أَنْظُرُ
49	أَيْنَا	أَيْنَا
52	لَيْتُمْ	لَيْتُمْ
56	قُلِ ادْعُوا	قُلِ ادْعُوا
61	ءَأَسْجُدُ	ءَأَسْجُدُ
		ءَأَسْجُدُ ³²⁷
64	وَرَجَلِكَ	وَرَجَلِكَ
89	وَلَقَدْ صَرَّفْنَا	وَلَقَدْ صَرَّفْنَا
90	حَتَّى تَفْجَرُ	حَتَّى تَفْجَرُ
93	قُلْ سُبْحَانَ	قَالَ سُبْحَانَ
94	إِذْ جَاءَهُمْ	إِجْ جَاءَهُمْ
101	إِذْ جَاءَهُمْ	إِجْ جَاءَهُمْ
110	قُلِ ادْعُوا اللَّهَ أَوْ ادْعُوا الرَّحْمَنَ	قُلِ ادْعُوا اللَّهَ أَوْ ادْعُوا الرَّحْمَنَ

18. Kehf Sûresi ³²⁸ سورة الكهف		
Âyet No	Hafs	Hişâm
1-2	عَوَجًا قَيِّمًا	عَوَجًا قَيِّمًا ³²⁹
16	مَرْفَقًا	مَرْفَقًا
17	تَزَاوُرُ	تَزَوُرُ
18	رُعْبًا	رُعْبًا

³²⁷ Hişâm, teshîl ve idhâl ile okur.

³²⁸ Kâdî, *el-Büdûru 'z-zâhire*, 357-370; Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 84-87; Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 295-303; ed-Dânî, *et-Teysîr*, 142-147; İbnü'l-Cezerî, *Takrîbü'n-neşr*, 2: 582-590.

³²⁹ Hafs, عَوَجًا قَيِّمًا lafzını sekte ile okurken Hişâm, ihfâ ile okur.

19	كَمْ لَبِئْتُمْ	كَمْ لَبِئْتُمْ
	بِمَا لَبِئْتُمْ	بِمَا لَبِئْتُمْ
26	وَلَا تُشْرِكْ	وَلَا تُشْرِكْ
28	بِالْعُدْوَةِ	بِالْعُدْوَةِ
34	تَمْرٌ	تَمْرٌ
36	مِنْهَا مُنْقَلَبًا	مِنْهُمَا مُنْقَلَبًا
38	لَكِنَّا هُوَ	لَكِنَّا هُوَ ³³⁰
39	إِذْ دَخَلْتَ	إِذْ دَخَلْتَ
42	بِشْمَرِهِ	بِشْمَرِهِ
44	عُقْبًا	عُقْبًا
47	نُسَيْرِ الْجِبَالِ	نُسَيْرِ الْجِبَالِ
48	لَقَدْ جِئْتُمُونَا	لَقَعْ جِئْتُمُونَا
	بَلْ زَعَمْتُمْ	بَرْ زَعَمْتُمْ
54	وَلَقَدْ صَرَّفْنَا	وَلَقَّصْ صَرَّفْنَا
55	إِذْ جَاءَهُمْ	إِجْ جَاءَهُمْ
	قُبُلًا	قُبُلًا
56	هُزُوا	هُزُوا
59	لِمَهْلِكِهِمْ	لِمَهْلِكِهِمْ
63	وَمَا أَنْسَانِيَهُ	وَمَا أَنْسَانِيَهُ
67	مَعِيَ صَبْرًا	مَعِيَ صَبْرًا
70	فَلَا تَسْأَلْنِي	فَلَا تَسْأَلْنِي
71	لَقَدْ جِئْتَ	لَقَعْ جِئْتَ
72	مَعِيَ صَبْرًا	مَعِيَ صَبْرًا

³³⁰ Hafs, لَكِنَّا هُوَ lafzını kasr ile okurken Hişâm, med ile okur.

74	لَقَدْ جِئْتَ	لَقَدْ جِئْتَ
75	مَعِيَ صَبْرًا	مَعِيَ صَبْرًا
77	لَا تَخْذَتْ	لَا تَخْتَتِ
81	رُحْمًا	رُحْمًا
86	حَمِيَّةٍ	حَامِيَّةٍ
88	فَلَهُ جَزَاءٌ أَحْسَنَى	فَلَهُ جَزَاءٌ أَحْسَنَى
93	بَيْنَ السُّدَّيْنِ	بَيْنَ السُّدَّيْنِ
94	يَأْجُوجَ وَمَأْجُوجَ	يَأْجُوجَ وَمَأْجُوجَ
	سَدًّا	سَدًّا
96	بَيْنَ الصُّدُفَيْنِ	بَيْنَ الصُّدُفَيْنِ
98	دَكَّاءَ	دَكَّا
106	هُرُورًا	هُرُورًا

19. Meryem Sûresi ³³¹ سورة مريم		
Âyet No	Hafs	Hişâm
1	كهيعص	³³² كهيعص
1-2	كهيعص ذِكْرُ	³³³ كهيعص ذِكْرُ
2	زَكْرِيَّا	زَكْرِيَّاءَ
7	يَا زَكْرِيَّا	يَا زَكْرِيَّاءَ
8	عَتِيًّا	عُتِيًّا
23	مِثُّ	مُتُّ

³³¹ Kâdî, *el-Büdüru 'z-zâhire*, 371-378; Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 87-89; Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 303-308; ed-Dânî, *et-Teysîr*, 147-150; İbnü'l-Cezerî, *Takribü'n-neşr*, 2: 591-594.

³³² Hişâm, *كهيعص* lafzında geçen “ي” harfini imâle ile okur.

³³³ Hişâm, “sad” ile “zel” harflerini idgam ederek okur.

	نَسِيًا	نَسِيًا
24	مَنْ تَحْتَهَا	مَنْ تَحْتَهَا
	فَدَّ جَعَلَ	فَجَّ جَعَلَ
25	تُسَاقِطُ	تَسَاقِطُ
27	لَقَدْ جِئْت	لَقَجَّ جِئْت
35	كُنْ فَيَكُونُ	كُنْ فَيَكُونُ
41	إِبْرَاهِيمَ	إِبْرَاهَامَ
42	يَا أَبَتِ	يَا أَبَتَ
43	يَا أَبَتِ	يَا أَبَتَ
	قَدْ جَاءَنِي	فَجَّ جَاءَنِي
44	يَا أَبَتِ	يَا أَبَتَ
45	يَا أَبَتِ	يَا أَبَتَ
46	يَا إِبْرَاهِيمَ	يَا إِبْرَاهَامَ
51	مُخْلِصًا	مُخْلِصًا
58	إِبْرَاهِيمَ	إِبْرَاهَامَ
65	هَلْ تَعْلَمُ	هَتَّ تَعْلَمُ
66	ءِذَا مَا مِتُّ	ءِذَا مَا مِتُّ
68	جَهَنَّمَ جِئْنَا	جَهَنَّمَ جِئْنَا
69	عِتِيًّا	عُتِيًّا
70	أُولَىٰ بِهَا صِلِيًّا	أُولَىٰ بِهَا صِلِيًّا
72	فِيهَا جِئْنَا	فِيهَا جِئْنَا
89	لَقَدْ جِئْتُمْ	لَقَجَّ جِئْتُمْ
90	يَنْفَطِرُونَ	يَنْفَطِرُونَ
98	هَلْ تُحْسُ	هَتَّ تُحْسُ

20. Tâhâ Sûresi³³⁴ سورة طه

Âyet No	Hafs	Hişâm
10	لَعَلِّي ءَاتِيكُمْ	لَعَلِّي ءَاتِيكُمْ
18	وَلِي فِيهَا	وَلِي فِيهَا
31	أَشْدُدْ بِهِ	أَشْدُدْ بِهِ
32	وَأَشْرِكُهُ	وَأَشْرِكُهُ
40	إِذْ تَمْشِي	إِذْ تَمْشِي
	فَلَبِثْتَ	فَلَبِثْتَ
47	قَدْ جِئْنَاكَ	قَدْ جِئْنَاكَ
53	مَهْدًا	مَهَادًا
61	فَيَسْحَتُكُمْ	فَيَسْحَتُكُمْ
63	قَالُوا إِنَّ هَذَا	قَالُوا إِنَّ هَذَا
69	تَلَقَّفْ	تَلَقَّفْ
71	قَالَ ءَأَمْنْتُمْ	قَالَ ءَأَمْنْتُمْ ³³⁵
94	يَبْنُومَ	يَبْنُومَ
99	قَدْ سَبَقَ	قَسْ سَبَقَ
103	إِنْ لَبِثْتُمْ	إِنْ لَبِثْتُمْ
104	إِنْ لَبِثْتُمْ	إِنْ لَبِثْتُمْ
133	أَوْلَمْ يَأْتِهِمْ	أَوْلَمْ يَأْتِهِمْ

³³⁴ Kâdî, *el-Büdüru'z-zâhire*, 379-393; Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 89-93; Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 309-316; ed-Dânî, *et-Teysîr*, 150-154; İbnü'l-Cezerî, *Takribü'n-neşr*, 2: 595-601.

³³⁵ Hişâm, ikinci hemzeyi teshîl ile okuyup hemzedden sonra bir elif idhâl eder.

21. Enbiyâ Sûresi³³⁶ سورة الأنبياء

Âyet No	Hafs	Hişâm
4	قَالَ رَبِّي	قُلْ رَبِّي
7	نُوحِي إِلَيْهِمْ	يُوحِي إِلَيْهِمْ
11	كَانَتْ ظَالِمَةً	كَانَتْ ظَالِمَةً
24	مَنْ مَعِيَ	مَنْ مَعِيَ
25	نُوحِي إِلَيْهِ	يُوحِي إِلَيْهِ
34	أَفَاتِنِ مِتَّ	أَفَاتِنِ مِتَّ
36	هُزُّوا	هُزُّوا
39	بَلْ تَأْتِيهِمْ	بَلْ تَأْتِيهِمْ
41	وَلَقَدْ اسْتَهْزَيْ	وَلَقَدْ اسْتَهْزَيْ
45	وَلَا يَسْمَعُ الصَّمُّ	وَلَا تَسْمَعُ الصَّمُّ
62	ءَأَنْتَ	ءَأَنْتَ
		³³⁷ ءَأَنْتَ
67	أَفِّ	أَفِّ
73	أَيْمَّةً	أَيْمَّةً
		أَأَيْمَّةً
88	نُنَجِّي الْمُؤْمِنِينَ	نُنَجِّي الْمُؤْمِنِينَ
89	وَرَكْرِبًا	وَرَكْرِبًا
96	فُتِّحَتْ	فُتِّحَتْ
	يَأْجُوجُ وَمَأْجُوجُ	يَأْجُوجُ وَمَأْجُوجُ
104	لِلْكِتَابِ	لِلْكِتَابِ
112	قَالَ رَبِّ احْكُمْ	قُلْ رَبِّ احْكُمْ

³³⁶ Kâdî, *el-Büdûru'z-zâhire*, 394-399; Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 93-95; Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 317-321; ed-Dânî, *et-Teysîr*, 154-156; İbnü'l-Cezerî, *Takribü'n-neşr*, 2: 602-605.

³³⁷ Hişâm, teshîl ve idhâl ile okur.

22. Hac Sûresi³³⁸ سورة الحج

Âyet No	Hafs	Hişâm
15	ثُمَّ لِيَقْطَعُ	ثُمَّ لِيَقْطَعُ
23	وَلَوْلَا	وَلَوْلَا
25	سَوَاءً	سَوَاءً
29	ثُمَّ لِيَقْضُوا	ثُمَّ لِيَقْضُوا
39	أَذِنَ لِلَّذِينَ	أَذِنَ لِلَّذِينَ
44	أَخَذْتُهُمْ	أَخَذْتُهُمْ
48	أَخَذْتَهَا	أَخَذْتَهَا
58	ثُمَّ قَاتِلُوا	ثُمَّ قَاتِلُوا
62	وَأَنَّ مَا يَدْعُونَ	وَأَنَّ مَا تَدْعُونَ
76	تُرْجَعُ الْأُمُورُ	تُرْجَعُ الْأُمُورُ

23. Mü'minûn Sûresi³³⁹ سورة المؤمنون

Âyet No	Hafs	Hişâm
14	عِظَامًا	عِظَمًا
	فَكَسَوْنَا الْعِظَامَ	فَكَسَوْنَا الْعِظَمَ
21	نُسْقِيكُمْ	نَسْقِيكُمْ
27	مِنْ كُلِّ زَوْجَيْنِ	مِنْ كُلِّ زَوْجَيْنِ
32	أَنْ اعْبُدُوا اللَّهَ	أَنْ اعْبُدُوا اللَّهَ
35	إِذَا مِتُّمْ	إِذَا مِتُّمْ

³³⁸ Kâdî, *el-Büdûru 'z-zâhire*, 400-407; Paluvî, *Zübdetü 'l-irfân*, 95-96; Muhammed Emin Efendi, *Umdetü 'l-hallân*, 321-325; ed-Dânî, *et-Teysîr*, 156-158; İbnü'l-Cezerî, *Takribü 'n-neşr*, 2: 606-609.

³³⁹ Kâdî, *el-Büdûru 'z-zâhire*, 408-414; Paluvî, *Zübdetü 'l-irfân*, 96-98; Muhammed Emin Efendi, *Umdetü 'l-hallân*, 326-329; ed-Dânî, *et-Teysîr*, 158-160; İbnü'l-Cezerî, *Takribü 'n-neşr*, 2: 610-613.

52	وَإِنَّ هَذِهِ	وَأَنَّ هَذِهِ
72	خَرَجًا فَخَرَجُ	خَرَجًا فَخَرَجُ
82	ءِإِذَا مِتْنَا	ءِإِذَا مِتْنَا
	ءِإِنَّا	ءِإِنَّا
85	تَذَكَّرُونَ	تَذَكَّرُونَ
100	لَعَلِّي أَعْمَلُ	لَعَلِّي أَعْمَلُ
110	فَاتَّخَذْتُمُوهُمْ	فَاتَّخَذْتُمُوهُمْ
112	كَمْ لَبِئْتُمْ	كَمْ لَبِئْتُمْ
114	إِنَّ لَبِئْتُمْ	إِنَّ لَبِئْتُمْ

24. Nûr Sûresi³⁴⁰ سورة النور

Âyet No	Hafs	Hişâm
1	تَذَكَّرُونَ	تَذَكَّرُونَ
6	أَرْبَعُ شَهَادَاتٍ	أَرْبَعُ شَهَادَاتٍ
9	وَالْحَامِسَةَ أَنْ غَضَبَ	وَالْحَامِسَةَ أَنْ غَضَبَ
12	لَوْلَا إِذْ سَمِعْتُمُوهُ	لَوْلَا إِسْ سَمِعْتُمُوهُ
16	وَلَوْلَا إِذْ سَمِعْتُمُوهُ	وَلَوْلَا إِسْ سَمِعْتُمُوهُ
27	بُيُوتًا	بُيُوتًا
	بُيُوتِكُمْ	بُيُوتِكُمْ
	تَذَكَّرُونَ	تَذَكَّرُونَ
29	بُيُوتًا	بُيُوتًا
31	غَيْرِ أُولِي	غَيْرِ أُولِي

³⁴⁰ Kâdî, *el-Büdûru'z-zâhire*, 415-423; Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 98-100; Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 330-336; ed-Dânî, *et-Teysîr*, 161-163; İbnü'l-Cezerî, *Takribü'n-neşr*, 2: 614-617.

	أَيُّهُ الْمُؤْمِنُونَ	أَيُّهُ الْمُؤْمِنُونَ
36	فِي بُيُوتٍ	فِي بُيُوتٍ
	يُسَبِّحُ لَهُ	يُسَبِّحُ لَهُ
52	وَيَتَّقُهُ	وَيَتَّقُهُ
		وَيَتَّقِيهِ
57	لَا تَحْسَبَنَّ	لَا يَحْسَبَنَّ
61	بُيُوتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ	بُيُوتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ
	أَوْ بُيُوتِ	أَوْ بُيُوتِ

سورة الفرقان ³⁴¹ 25. Furkân Sûresi		
Âyet No	Hafs	Hişâm
4	فَقَدْ جَاؤُوا	فَقَحَّ جَاؤُوا
10	وَيَجْعَلُ لَكَ	وَيَجْعَلُ لَكَ
17	وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ	وَيَوْمَ نَحْشُرُهُمْ
	فَيَقُولُ	فَنَقُولُ
	ءَأَنْتُمْ	ءَأَنْتُمْ ءَأَنْتُمْ ³⁴²
19	فَمَا تَسْتَطِيعُونَ	فَمَا يَسْتَطِيعُونَ
25	تَشْفِقُ	تَشْفِقُ
27	إِخْتَدْتُ	إِخْتَدْتُ
29	إِذْ جَاءَنِي	إِجْ جَاءَنِي
38	وَتَمُودًا	وَتَمُودًا

³⁴¹ Kâdî, *el-Büdûru 'z-zâhire*, 424-429; Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 100-101; Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 336-339; ed-Dânî, *et-Teysîr*, 163-165; İbnü'l-Cezerî, *Takribü'n-neşr*, 2: 618-620.

³⁴² Hişâm, teshîl ve idhâl ile okur.

48	بُشْرًا	نُشْرًا
50	وَلَقَدْ صَرَّفْنَاهُ	وَلَقَّصْ صَرَّفْنَاهُ
67	وَلَمْ يُقْتَرُوا	وَلَمْ يُقْتَرُوا
69	يُضَاعَفُ	يُضَعَّفُ
	وَيَحْلُدُ فِيهِ	وَيَحْلُدُ فِيهِ
	فِيهِ مُهَانًا	فِيهِ مُهَانًا ³⁴³

26. Şuarâ Sûresi ³⁴⁴ سورة الشعراء		
Âyet No	Hafs	Hişâm
18	وَلَبِثْتَ	وَلَبِثْتَ
29	إِنِّتَّ	إِنِّتَّ
36	أَرْجِهْ	أَرْجِهْ ³⁴⁵
41	أَنِّ لَنَا	أَنِّ لَنَا
		أَأَنِّ لَنَا
45	تَلَقَّفُ	تَلَقَّفُ
49	ءَأَمَّنْتُمْ	ءَأَمَّنْتُمْ ³⁴⁶
56	حَاذِرُونَ	حَاذِرُونَ
62	مَعِيَ رَبِّي	مَعِيَ رَبِّي
72	إِذْ تَدْعُونَ	إِذْ تَدْعُونَ
118	وَمَنْ مَعِيَ	وَمَنْ مَعِيَ
141	كَذَّبَتْ ثَمُودُ	كَذَّبَتْ ثَمُودُ

³⁴³ Hişâm, “hâ” zamirini uzatmadan okur.

³⁴⁴ Kâdî, *el-Büdûru 'z-zâhire*, 430-438; Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 101-103; Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 340-344; ed-Dânî, *et-Teysîr*, 165-167; İbnü'l-Cezerî, *Takribü'n-neşr*, 2: 621-624.

³⁴⁵ Hişâm, “hâ” zamirini silâ (med) ile okur.

³⁴⁶ Hişâm, ikinci hemzeyi teshîl ile okur.

149	بُيُوتًا	بُيُوتًا
176	أَصْحَابُ لَيْكَةِ	أَصْحَابُ لَيْكَةِ
182	بِالْقِسْطَاسِ	بِالْقِسْطَاسِ
186	كِسْفًا	كِسْفًا
193	نَزَلَ بِهِ الرُّوحُ الْأَمِينُ	نَزَلَ بِهِ الرُّوحُ الْأَمِينُ
197	أَوْ لَمْ يَكُنْ لَهُمْ آيَةٌ	أَوْ لَمْ تَكُنْ لَهُمْ آيَةٌ
217	وَتَوَكَّلْ	فَتَوَكَّلْ

27. Neml Sûresi ³⁴⁷ سورة النمل		
Âyet No	Hafs	Hişâm
7	بِشَهَابٍ قَبَسٍ	بِشَهَابٍ قَبَسٍ
22	فَمَكَتْ	فَمَكَتْ
25	مَا تُخْفُونَ	مَا يُخْفُونَ
	وَمَا تُعْلِنُونَ	وَمَا يُعْلِنُونَ
28	فَأَلْقَهُ إِلَيْهِمْ	فَأَلْقَهُ إِلَيْهِمْ
		فَأَلْقَاهِ إِلَيْهِمْ
36	فَمَا آتَانِىَ اللَّهُ	فَمَا آتَانِىَ اللَّهُ
40	ءَأَشْكُرُ	ءَأَشْكُرُ
		ءَأَشْكُرُ ³⁴⁸
45	أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ	أَنْ اعْبُدُوا اللَّهَ
49	مُهْلِكَ	مُهْلِكَ
51	أَنَا	إِنَّا

³⁴⁷ Kâdî, *el-Büdûru 'z-zâhire*, 439-447; Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 103-105; Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 345-350; ed-Dânî, *et-Teysîr*, 167-170; İbnü'l-Cezerî, *Takribü'n-neşr*, 2: 625-630.

³⁴⁸ Hişâm, ikinci hemzeyi teshîl ile okur.

52	بِيُونُهُمْ	بِيُونُهُمْ
55	أَنْتِكُمْ	أَنْتِكُمْ
		أَنْتِكُمْ
59	أَمَّا يُشْرِكُونَ	أَمَّا تُشْرِكُونَ
60	أَعْلَهُ	أَعْلَهُ
		أَعْلَهُ
62	أَعْلَهُ	أَعْلَهُ
		أَعْلَهُ
63	مَا تَذَكَّرُونَ	مَا يَذَكَّرُونَ
		بُشْرًا
63	أَعْلَهُ	نُشْرًا
		أَعْلَهُ
64	أَعْلَهُ	أَعْلَهُ
		أَعْلَهُ
67	أَعْدَا	أَعْدَا
		أَعْدَا
	أَيْنَا	إِنْنَا
82	أَنَّ النَّاسَ	إِنَّ النَّاسَ
87	أَتَوْهُ	أَأْتَوْهُ
88	تَفْعَلُونَ	يَفْعَلُونَ
89	فَرَعِ يَوْمَئِذٍ	فَرَعِ يَوْمَئِذٍ
90	هَلْ تُجْزَوْنَ	هَتَّ تُجْزَوْنَ

28. Kasas Sûresi ³⁴⁹ سورة القصص		
Âyet No	Hafs	Hişâm
5	أَيَّمَّةً	أَيَّمَّةً
		أَيَّمَّةً
23	يُصَدِّرَ	يُصَدِّرَ
26	يَا أَبَتِ	يَا أَبَتِ
29	لَعَلِّي آتِيكُمْ	لَعَلِّي آتِيكُمْ
	جِدْوَةَ	جِدْوَةَ
32	مِنَ الرَّهْبِ	مِنَ الرَّهْبِ
34	مَعِيَ رِدْءًا	مَعِيَ رِدْءًا
	يُصَدِّقُنِي	يُصَدِّقُنِي
38	لَعَلِّي أَطَّلِعُ	لَعَلِّي أَطَّلِعُ
41	أَيَّمَّةً	أَيَّمَّةً
		أَيَّمَّةً
48	سِحْرَانِ	سِحْرَانِ
82	لِحَسْفَ بِنَا	لِحَسْفَ بِنَا

29. Ankebût Sûresi ³⁵⁰ سورة العنكبوت		
Âyet No	Hafs	Hişâm
25	إِنِّخَذْتُمْ	إِنِّخَذْتُمْ
	مَوَدَّةَ بَيْنِكُمْ	مَوَدَّةَ بَيْنِكُمْ

³⁴⁹ Kâdî, *el-Büdûru 'z-zâhire*, 448-458; Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 105-107; Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 351-355; ed-Dânî, *et-Teysîr*, 170-172; İbnü'l-Cezerî, *Takribü'n-neşr*, 2: 631-635.

³⁵⁰ Kâdî, *el-Büdûru 'z-zâhire*, 459-465; Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 107-108; Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 356-359; ed-Dânî, *et-Teysîr*, 173-174; İbnü'l-Cezerî, *Takribü'n-neşr*, 2: 636-638.

29	أَنْتُمْ	أَنْتُمْ
		أَنْتُمْ
31	إِبْرَاهِيمَ	إِبْرَاهِمَ
34	إِنَّا مُنْزِلُونَ	إِنَّا مُنْزِلُونَ
38	وَتَمُودًا	وَتَمُودًا
39	وَلَقَدْ جَاءَهُمْ	وَلَقِحْ جَاءَهُمْ
41	الْبُيُوتِ	الْبُيُوتِ
42	مَا يَدْعُونَ	مَا تَدْعُونَ
55	وَيَقُولُ	وَتَقُولُ
56	أَرْضِي وَاسِعَةً	أَرْضِي وَاسِعَةً

30. Rum Sûresi ³⁵¹ سورة الروم		
Âyet No	Hafs	Hişâm
19	مِنَ الْمَيِّتِ	مِنَ الْمَيِّتِ
	الْمَيِّتِ	الْمَيِّتِ
22	لِلْعَالَمِينَ	لِلْعَالَمِينَ
48	كِسْفًا	كِسْفًا
54	مِنْ ضَعْفٍ	مِنْ ضَعْفٍ
	ضَعْفٍ	ضَعْفٍ
	ضَعْفًا	ضَعْفًا
56	لَيْتُمْ	لَيْتُمْ
57	لَا يَنْفَعُ	لَا تَنْفَعُ
58	وَلَقَدْ ضَرَبْنَا	وَلَقِضْ ضَرَبْنَا

³⁵¹ Kâdî, *el-Büdüru 'z-zâhire*, 466-471; Paluvî, *Zübdetü 'l-irfân*, 108-109; Muhammed Emin Efendi, *Umdetü 'l-hallân*, 360-363; ed-Dânî, *et-Teyşir*, 174-176; İbnü'l-Cezerî, *Takribü 'n-neşr*, 2: 639-640.

31. Lokmân Sûresi ³⁵² سورة لقمان		
Âyet No	Hafs	Hişâm
6	وَيَتَّخِذُهَا هُزُؤًا	وَيَتَّخِذُهَا هُزُؤًا
12	أَنْ اشْكُرْ لِلَّهِ	أَنْ اشْكُرْ لِلَّهِ
13	يَا بُيَّيَّ	يَا بُيَّيَّ
14	أَنْ اشْكُرْ لِي	أَنْ اشْكُرْ لِي
20	نِعْمَهُ	نِعْمَهُ
30	مَا يَدْعُونَ	مَا تَدْعُونَ

32. Secde Sûresi ³⁵³ سورة السجدة		
Âyet No	Hafs	Hişâm
7	خَلَقَهُ	خَلَقَهُ
10	أَعْدَا	أَعْدَا
		أَأَعْدَا
		أَعِنَّا
		أَأَعِنَّا
24	أَتَمَّةً	أَتَمَّةً
		أَأَتَمَّةً

³⁵² Kâdî, *el-Büdûru 'z-zâhire*, 472-475; Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 109-110; Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 364-365; ed-Dânî, *et-Teysîr*, 176-177; İbnü'l-Cezerî, *Takribü'n-neşr*, 2: 641-642.

³⁵³ Kâdî, *el-Büdûru 'z-zâhire*, 476-478; Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 110; Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 366-367; ed-Dânî, *et-Teysîr*, 177; İbnü'l-Cezerî, *Takribü'n-neşr*, 2: 643.

33. Ahzâb Sûresi³⁵⁴ سورة الأحزاب

Âyet No	Hafs	Hişâm
4	تُظَاهِرُونَ	تُظَاهِرُونَ
9	إِذْ جَاءَتْكُمْ	إِجْ جَاءَتْكُمْ
10	إِذْ جَاؤُكُمْ	إِجْ جَاؤُكُمْ
	وَإِذْ رَاغَتِ	وَإِزْ رَاغَتِ
13	لَا مَقَامَ لَكُمْ	لَا مَقَامَ لَكُمْ
	بُيُوتِنَا	بُيُوتِنَا
21	أُسُوءَ	إِسُوءَ
26	الرُّعْبِ	الرُّعْبِ
30	يُضَاعَفْ لَهَا الْعَذَابُ	نُضَعِّفْ لَهَا الْعَذَابُ
33	وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ	وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ
34	بُيُوتِكُنَّ	بُيُوتِكُنَّ
36	فَقَدْ ضَلَّ	فَقَضْ ضَلَّ
37	وَإِذْ تَقُولُ	وَإِثْ تَقُولُ
40	وَحَاتِمَ	وَحَاتِمَ
51	تُرْجِي	تُرْجِي
53	بُيُوتَ	بُيُوتَ
	إِنِّيهِ	إِنِّيهِ ³⁵⁵
67	سَادَاتِنَا	سَادَاتِنَا
68	كَبِيرًا	كَبِيرًا

³⁵⁴ Kâdî, *el-Büdûru 'z-zâhire*, 479-487; Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 110-112; Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 368-371; ed-Dânî, *et-Teysîr*, 177-179; İbnü'l-Cezerî, *Takrîbü'n-neşr*, 2. 644-646.

³⁵⁵ Hişâm, إِنِّيهِ lafzını imâle ile okur.

34. Sebe Sûresi ³⁵⁶ سورة سبأ		
Âyet No	Hafs	Hişâm
3	عَالِمِ الْغَيْبِ	عَالِمِ الْغَيْبِ
5	مِنْ رِجْزِ أَلِيمٍ	مِنْ رِجْزِ أَلِيمٍ
9	كِسْفًا	كِسْفًا
15	فِي مَسْكِنِهِمْ	فِي مَسَاكِينِهِمْ
17	تُجَازِي إِلَّا الْكُفُورَ	تُجَازِي إِلَّا الْكُفُورَ
19	رَبَّنَا بَاعِدْ	رَبَّنَا بَعِدْ
20	وَلَقَدْ صَدَقَ	وَلَقَصْ صَدَقَ
22	قُلْ ادْعُوا	قُلْ ادْعُوا
23	فِرْعَ	فِرْعَ
36	إِذْ جَاءَكُمْ	إِجْ جَاءَكُمْ
37	إِذْ تَأْمُرُونَنَا	إِتْ تَأْمُرُونَنَا
40	يَحْشُرُهُمْ	نَحْشُرُهُمْ
54	وَحِيلَ	وَحِيلَ ³⁵⁷

35. Fâtır Sûresi ³⁵⁸ سورة فاطر		
Âyet No	Hafs	Hişâm
4	تَرْجِعُ	تَرْجِعُ
9	مَيِّتٍ	مَيِّتٍ
26	أَخَذْتُ	أَخْتْتُ

³⁵⁶ Kâdî, *el-Büdûru 'z-zâhire*, 488-494; Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 112-113; Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 372-375; ed-Dânî, *et-Teysîr*, 179-182; İbnü'l-Cezerî, *Takribü'n-neşr*, 2: 647-650.

³⁵⁷ Hişâm, *وَحِيلَ* lafzını *işmâm* ile okur.

³⁵⁸ Kâdî, *el-Büdûru 'z-zâhire*, 495-499; Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 114; Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 376-378; ed-Dânî, *et-Teysîr*, 182-183; İbnü'l-Cezerî, *Takribü'n-neşr*, 2: 651-652.

33	وَلَوْلُوا	وَلَوْلُوا
40	بَيِّنَاتٍ	بَيِّنَاتٍ

36. Yâsîn Sûresi ³⁵⁹ سورة يس		
Âyet No	Hafs	Hişâm
9	سَدًّا وَمِنْ خَلْفِهِمْ سَدًّا	سَدًّا وَمِنْ خَلْفِهِمْ سَدًّا
10	ءَأَنْذَرْتَهُمْ	ءَأَنْذَرْتَهُمْ
		ءَأَنْذَرْتَهُمْ ³⁶⁰
13	إِذْ جَاءَهَا	إِذْ جَاءَهَا
19	أَنْزِلْ دُكْرْتُمْ	أَنْزِلْ دُكْرْتُمْ
		أَنْزِلْ دُكْرْتُمْ
23	ءَأَتَّخِذُ	ءَأَتَّخِذُ
		ءَأَتَّخِذُ ³⁶¹
41	ذُرِّيَّتَهُمْ	ذُرِّيَّتَهُمْ
49	يَخْصِمُونَ	يَخْصِمُونَ
52	مِنْ مَرْقَدِنَا هَذَا	مِنْ مَرْقَدِنَا هَذَا ³⁶²
61	وَأَنْ اعْبُدُوا	وَأَنْ اعْبُدُوا
62	جِبَالًا	جِبَالًا
68	نُنَكِّسُهُ	نُنَكِّسُهُ
70	لِنُنذِرَ	لِنُنذِرَ

³⁵⁹ Kâdî, *el-Büdûru 'z-zâhire*, 500-504; Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 114-116; Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 378-380; ed-Dânî, *et-Teysîr*, 183-185; İbnü'l-Cezerî, *Takrîbü'n-neşr*, 2: 653-658.

³⁶⁰ Hişâm, teshîl ve idhâl ile okur.

³⁶¹ Hişâm, teshîl ve idhâl ile okur.

³⁶² Hişâm, *مِنْ مَرْقَدِنَا هَذَا* lafzında sekte yapmaz.

73	وَمَشَارِبُ	وَمَشَارِبُ ³⁶³
82	كُنْ فَيَكُونُ	كُنْ فَيَكُونُ

37. Sâffât Sûresi ³⁶⁴ سورة الصافات		
Âyet No	Hafs	Hişâm
6	بِرِيَّةِ الْكَوَاكِبِ	بِرِيَّةِ الْكَوَاكِبِ
8	لَا يَسْمَعُونَ	لَا يَسْمَعُونَ
16	أَعِدَّا مِتْنَا	أَعِدَّا مِتْنَا
		أَعِدَّا مِتْنَا
		أَعِنَّا
17	أَوْ ءَابَاؤُنَا	أَوْ ءَابَاؤُنَا
		أَعِنَّا
36	أَعِنَّا	أَعِنَّا
		أَعِنَّا
40	الْمُخْلِصِينَ	الْمُخْلِصِينَ
52	أَعِنَّا	أَعِنَّا
		أَعِنَّا
53	أَعِدَّا مِتْنَا	أَعِدَّا مِتْنَا
		أَعِدَّا مِتْنَا
		أَعِنَّا
71	وَلَقَدْ ضَلَّ	وَلَقَدْ ضَلَّ
		وَلَقَدْ ضَلَّ

³⁶³ Hişâm, وَمَشَارِبُ lafzını imâle ile okur.

³⁶⁴ Kâdî, *el-Büdüru 'z-zâhire*, 505-510; Paluvî, *Zübdetü 'l-irfân*, 116-117; Muhammed Emin Efendi, *Umdetü 'l-hallân*, 381-387; ed-Dânî, *et-Teyisîr*, 185-187; İbnü'l-Cezerî, *Takribü 'n-neşr*, 2: 659-662.

74	الْمُخْلِصِينَ	الْمُخْلِصِينَ
84	إِذْ جَاءَ	إِجْ جَاءَ
86	أَنْفِكَ	أَنْفِكَ
		أَنْفِكَ
102	يَا بِيَّ	يَا بِيَّ
	يَا أَبَتِ	يَا أَبَتِ
105	قَدْ صَدَقْتَ	قَصْ صَدَقْتَ
126	اللَّهُ رَبُّكُمْ وَرَبُّ	اللَّهُ رَبُّكُمْ وَرَبُّ
128	الْمُخْلِصِينَ	الْمُخْلِصِينَ
130	إِلْ يَاسِينَ	أَلِ يَاسِينَ
155	تَذَكَّرُونَ	تَذَكَّرُونَ
160	الْمُخْلِصِينَ	الْمُخْلِصِينَ
169	الْمُخْلِصِينَ	الْمُخْلِصِينَ
171	وَلَقَدْ سَبَقَتْ	وَلَقَسْ سَبَقَتْ

38. Sâd Sûresi ³⁶⁵ سورة ص		
Âyet No	Hafs	Hişâm
8	أَنْزَلَ	أَنْزَلَ
		أَنْزَلَ
		أَنْزَلَ ³⁶⁶
13	وَأَصْحَابُ لَيْكَةِ	وَأَصْحَابُ لَيْكَةِ
21	إِذْ تَسَوَّرُ	إِتْ تَسَوَّرُ

³⁶⁵ Kâdî, *el-Büdûru 'z-zâhire*, 511-516; Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 117-118; Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 384-387; ed-Dânî, *et-Teysîr*, 187-188; İbnü'l-Cezerî, *Takribü'n-neşr*, 2: 663-665.

³⁶⁶ Hişâm, ikinci hemzeyi teshîl ile okur.

22	إِذْ دَخَلُوا	إِذْ دَخَلُوا
23	وَلِي نَعَجَةٌ	وَلِي نَعَجَةٌ
41-42	عَذَابٍ أَلْوَسُ	عَذَابٍ أَلْوَسُ
46	بِخَالِصَةٍ دُكْرَى	بِخَالِصَةٍ دُكْرَى
57	وَعَسَاقٌ	وَعَسَاقٌ
69	لِي مِنْ عِلْمٍ	لِي مِنْ عِلْمٍ
83	الْمُخْلِصِينَ	الْمُخْلِصِينَ
84	فَالْحَقُّ وَالْحَقُّ	فَالْحَقُّ وَالْحَقُّ

39.Zümer Sûresi ³⁶⁷ سورة الزمر		
Âyet No	Hafs	Hişâm
7	يَرْضَهُ لَكُمْ	يَرْضَهُ لَكُمْ
		يَرْضَهُ لَكُمْ
27	وَلَقَدْ ضَرَبْنَا	وَلَقَدْ ضَرَبْنَا
32	إِذْ جَاءَهُ	إِذْ جَاءَهُ
59	قَدْ جَاءَتْكَ	قَدْ جَاءَتْكَ
64	تَأْمُرُونِي	تَأْمُرُونِي
69	وَجِيءَ	وَجِيءَ ³⁶⁸
71	وَسِيقَ	وَسِيقَ ³⁶⁹
	فُتِحَتْ	فُتِحَتْ
73	وَفُتِحَتْ	وَفُتِحَتْ

³⁶⁷ Kâdî, *el-Büdüru'z-zâhire*, 517-524; Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 118-119; Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 388-391; ed-Dânî, *et-Teysîr*, 189-191; İbnü'l-Cezerî, *Takrîbü'n-neşr*, 2: 666-669.

³⁶⁸ Hişâm, وَجِيءَ lafızlarını imâle ile okur.

³⁶⁹ Hişâm, وَسِيقَ lafızlarını imâle ile okur.

40.Mü'min Sûresi³⁷⁰ سورة المؤمن

Âyet No	Hafs	Hişâm
5	فَأَخَذْتُهُمْ	فَأَخَذْتُهُمْ
6	كَلِمَاتُ	كَلِمَاتُ
10	إِذْ تُدْعَوْنَ	إِذْ تُدْعَوْنَ
20	وَالَّذِينَ يَدْعُونَ	وَالَّذِينَ يَدْعُونَ
21	أَشَدَّ مِنْكُمْ	أَشَدَّ مِنْكُمْ
26	أَوْ أَنْ يُظْهَرَ فِي الْأَرْضِ الْفَسَادَ	وَأَنْ يُظْهَرَ فِي الْأَرْضِ الْفَسَادَ
28	وَقَدْ جَاءَكُمْ	وَقَدْ جَاءَكُمْ
34	وَلَقَدْ جَاءَكُمْ	وَلَقَدْ جَاءَكُمْ
36	لَعَلِّي أَبْلُغُ	لَعَلِّي أَبْلُغُ
37	فَأَطَّلِعَ	فَأَطَّلِعَ
	وَصَدَّ	وَصَدَّ
41	مَا لِي أَدْعُوكُمْ	مَا لِي أَدْعُوكُمْ
46	أَدْخُلُوا	أَدْخُلُوا
52	لَا يَنْفَعُ	لَا يَنْفَعُ
58	مَا يَتَذَكَّرُونَ	مَا يَتَذَكَّرُونَ
68	كُنْ فَيَكُونُ	كُنْ فَيَكُونُ

³⁷⁰ Kâdî, *el-Büdûru 'z-zâhire*, 525-533; Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 119-121; Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 392-395; ed-Dânî, *et-Teyşir*, 192-193; İbnü'l-Cezerî, *Takribü'n-neşr*, 2: 670-673.

41.Fussilet Sûresi ³⁷¹ سورة فصلت		
Âyet No	Hafs	Hişâm
9	أَنْتُمْ	أَنْتُمْ
		أَنْتُمْ
14	إِذْ جَاءَتْهُمْ	إِذْ جَاءَتْهُمْ
29	أَرْنَا الَّذِينَ	أَرْنَا الَّذِينَ
44	ءَأَعْجَبِي	أَعْجَبِي

42. Şûrâ Sûresi ³⁷² سورة الشورى		
Âyet No	Hafs	Hişâm
13	إِبْرَاهِيمَ	إِبْرَاهِيمَ
20	نُورِهِ	نُورِهِ
		نُورِهِ
25	مَا تَفْعَلُونَ	مَا يَفْعَلُونَ
30	فِيمَا كَسَبَتْ	بِمَا كَسَبَتْ
35	وَيَعْلَمُ الَّذِينَ	وَيَعْلَمُ الَّذِينَ

43. Zuhruf Sûresi ³⁷³ سورة الزخرف		
Âyet No	Hafs	Hişâm
10	مَهْدًا	مَهْدًا

³⁷¹ Kâdî, *el-Büdûru 'z-zâhire*, 534-539; Paluvî, *Zübdetü 'l-irfân*, 121-122; Muhammed Emin Efendi, *Umdetü 'l-hallân*, 396-398; ed-Dânî, *et-Teysîr*, 193-194; İbnü'l-Cezerî, *Takrîbü 'n-neşr*, 2: 674-675.

³⁷² Kâdî, *el-Büdûru 'z-zâhire*, 540-544; Paluvî, *Zübdetü 'l-irfân*, 122; Muhammed Emin Efendi, *Umdetü 'l-hallân*, 398-400; ed-Dânî, *et-Teysîr*, 194-195; İbnü'l-Cezerî, *Takrîbü 'n-neşr*, 2: 676-677.

³⁷³ Kâdî, *el-Büdûru 'z-zâhire*, 545-551; Paluvî, *Zübdetü 'l-irfân*, 123-124; Muhammed Emin Efendi, *Umdetü 'l-hallân*, 401-404; ed-Dânî, *et-Teysîr*, 195-197; İbnü'l-Cezerî, *Takrîbü 'n-neşr*, 2: 678-682.

18	يُنشُوا	يَنْشُوا
19	عِبَادُ الرَّحْمَنِ	عِنْدَ الرَّحْمَنِ
33	لِيُبَيِّتَهُمْ	لِيُبَيِّتَهُمْ
34	وَلِيُبَيِّتَهُمْ	وَلِيُبَيِّتَهُمْ
35	لَمَّا مَتَاعُ	لَمَّا مَتَاعُ
		لَمَّا مَتَاعُ
38	إِذَا جَاءَنَا	إِذَا جَاءَنَا
49	يَا أَيُّهُ السَّاجِرُ	يَا أَيُّهُ السَّاجِرُ
53	أَسْوَرَةٌ	أَسَاوِرَةٌ
57	يَصِدُّونَ	يَصِدُّونَ
58	ءَأَلْهِنَّا	ءَأَلْهِنَّا ³⁷⁴
63	قَدْ جِئْتَكُمْ	فَجِئْتَكُمْ
68	يَا عِبَادِ	يَا عِبَادِي
72	أُورِثْتُمُوهَا	أُورِثْتُمُوهَا
78	لَقَدْ جِئْنَاكُمْ	لَقَحْ جِئْنَاكُمْ
88	وَقِيلَهُ	وَقِيلَهُ
89	يَعْلَمُونَ	تَعْلَمُونَ

³⁷⁴ Hişâm, ikinci hemzeyi teshîl ile okur.

44. Duhân Sûresi ³⁷⁵ سورة الدخان		
Âyet No	Hafs	Hişâm
7	رَبِّ السَّمَاوَاتِ	رَبُّ السَّمَاوَاتِ
13	وَقَدْ جَاءَهُمْ	وَقَعَجَ جَاءَهُمْ
45	يَغْلِي	تَغْلِي
47	فَاعْتَلَوْهُ	فَاعْتَلَوْهُ
51	فِي مَقَامٍ	فِي مَقَامٍ

45. Câsiye Sûresi ³⁷⁶ سورة الجاثية		
Âyet No	Hafs	Hişâm
6	يُؤْمِنُونَ	تُؤْمِنُونَ
9	هُزُوا	هُزُوا
11	مِنْ رَجْزِ أَلِيمٍ	مِنْ رَجْزِ أَلِيمٍ
14	لِيَجْزِيَ	لِنَجْزِيَ
21	سَوَاءٌ	سَوَاءٌ
23	تَذَكَّرُونَ	تَذَكَّرُونَ
35	إِنِّتُمْ	إِنِّتُمْ
	هُزُوا	هُزُوا

³⁷⁵ Kâdî, *el-Büdûru'z-zâhire*, 552-554; Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 124; Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 404-405; ed-Dânî, *et-Teyisîr*, 198; İbnü'l-Cezerî, *Takribü'n-neşr*, 2: 683-684.

³⁷⁶ Kâdî, *el-Büdûru'z-zâhire*, 555-557; Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 125; Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 405-407; ed-Dânî, *et-Teyisîr*, 198-199; İbnü'l-Cezerî, *Takribü'n-neşr*, 2: 685-686.

46. Ahkâf Sûresi ³⁷⁷ سورة الأحقاف		
Âyet No	Hafs	Hişâm
12	لِيُنذِرَ	لِيُنذِرَ
15	إِحْسَانًا	حُسْنًا
	كُرْهًا	كُرْهًا
16	نَتَقَبَّلُ عَنْهُمْ	يُنْتَقَبَلُ عَنْهُمْ
	أَحْسَنَ مَا عَمِلُوا	أَحْسَنُ مَا عَمِلُوا
	وَنَتَجَاوَزُ	وَيُنْتَجَاوَزُ
17	أَفٍ لَكُمْ	أَفٍ لَكُمْ
	أَتَعِدَانِي	أَتَعِدَانِي
20	أَذْهَبْتُمْ	أَأَذْهَبْتُمْ
		³⁷⁸ أَأَذْهَبْتُمْ
25	لَا يَرَى	لَا تَرَى
	مَسَاكِينُهُمْ	مَسَاكِينُهُمْ
29	وَإِذْ صَرَفْنَا	وَإِصْنَ صَرَفْنَا

47. Muhammed Sûresi ³⁷⁹ سورة محمد		
Âyet No	Hafs	Hişâm
4	فَاتَلُوا	فَاتَلُوا
18	فَقَدْ جَاءَ	فَقَعَجُ جَاءَ
26	إِسْرَارَهُمْ	أَسْرَارَهُمْ

³⁷⁷ Kâdî, *el-Büdüru 'z-zâhire*, 558-562; Paluvî, *Zübdetü 'l-irfân*, 125-126; Muhammed Emin Efendi, *Umdetü 'l-hallân*, 407-409; ed-Dânî, *et-Teysîr*, 199-200; İbnü'l-Cezerî, *Takribü 'n-neşr*, 2: 687-688.

³⁷⁸ Hişâm, ikinci hemzeyi teshîl ile okur.

³⁷⁹ Kâdî, *el-Büdüru 'z-zâhire*, 563-566; Paluvî, *Zübdetü 'l-irfân*, 126-127; Muhammed Emin Efendi, *Umdetü 'l-hallân*, 410-411; ed-Dânî, *et-Teysîr*, 200-201; İbnü'l-Cezerî, *Takribü 'n-neşr*, 2: 689-690.

48. Fetih Sûresi ³⁸⁰ سورة الفتح		
Âyet No	Hafs	Hişâm
10	عَلَيْهِ اللهُ	عَلَيْهِ اللهُ
	فَسَيُوتِيهِ	فَسَنُوتِيهِ
12	بَلْ ظَنَنْتُمْ	بَطْ ظَنَنْتُمْ
15	بَلْ تَحْسُدُونَنَا	بَتْ تَحْسُدُونَنَا
17	يُدْخِلُهُ	نُدْخِلُهُ
	يُعَذِّبُهُ	نُعَذِّبُهُ
26	إِذْ جَعَلَ	إِجْ جَعَلَ
27	لَقَدْ صَدَقَ	لَقَصْ صَدَقَ

50. Kâf Sûresi ³⁸¹ سورة ق		
Âyet No	Hafs	Hişâm
3	أَعْدَا	أَعْدَا
		أَأَعْدَا
	مُنْنَا	مُنْنَا
33-34	مُنِيبٍ ادْخُلُوهَا	مُنِيبٍ ادْخُلُوهَا
44	تَشَقَّقُ	تَشَقَّقُ

³⁸⁰ Kâdî, *el-Büdûru 'z-zâhire*, 567-570; Paluvî, *Zübdetü 'l-irfân*, 127; Muhammed Emin Efendi, *Umdetü 'l-hallân*, 411-413; ed-Dânî, *et-Teysîr*, 201-202; İbnü'l-Cezerî, *Takribü 'n-neşr*, 2: 691-692.

³⁸¹ Kâdî, *el-Büdûru 'z-zâhire*, 574-576; Paluvî, *Zübdetü 'l-irfân*, 128; Muhammed Emin Efendi, *Umdetü 'l-hallân*, 414-415; ed-Dânî, *et-Teysîr*, 202; İbnü'l-Cezerî, *Takribü 'n-neşr*, 2: 695-696.

51. Zâriyât Sûresi ³⁸² سورة الذاريات		
Âyet No	Hafs	Hişâm
24	إِبْرَاهِيمَ	إِبْرَاهِيمَ
25	إِذْ دَخَلُوا	إِذْ دَخَلُوا
49	تَذَكَّرُونَ	تَذَكَّرُونَ

52. Tûr Sûresi ³⁸³ سورة الطور		
Âyet No	Hafs	Hişâm
21	ذُرِّيَّتَهُمْ بِإِيمَانٍ	ذُرِّيَّتَهُمْ بِإِيمَانٍ
	ذُرِّيَّتَهُمْ وَمَا	ذُرِّيَّتَهُمْ وَمَا
37	الْمُصِطْرُونَ	الْمُصِطْرُونَ
	الْمُصِطْرُونَ	

53. Necm Sûresi ³⁸⁴ سورة النجم		
Âyet No	Hafs	Hişâm
11	مَا كَذَّبَ	مَا كَذَّبَ
23	وَلَقَدْ جَاءَهُمْ	وَلَقَدْ جَاءَهُمْ
37	وَإِبْرَاهِيمَ	وَإِبْرَاهِيمَ
51	وَتَمُودًا	وَتَمُودًا

³⁸² Kâdî, *el-Büdûru 'z-zâhire*, 577-579; Paluvî, *Zübdetü 'l-irfân*, 128-129; Muhammed Emin Efendi, *Umdetü 'l-hallân*, 415-416; ed-Dânî, *et-Teyşîr*, 203; İbnü'l-Cezerî, *Takribü 'n-neşr*, 2: 697-698.

³⁸³ Kâdî, *el-Büdûru 'z-zâhire*, 580-582; Paluvî, *Zübdetü 'l-irfân*, 129; Muhammed Emin Efendi, *Umdetü 'l-hallân*, 416-417; ed-Dânî, *et-Teyşîr*, 203-204; İbnü'l-Cezerî, *Takribü 'n-neşr*, 2: 699-700.

³⁸⁴ Kâdî, *el-Büdûru 'z-zâhire*, 583-587; Paluvî, *Zübdetü 'l-irfân*, 129-130; Muhammed Emin Efendi, *Umdetü 'l-hallân*, 418-421; ed-Dânî, *et-Teyşîr*, 204-205; İbnü'l-Cezerî, *Takribü 'n-neşr*, 2: 701-702.

54. Kamer Sûresi ³⁸⁵ سورة القمر		
Âyet No	Hafs	Hişâm
4	وَلَقَدْ جَاءَهُمْ	وَلَقَّحْ جَاءَهُمْ
11	فَفَتَحْنَا	فَفَتَّحْنَا
23	كَذَّبَتْ ثَمُودُ	كَذَّبَتْ ثَمُودُ
25	أَأُلْقِي	أَأُلْقِي
		أَأُلْقِي
		أَأُلْقِي ³⁸⁶
26	سَيَعْلَمُونَ	سَتَعْلَمُونَ
38	وَلَقَدْ صَبَّحَهُمْ	وَلَقَّصْ صَبَّحَهُمْ
41	وَلَقَدْ جَاءَ	وَلَقَّحْ جَاءَ

55. Rahmân Sûresi ³⁸⁷ سورة الرحمن		
Âyet No	Hafs	Hişâm
19	وَالْحَبُّ ذُو الْعَصْفِ	وَالْحَبِّ ذَا الْعَصْفِ
	وَالرَّيْحَانُ	وَالرَّيْحَانَ
31	أَيُّهُ الثَّقَلَانِ	أَيُّهُ الثَّقَلَانِ
78	ذِي الْجَلَالِ	ذُو الْجَلَالِ

³⁸⁵ Kâdî, *el-Büdûru'z-zâhire*, 588-590; Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 131; Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 422-423; ed-Dânî, *et-Teysîr*, 205-206; İbnü'l-Cezerî, *Takrîbü'n-neşr*, 2: 703-704.

³⁸⁶ Hişâm, ikinci hemzeyi teshîl ile okur.

³⁸⁷ Kâdî, *el-Büdûru'z-zâhire*, 591-593; Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 131; Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 423-424; ed-Dânî, *et-Teysîr*, 206-207; İbnü'l-Cezerî, *Takrîbü'n-neşr*, 2: 705-706.

56. Vâkıa Sûresi ³⁸⁸ سورة الواقعة		
Âyet No	Hafs	Hişâm
19	وَلَا يُنْزِفُونَ	وَلَا يُنْزِفُونَ
47	أَنِدَا	أَنِدَا
	أَأِنِدَا	أَأِنِدَا
	مُنِنَا	مُنِنَا
	أَعِنَا	أَعِنَا
48	أَوْ أَبَاءَنَا	أَوْ أَبَاءَنَا
55	شُرِبَ	شُرِبَ
59	ءَأَنْتُمْ	ءَأَنْتُمْ
		ءَأَنْتُمْ ³⁸⁹
62	تَذَكَّرُونَ	تَذَكَّرُونَ

57. Hadîd Sûresi ³⁹⁰ سورة الحديد		
Âyet No	Hafs	Hişâm
5	تُرْجَعُ الْأُمُورُ	تُرْجَعُ الْأُمُورُ
10	وَكُلًّا	وَكُلًّا
11	فِيضَاعِفَهُ	فِيضَاعِفَهُ
15	لَا يُؤْخَذُ	لَا تُؤْخَذُ
16	وَمَا نَزَلَ	وَمَا نَزَلَ

³⁸⁸ Kâdî, *el-Büdüru'z-zâhire*, 594-596; Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 132; Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 425-426; ed-Dânî, *et-Teyşîr*, 207; İbnü'l-Cezerî, *Takrîbü'n-neşr*, 2: 707-708.

³⁸⁹ Hişâm, bu sûrede geçen dört ءَأَنْتُمْ lafzındaki ikinci hemzeyi teshîl ile okur.

³⁹⁰ Kâdî, *el-Büdüru'z-zâhire*, 597-600; Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 132-133; Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 427-428; ed-Dânî, *et-Teyşîr*, 208; İbnü'l-Cezerî, *Takrîbü'n-neşr*, 2: 709-710.

18	يُضَاعَفُ	يُضَعَّفُ
24	فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ الْغَنِيُّ	فَإِنَّ اللَّهَ الْغَنِيُّ
26	وَأِبْرَاهِيمَ	وَأَبْرَاهِيمَ

58. Mücâdele Sûresi ³⁹¹ سورة المجادلة		
Âyet No	Hafs	Hişâm
1	قَدْ سَمِعَ	قَسَّ سَمِعَ
2	يُظَاهِرُونَ	يُظَاهِرُونَ
3	يُظَاهِرُونَ	يُظَاهِرُونَ
11	فِي الْمَجَالِسِ	فِي الْمَجَالِسِ
13	ءَأَشْفَقْتُمْ	ءَأَشْفَقْتُمْ
		ءَأَشْفَقْتُمْ ³⁹²
21	وَرُسُلِي إِنَّ	وَرُسُلِي إِنَّ

59. Haşr Sûresi ³⁹³ سورة الحشر		
Âyet No	Hafs	Hişâm
2	الرُّعْبَ	الرُّعْبَ
	بُيُوتَهُمْ	بُيُوتَهُمْ
7	كَي لَا يَكُونَ	كَي لَا يَكُونَ
		لَا تَكُونَ
	دَوْلَةً	دَوْلَةً

³⁹¹ Kâdî, *el-Büdûru 'z-zâhire*, 601-603; Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 133; Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 4328-429; ed-Dânî, *et-Teyşîr*, 208-209; İbnü'l-Cezerî, *Takribü'n-neşr*, 2: 711-712.

³⁹² Hişâm, ikinci hemzeyi teshîl ile okur.

³⁹³ Kâdî, *el-Büdûru 'z-zâhire*, 604-606; Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 134; Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 430; ed-Dânî, *et-Teyşîr*, 209-210; İbnü'l-Cezerî, *Takribü'n-neşr*, 2: 713-714.

60.Mümteħine Sûresi ³⁹⁴ سورة الممتحنة		
Âyet No	Hafs	Hişâm
1	فَقَدْ صَلَّى	فَقَضَّ صَلَّى
3	يُفْصِلُ	يُفْصَلُ
4	أُسْوَةٌ	إِسْوَةٌ
	إِبْرَاهِيمَ	إِبْرَاهِمَ
6	أُسْوَةٌ	إِسْوَةٌ

61.Saf Sûresi ³⁹⁵ سورة الصف		
Âyet No	Hafs	Hişâm
8	مُتِّمٌ نُورِهِ	مُتِّمٌ نُورُهُ
10	تُنَجِّبِكُمْ	تُنَجِّبِكُمْ

64. Teğâbün Sûresi ³⁹⁶ سورة التغابن		
Âyet No	Hafs	Hişâm
9	يُكْفِرُ عَنْهُ	نُكْفِرُ عَنْهُ
	وَيُدْخِلُهُ	وَيُدْخِلُهُ
17	يُضَاعِفُهُ	يُضَاعِفُهُ

³⁹⁴ Kâdî, *el-Büdûru'z-zâhire*, 607-609; Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 134; Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 431; ed-Dânî, *et-Teyşîr*, 210; İbnü'l-Cezerî, *Takribü'n-neşr*, 2: 715-716.

³⁹⁵ Kâdî, *el-Büdûru'z-zâhire*, 610-611; Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 134; Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 432; ed-Dânî, *et-Teyşîr*, 210-211; İbnü'l-Cezerî, *Takribü'n-neşr*, 2: 717-718.

³⁹⁶ Kâdî, *el-Büdûru'z-zâhire*, 614; Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 135; Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 434; ed-Dânî, *et-Teyşîr*, 211; İbnü'l-Cezerî, *Takribü'n-neşr*, 2: 719.

65. Talâk Sûresi ³⁹⁷ سورة الطلاق		
Âyet No	Hafs	Hişâm
1	فَقَدْ ظَلَمَ	فَقَطُّ ظَلَمَ
3	بَالِغِ أَمْرِهِ	بَالِغِ أَمْرِهِ
	قَدْ جَعَلَ	فَجَّ جَعَلَ
11	يُدْخِلُهُ	نُدْخِلُهُ

66. Tahrîm Sûresi ³⁹⁸ سورة التحريم		
Âyet No	Hafs	Hişâm
4	فَقَدْ صَعَتْ	فَقَصُّ صَعَتْ
	تَظَاهَرَا	تَظَاهَرَا
12	وَكُتِبَهِ	وَكُتَابِهِ

67. Mülk Sûresi ³⁹⁹ سورة الملك		
Âyet No	Hafs	Hişâm
3	هَلْ تَرَى	هَتْ تَرَى
5	وَلَقَدْ زَيَّنَّا	وَلَقَرُّ زَيَّنَّا
9	قَدْ جَاءَنَا	قَجَّ جَاءَنَا
16	ءَأْمِنْتُمْ	ءَأْمِنْتُمْ
		ءَأْمِنْتُمْ ⁴⁰⁰
27	سَيِّتٌ	سَيِّتٌ ⁴⁰¹

³⁹⁷ Kâdî, *el-Büdûru 'z-zâhire*, 615-616; Paluvî, *Zübdetü 'l-irfân*, 135; Muhammed Emin Efendi, *Umdetü 'l-hallân*, 434; ed-Dânî, *et-Teyssîr*, 211; İbnü'l-Cezerî, *Takribü 'n-neşr*, 2: 719-720.

³⁹⁸ Kâdî, *el-Büdûru 'z-zâhire*, 617-618; Paluvî, *Zübdetü 'l-irfân*, 136; Muhammed Emin Efendi, *Umdetü 'l-hallân*, 435; ed-Dânî, *et-Teyssîr*, 212; İbnü'l-Cezerî, *Takribü 'n-neşr*, 2: 720-721.

³⁹⁹ Kâdî, *el-Büdûru 'z-zâhire*, 619-621; Paluvî, *Zübdetü 'l-irfân*, 135; Muhammed Emin Efendi, *Umdetü 'l-hallân*, 436; ed-Dânî, *et-Teyssîr*, 212-213; İbnü'l-Cezerî, *Takribü 'n-neşr*, 2: 722-723.

⁴⁰⁰ Hişâm, ikinci hemzeyi teshîl ile okur.

68. Kalem Sûresi ⁴⁰² سورة القلم		
Âyet No	Hafs	Hişâm
14	أَنْ كَانَ	ءَأَنَّ كَانَ ⁴⁰³
22	أَنْ اَعْدُوا	أَنْ اَعْدُوا

69. Hâkka Sûresi ⁴⁰⁴ سورة الحاقة		
Âyet No	Hafs	Hişâm
4	كَذَّبَتْ ثَمُودُ	كَذَّبَتْ ثَمُودُ
8	فَهَلْ تَرَى	فَهَيْتَ تَرَى
41	مَا تُؤْمِنُونَ	مَا يُؤْمِنُونَ
42	مَا تَدَّكُرُونَ	مَا يَدَّكُرُونَ

70. Meâric Sûresi ⁴⁰⁵ سورة المعارج		
Âyet No	Hafs	Hişâm
1	سَأَلَ	سَالَ
16	نَزَّاعَةً	نَزَّاعَةً
33	بِشَهَادَاتِهِمْ	بِشَهَادَاتِهِمْ

⁴⁰¹ Hişâm, سَيْئَتْ lafızlarını işmâm ile okur.

⁴⁰² Kâdî, *el-Büdûru'z-zâhire*, 622-623; Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 136; Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 436; ed-Dânî, *et-Teyşîr*, 213; İbnü'l-Cezerî, *Takrîbü'n-neşr*, 2: 723-724.

⁴⁰³ Hişâm, ikinci hemzeyi teshîl ile okur.

⁴⁰⁴ Kâdî, *el-Büdûru'z-zâhire*, 624-626; Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 136; Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 438; ed-Dânî, *et-Teyşîr*, 213-214; İbnü'l-Cezerî, *Takrîbü'n-neşr*, 2: 724.

⁴⁰⁵ Kâdî, *el-Büdûru'z-zâhire*, 627-628; Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 137-138; Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 438-439; ed-Dânî, *et-Teyşîr*, 214; İbnü'l-Cezerî, *Takrîbü'n-neşr*, 2: 725-726.

71. Nûh Sûresi ⁴⁰⁶ سورة نوح		
Âyet No	Hafs	Hişâm
3	أَنْ اعْبُدُوا	أَنْ اعْبُدُوا
6	دُعَائِي إِلَّا	دُعَائِي إِلَّا

72. Cin Sûresi ⁴⁰⁷ سورة الجن		
Âyet No	Hafs	Hişâm
17	يَسْأَلُكَهُ	نَسْأَلُكَهُ
19	عَلَيْهِ لَبَدًا	عَلَيْهِ لَبَدًا
		عَلَيْهِ لَبَدًا
20	قُلْ إِنَّمَا أَدْعُوا	قَالَ إِنَّمَا أَدْعُوا

73. Müzzemmil Sûresi ⁴⁰⁸ سورة المزمل		
Âyet No	Hafs	Hişâm
3	أَوْ انْقُصْ	أَوْ انْقُصْ
6	وَطَنًا	وِطَاءً
9	رَبِّ الْمَشْرِقِ	رَبِّ الْمَشْرِقِ
20	ثُلثِي اللَّيْلِ	ثُلثِي اللَّيْلِ
	وَنَصْفَهُ وَثُلثَهُ	وَنَصْفِهِ وَثُلثِهِ

⁴⁰⁶ Kâdî, *el-Büdûru 'z-zâhire*, 629-630; Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 138; Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 439; ed-Dânî, *et-Teyisîr*, 215; İbnü'l-Cezerî, *Takribü'n-neşr*, 2: 726-727.

⁴⁰⁷ Kâdî, *el-Büdûru 'z-zâhire*, 631-632; Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 138; Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 440-441; ed-Dânî, *et-Teyisîr*, 215; İbnü'l-Cezerî, *Takribü'n-neşr*, 2: 728-729.

⁴⁰⁸ Kâdî, *el-Büdûru 'z-zâhire*, 633-634; Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 138; Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 441; ed-Dânî, *et-Teyisîr*, 216; İbnü'l-Cezerî, *Takribü'n-neşr*, 2: 729-730.

74. Müddessir Sûresi ⁴⁰⁹ سورة المدثر		
Âyet No	Hafs	Hişâm
5	وَالرُّجْزَ	وَالرُّجْزَ
33	إِذْ أَدْبَرَ	إِذَا دَبَرَ
50	مُسْتَنْفَرَةً	مُسْتَنْفَرَةً

75. Kiyâme Sûresi ⁴¹⁰ سورة القيامة		
Âyet No	Hafs	Hişâm
20	تُحِبُّونَ	يُحِبُّونَ
21	وَتَذُرُونَ	وَيَذُرُونَ
27	وَقِيلَ مَنْ رَاقٍ	وَقِيلَ مَنْ رَاقٍ ⁴¹¹
37	يُمَيِّئُ	تُمَيِّئُ

76. İnsân Sûresi ⁴¹² سورة الإنسان		
Âyet No	Hafs	Hişâm
4	سَلَابِلًا	سَلَابِلًا
21	خُضِرٌ وَإِسْتَبْرَقٍ	خُضِرٌ وَإِسْتَبْرَقٍ
30	وَمَا تَشَاؤُنَ	وَمَا يَشَاؤُنَ

⁴⁰⁹ Kâdî, *el-Büdûru 'z-zâhire*, 635-636; Paluvî, *Zübdetü 'l-irfân*, 139; Muhammed Emin Efendi, *Umdetü 'l-hallân*, 441-442; ed-Dânî, *et-Teysîr*, 216; İbnü'l-Cezerî, *Takribü 'n-neşr*, 2: 730.

⁴¹⁰ Kâdî, *el-Büdûru 'z-zâhire*, 637-638; Paluvî, *Zübdetü 'l-irfân*, 139; Muhammed Emin Efendi, *Umdetü 'l-hallân*, 442-443; ed-Dânî, *et-Teysîr*, 216-217; İbnü'l-Cezerî, *Takribü 'n-neşr*, 2: 730-731.

⁴¹¹ Hafs, *وَقِيلَ مَنْ رَاقٍ* lafzını sekte ile okurken Hişâm, idgam ile okur.

⁴¹² Kâdî, *el-Büdûru 'z-zâhire*, 639-640; Paluvî, *Zübdetü 'l-irfân*, 139-140; Muhammed Emin Efendi, *Umdetü 'l-hallân*, 443-444; ed-Dânî, *et-Teysîr*, 217-218; İbnü'l-Cezerî, *Takribü 'n-neşr*, 2: 731-733.

77. Mürselât Sûresi ⁴¹³ سورة المرسلات		
Âyet No	Hafs	Hişâm
6	نُذِرًا	نُذِرًا
33	جَمَالَتْ	جَمَالَتْ

78. Nebe Sûresi ⁴¹⁴ سورة النبا		
Âyet No	Hafs	Hişâm
19	وَفُتِحَتْ	وَفُتِحَتْ
25	وَعَسَافًا	وَعَسَافًا

79. Nâziât Sûresi ⁴¹⁵ سورة النازعات		
Âyet No	Hafs	Hişâm
10	أَنِنَّا	أَنِنَّا
		أَنِنَّا
11	عَنِيدًا	إِذَا
27	عَأَنْتُمْ	عَأَنْتُمْ
		عَأَنْتُمْ ⁴¹⁶

⁴¹³ Kâdî, *el-Büdûru'z-zâhire*, 641-642; Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 140-141; Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 444-445; ed-Dânî, *et-Teysîr*, 218; İbnü'l-Cezerî, *Takribü'n-neşr*, 2: 733-734.

⁴¹⁴ Kâdî, *el-Büdûru'z-zâhire*, 643; Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 141; Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 445; ed-Dânî, *et-Teysîr*, 219; İbnü'l-Cezerî, *Takribü'n-neşr*, 2: 735.

⁴¹⁵ Kâdî, *el-Büdûru'z-zâhire*, 644-646; Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 141-142; Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 445-446; ed-Dânî, *et-Teysîr*, 219-220; İbnü'l-Cezerî, *Takribü'n-neşr*, 2: 735-736.

⁴¹⁶ Hişâm, ikinci hemzeye teshîl ile okur.

80. Abese Sûresi ⁴¹⁷ سورة عبس		
Âyet No	Hafs	Hişâm
4	فَتَنْفَعُهُ	فَتَنْفَعُهُ
25	أَنَا صَبَبْنَا	إِنَّا صَبَبْنَا

81. Tekvîr Sûresi ⁴¹⁸ سورة التكوير		
Âyet No	Hafs	Hişâm
12	سُعِرَتْ	سُعِرَتْ

82. İnfîtar Sûresi ⁴¹⁹ سورة الإنفطار		
Âyet No	Hafs	Hişâm
7	فَعَدَّلَكَ	فَعَدَّلَكَ
9	بَلْ تُكْذِبُونَ	بَتُّ تُكْذِبُونَ

83. Mutaffifîn Sûresi ⁴²⁰ سورة المطففين		
Âyet No	Hafs	Hişâm
14	بَلْ رَانَ	بَلْ رَانَ ⁴²¹
31	فَكِهِينَ	فَاكِهِينَ
36	هَلْ تُؤَبِّ	هَتْ تُؤَبِّ

⁴¹⁷ Kâdî, *el-Büdûru 'z-zâhire*, 647-648; Paluvî, *Zübdetü 'l-irfân*, 142; Muhammed Emin Efendi, *Umdetü 'l-hallân*, 447; ed-Dânî, *et-Teyssîr*, 220; İbnü'l-Cezerî, *Takrîbü 'n-neşr*, 2: 736.

⁴¹⁸ Kâdî, *el-Büdûru 'z-zâhire*, 649-650; Paluvî, *Zübdetü 'l-irfân*, 142-143; Muhammed Emin Efendi, *Umdetü 'l-hallân*, 447; ed-Dânî, *et-Teyssîr*, 220; İbnü'l-Cezerî, *Takrîbü 'n-neşr*, 2: 736-737.

⁴¹⁹ Kâdî, *el-Büdûru 'z-zâhire*, 651; Paluvî, *Zübdetü 'l-irfân*, 143; Muhammed Emin Efendi, *Umdetü 'l-hallân*, 448; ed-Dânî, *et-Teyssîr*, 220; İbnü'l-Cezerî, *Takrîbü 'n-neşr*, 2: 737.

⁴²⁰ Kâdî, *el-Büdûru 'z-zâhire*, 652-653; Paluvî, *Zübdetü 'l-irfân*, 143; Muhammed Emin Efendi, *Umdetü 'l-hallân*, 448; İbnü'l-Cezerî, *Takrîbü 'n-neşr*, 2: 737-738.

⁴²¹ Hafs, *بَلْ رَانَ* lafzını sekte ile okurken Hişâm, *idgam* ile okur.

84. İnşakâk Sûresi ⁴²² سورة الإنشاق		
Âyet No	Hafs	Hişâm
12	وَيَصَلَّى	وَيُصَلَّى

88. Ğâşiye Sûresi ⁴²³ سورة الغاشية		
Âyet No	Hafs	Hişâm
5	أَنِّيَّة	أَنِّيَّة ⁴²⁴
22	بِمُصِطِرٍ	بِمُصِطِرٍ

89. Fecr Sûresi ⁴²⁵ سورة الفجر		
Âyet No	Hafs	Hişâm
16	فَقَدَّرَ	فَقَدَّرَ
18	تَحَاضُّونَ	تَحَاضُّونَ

90. Beled Sûresi ⁴²⁶ سورة البلد		
Âyet No	Hafs	Hişâm
20	مُوصَدَّةٌ	مُوصَدَّةٌ

⁴²² Kâdî, *el-Büdûru 'z-zâhire*, 654; Paluvî, *Zübdetü 'l-irfân*, 143; Muhammed Emin Efendi, *Umdetü 'l-hallân*, 449; ed-Dânî, *et-Teyssîr*, 221; İbnü'l-Cezerî, *Takribü 'n-neşr*, 2: 738.

⁴²³ Kâdî, *el-Büdûru 'z-zâhire*, 658; Paluvî, *Zübdetü 'l-irfân*, 144; Muhammed Emin Efendi, *Umdetü 'l-hallân*, 450; ed-Dânî, *et-Teyssîr*, 221-222; İbnü'l-Cezerî, *Takribü 'n-neşr*, 2: 739-740.

⁴²⁴ Hişâm, hemzeyi imâle ile okur.

⁴²⁵ Kâdî, *el-Büdûru 'z-zâhire*, 659-660; Paluvî, *Zübdetü 'l-irfân*, 144; Muhammed Emin Efendi, *Umdetü 'l-hallân*, 451; ed-Dânî, *et-Teyssîr*, 222-223; İbnü'l-Cezerî, *Takribü 'n-neşr*, 2: 740-741.

⁴²⁶ Kâdî, *el-Büdûru 'z-zâhire*, 661; Paluvî, *Zübdetü 'l-irfân*, 144-145; Muhammed Emin Efendi, *Umdetü 'l-hallân*, 452; ed-Dânî, *et-Teyssîr*, 223; İbnü'l-Cezerî, *Takribü 'n-neşr*, 2: 741-742.

91. Şems Sûresi ⁴²⁷ سورة الشمس		
Âyet No	Hafs	Hişâm
11	كَذَّبَتْ ثَمُودُ	كَذَّبَتْ ثَمُودُ
15	وَلَا يَخَافُ	فَلَا يَخَافُ

99. Zilzâl Sûresi ⁴²⁸ سورة الزلزال		
Âyet No	Hafs	Hişâm
7	خَيْرًا يَرَهُ	خَيْرًا يَرَهُ
8	شَرًّا يَرَهُ	شَرًّا يَرَهُ

102. Tekâsür Sûresi ⁴²⁹ سورة التكاثر		
Âyet No	Hafs	Hişâm
6	لَتَرَوُنَّ	لَتَرَوُنَّ

104. Hümeze Sûresi ⁴³⁰ سورة الحمزة		
Âyet No	Hafs	Hişâm
2	جَمَعَ	جَمَعَ

⁴²⁷ Kâdî, *el-Büdûru'z-zâhire*, 662; Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 145; Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 452; ed-Dânî, *et-Teyssîr*, 223; İbnü'l-Cezerî, *Takribü'n-neşr*, 2: 742.

⁴²⁸ Kâdî, *el-Büdûru'z-zâhire*, 667; Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 148; Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 457; ed-Dânî, *et-Teyssîr*, 224; İbnü'l-Cezerî, *Takribü'n-neşr*, 2: 743.

⁴²⁹ Kâdî, *el-Büdûru'z-zâhire*, 668; Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 148; Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 460; ed-Dânî, *et-Teyssîr*, 225; İbnü'l-Cezerî, *Takribü'n-neşr*, 2: 744.

⁴³⁰ Kâdî, *el-Büdûru'z-zâhire*, 668; Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 148; Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 460; ed-Dânî, *et-Teyssîr*, 225; İbnü'l-Cezerî, *Takribü'n-neşr*, 2: 744.

106. Kureyş Sûresi ⁴³¹ سورة قريش		
Âyet No	Hafs	Hişâm
1	لِأَيَّافٍ	لِأَيَّافٍ

109. Kâfirûn Sûresi ⁴³² سورة الكافرون		
Âyet No	Hafs	Hişâm
3	عَابِدُونَ	عَابِدُونَ ⁴³³
4	عَابِدٌ	عَابِدٌ
5	عَابِدُونَ	عَابِدُونَ

111. Tebbet (Mesed) Sûresi ⁴³⁴ سورة المسد		
Âyet No	Hafs	Hişâm
4	حَمَّالَةٌ	حَمَّالَةٌ

112. İhlâs Sûresi ⁴³⁵ سورة الإخلاص		
Âyet No	Hafs	Hişâm
4	كُفُّوْا	كُفُّوْا

⁴³¹ Kâdî, *el-Büdûru'z-zâhire*, 669; Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 148; Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 460; ed-Dânî, *et-Teyssîr*, 225; İbnü'l-Cezerî, *Takribü'n-neşr*, 2: 744.

⁴³² Kâdî, *el-Büdûru'z-zâhire*, 670; Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 148; Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 460; ed-Dânî, *et-Teyssîr*, 225; İbnü'l-Cezerî, *Takribü'n-neşr*, 2: 745.

⁴³³ Hişâm, bu sûrede geçen عابد ve عابدون lafızlarını imâle ile okur.

⁴³⁴ Kâdî, *el-Büdûru'z-zâhire*, 670; Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 149; Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 461; ed-Dânî, *et-Teyssîr*, 225; İbnü'l-Cezerî, *Takribü'n-neşr*, 2: 745.

⁴³⁵ Kâdî, *el-Büdûru'z-zâhire*, 671; Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 149; Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 462; ed-Dânî, *et-Teyssîr*, 226; İbnü'l-Cezerî, *Takribü'n-neşr*, 2: 745.

SONUÇ

Kıraat farklılıkları, hadislerde geçen yedi harf meselesine bağlı olarak ortaya çıkmış bir olgudur. Kur'an'ın ilk muhatapları olan Ashâb-ı Kirâm'ın içinde bulunduğu farklı sosyal yapılardan kaynaklanan lehçe farklılıklarına bağlı olarak bölgelerine özgü dil özellikleri, bir bütün olarak Kur'ân-ı Kerîm'i tek harf üzerine okumayı zorlaştırmış ve Allah Teâlâ'nın rahmetinin tecellisi olarak Kur'an'ın yedi harf ile okunabilme ruhsatı gerçekleşmiştir.

Halife Osman (r.a.) döneminde gerçekleştirilen mushafın çoğaltılması işleminde her ne kadar Kureyş lehçesi esas alınsa da sahâbe arasında yaygın olan ve daha sonraki dönemlerde mütevâtir kıraatler bünyesinde yer alan vecihler de korunmuştur.

Bu farklı vecihlerden biri, kıraatı seb'a tasnifi içerisinde yer alan İbn Âmir kıraatinin Hişâm rivâyetidir. "Hişâm b. Ammâr'ın hayatı ve rivâyet özellikleri" konusunu ele aldığımız bu tezimizde öncelikle Hişâm rivâyetinin çok sağlam senetlerle Resulûllah'a (s.a.v.) ulaştığını tesbit ettik. Sağlam senetlerle Resulûllah'a ulaştığı gibi yine aynı sağlamlılıkla bizlere kadar da ulaşmıştır.

Hişâm rivâyeti usûl ve ferşü'l-hurûf bölümlerinde genel olarak kıraat-i seb'a'da dördüncü imam olarak yer alan ve kıraatte Hişâm'ın imamı olan İbn Âmir kıraatiyle aynı tarzda icra edilse de bazı isim, fiil ve harfleri telaffuz etmede kendisinden ayrıldığı noktalar da mevcuttur.

Çalışmamıza konu olan Hişâm rivâyeti, ülkemizde yaygın olarak okunan Hafs rivâyetinden birçok yerde ayrılmaktadır. Med, sekte, idgam, izhar, hâ-i kinaye, imâle, izâfe yâ'ları ve zevâid yâ'larında uygulanan farklı okuyuş şekilleri bu iki rivâyet arasında meydana gelen en bariz farklılıklardandır.

Hişâm rivâyetinden bahsedildiği zaman ilk akla gelen hususlardan biri de Hişâm'ın hemze üzerine vakf konusudur. Hemze konusundaki vecihler üzerinde detaylı bir biçimde durulan iki kişiden biri Hişâm'dır. Öyleki usûl bölümünde Hişâm b. Ammâr için hemze üzerine vakf ile alakalı konu başlığı bulunmayan kıraat eseri yok denecek kadar azdır.

Kıraat ilmiyle alakalı olarak tezimize konu olan Hişâm b. Ammâr, aynı zamanda hadis âlimidir. Muhaddisler Hişâm'dan hadis rivâyet etmeyenlerin on bin hadisten mahrum kalacağını ifade etmiş; Buhârî, Ebû Dâvûd, Nesâî ve İbn Mâce gibi meşhur muhaddisler eserlerinde Hişâm'ın rivâyet ettiği hadislere yer vermişlerdir.

KAYNAKÇA

- Altıkulaç, Tayyar. “Hafs b. Süleymân”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Askalânî, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed. *Tehzîbü't-tehzîb*. 1. bs. 15 Cilt. Kahire: Darü'l-kitâbi'l-islâmî, 1414/1994.
- Bermâvî, İlyas b. Ahmed Hüseyin b. Süleymân. *İmtâü'l-fudalâ bi terâcimi'l-kurrâ*. 1. bs. 5 Cilt. Medine: Mektebetü dârü'z-zemân, 2007.
- Buhârî, Ebû Abdillâh, Muhammed b. İsmâil b. İbrâhîm el-Cu'fî. *Sahîhü'l-Buhârî*. 3. bs. Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1436/2015.
- Çetin, Abdurrahman. *Kur'an Okuma Esasları*. 26. bs. Bursa: Emin Yayınları, 2014.
- Çetin, Abdurrahman. *Kiraatlerin Tefsire Etkisi Kur'an'ın Farklı Yorumlanmasına Tesir Eden Kiraatler*. 1. bs. İstanbul: Ensar, 2012.
- Çollak, Fatih. *Âsım Kırâati*. 3. bs. İstanbul: Üsküdar Yayınevi, 2006.
- Dânî, Ebû Amr Osmân b. Saîd b. Osmân. *et-Tahdîd fi'l-itkân ve't-tecvîd*. 1. bs. Umman: Dârü'l-ammâr, 1421/2000.
- Dânî, Ebû Amr Osmân b. Saîd b. Osmân. *et-Teysîr fi'l-kiraâti's-seb'*. 2. bs. Beyrut: Dârü'l-kitâbi'l-arabî, 1404/1984.
- Demirci, Muhsin. *Tefsir Terimleri Sözlüğü*. 2. bs. İstanbul: İFAV Yayınları, 2011.
- Dimyâtî, Ahmed b. Muhammed b. Abdulğani el-Benna. *İthâfu fudalâi'l-beşer bi'l-kiraâti'l-erbeati-aşer*. Thk. Abdurrahim et-Tarhûnî. 2 Cilt. Kahire: Dârü'l-hadîs, 1430/2009.
- Hârûf, Muhammed Fehd. *el-Müyesser fi'l-kiraâti erbea aşer*. Thk. Muhammed Kerîm Râcih. 1. bs. Dımaşk: Dârü'l-kelimi't-tayyib, 1420/2000.
- İbn Asâkir, Ebü'l-Kâsım Alî b. el-Hasen Hibettillâh b. Abdillâh b. Hüseyin ed-Dımaşkî eş-Şâfiî. *Târîhu medîneti Dımaşk*. Thk. Amr b. Garâme. 80 Cilt. Dımaşk: Dârü'l-fikr, 1415/1995.
- İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Kâtib el-Hâşimî el-Basrî. *Kitâbü't-tabakâti'l-kebîr*. 1. bs. 11 Cilt. İstanbul: Siyer Yayınları, 2014.

- İbnü'l-Cezerî, Ebü'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Alî b. Yûsuf el-Cezerî. *en-Neşr fi'l-kıraâti'l 'aşr*. Thk. Alî Muhammed Dabbâ'. 2 Cilt. Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye.
- İbnü'l-Cezerî, Ebü'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Alî b. Yûsuf el-Cezerî. *Müncidü'l-mukriîn ve mürşidü't-tâlibîn*. Mısır: y.y. 1350/1929.
- İbnü'l-Cezerî, Ebü'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Alî b. Yûsuf. *Gâyetü'n-nihâye fî tabakâti'l-kurrâ*. 1. bs. 2 Cilt. Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, 1427/2006.
- İbnü'l-Cezerî, Ebü'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Alî b. Yûsuf el-Cezerî. *Takrîb'ün-neşr fi'l-kıraâti'l 'aşr*. Thk. Âdil İbrâhim Muhammed Rifâ'î. 2 Cilt. Medine: y.y. 1433/2012.
- İsfahânî, Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed el-Mufaddal er-Râgıb. *Müfredâtü elfâzi'l-Kur'ân*. Thk. Safvân Adnân Dâvûdî. 6. bs. Dımaşk: Dârü'l-kalem, 1435/2014.
- Kâdî, Abdulfettâh Abdulğani. *el-Büdûru'z-zâhire fî kiraâti'l-aşril-mütevâtire*. 1. bs. Dımaşk: Dârü'l-fecr, 1426/2005.
- Kâdî, Abdulfettâh Abdulğani. *el-Vâfi fî-şerhi'ş-şâtıbiyye*. Cidde: Mektebetü's-sevâdî, 1999.
- Karaçam, İsmail. *Kurân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kâideleri*. 14. bs. İstanbul: İFAV Yayınları, 2008.
- Kâri, Molla Ali. *el-Minehü'l-fikriyye fî şerhi'l-mükaddimeti'l-cezeriyye*. Thk. Üsâme Atâyâ. 2. bs. Dımaşk: Dârü'l-gavsânî, 1433/2012.
- Kastallânî, Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr. *Letâifü'l-işârât lifünûni'l-kıraât*. Thk. Merkezü'd-dirâsâti'l-Kur'âniyye. 10 Cilt. Medine: Merkezü'd-dirâsâti'l-Kur'âniyye, 2013.
- Kâtib Çelebi, Mustafa b. Abdullah. *Keşfü'z-zunûn'an esâmi'l-kütüb ve'l-fünûn*. 2 Cilt. İstanbul: y.y. 1360/1941.

- Mizzî, Ebü'l-Haccâc Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdirrahmân. *Tehzîbü'l-kemâl fî esmâ'i'r-ricâl*. Thk. Beşşâr 'Avvâd Ma'rûf. 1. bs. 35 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1413/1992.
- Muhammed Emin Efendi. *Umdetü'l-hallân fî idâhi zübdetü'l-irfân*. İstanbul: Hanifiyye Yayınları, 1287.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî. *Sahîh-i Müslim*. 1. bs. 8 Cilt. Kahire: Darü't-te'sîl, 1435/2014.
- Paluvî, Hâmid b. Abdulfettâh. *Zübdetü'l-irfân fî vücûhi'l-Kur'ân*. İstanbul: y.y. 1312/1894.
- Râfîî, Mustafa Sâdık. *Î'câzü'l-Kur'ân ve'l-belâgatü'n-nebeviyye*. 9. bs. Beyrut: Dârü'l-kitâbi'l-arabî,1393/1973.
- Râzî, Muhammed b. Ebû Bekir b. Abdulkadir. *Muhtârü's-sihâh*. Thk. Ahmed İbrahim Zahve. 8. bs. Beyrut: Dârü'l-kitâbi'l-arabî, 1434/2013.
- Sehâvî, Ebü'l-Hasen Alemüddîn Alî b. Muhammed b. Abdissamed. *Cemâlü'l-kurrâ ve kemâlü'l ikrâ*. Thk. Abdulhak Seyfûlkâdî. 1. bs. 2 Cilt Beyrut: Müessesetü'l-kütübi's-sekâfe, 1410/1989.
- Süfyânî, Ömer b. Rufûd. "Tercemetü Hişâm b. Ammâr b. Nusayr es-Sülemî". *Mecelletü'l-Camiatü'l-İslamiyye*, 166 (ts.).
- Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî eş-Şâfîî. *el-İtkân fî ulûmi'l-Kur'ân*. Thk. Muhammed Ebü'l-Fadl İbrahim. 4 Cilt. Medine: y.y. 1387/1967.
- Temel, Nihat. *Kıraât ve Tecvîd Istılahları*. 4. bs. İstanbul: İFAV Yayınları, 2018.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dımaşkî. *et-Tefsîr ve'l-müfessirûn*. 2 Cilt. Kuveyt: Dârü'n-nevâdir, 1431/2010.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dımaşkî. *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*. Thk. Şuayb el-Arnâvûtî. 1. bs. 25 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1402/1982.

Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dımaşkî. *Mîzânü'l-i'tidâl fî nakdi'r-ricâl*. 4 Cilt. Beyrut: Dârü'l-ma'rife, 1382/1963.

Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dımaşkî. *Ma'rifetü'l-kurrâi'l-kibâr ale't-tabakâti ve'l-a'sâr*. Thk. Şuayb el-Arnâvûtî. 2. bs. 2 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1408/1988.

Zerkeşî, Ebû Abdillâh Bedrüddîn Muhammed b. Bahâdır b. Abdillâh et-Türkî el-Mısrî el-Minhâcî eş-Şâfîî. *el-Burhân fî ulûmi'l-Kur'ân*. Thk. Ebü'l-Fadl ed-Dımyâtî. Kahire: Dârü'l-hadis, 1427/2006.

Zürkânî, Muhammed Abdulazîm. *Menâhilü'l-irfân fî ulûmi'l-Kur'ân*. 3. bs. 2 Cilt. Kâhire: y.y. 1372/1953.